
I CONGRÉS CATALÀ D'ANTROPOLOGIA

LLISTAT DE SIMPOSIS

1. L'Africa revisitada. Una mirada des dels marges postcolonials i la lluita de la sobirania reconeixement de tradicions culturals històriques i col·lectives.
 2. Antropologia feminista i de la salut: explorant els marges del patriarcat i les hegemonies psi en salut mental, gènere i sexualitat.
 3. Conservació a l'Antropocè: recombinant el camp i la ciutat.
 4. Reflecting on historical and current musical and ethno-musicological encounters and their consequences.
 5. El conflicte en contextos de patrimonialització, la patrimonialització en contextos de conflicte.
 6. La resistència del concepte d'àrea cultural: repensant la seva presència actual en l'acadèmia, els museus i la societat.
 7. Reproducció estratificada i mobilitat en un context d'austeritat i de declivi de la fecunditat: qüestionant la justícia reproductiva.
 8. La presentació de l'ocult a la vida quotidiana: Religió i noves espiritualitats en contextos urbans.
 9. Ser campesina/o hoy en día: retos y estrategias para una vida digna en la era agroindustrial.
 10. Efectes de la Biomedicina sobre els processos de salut/malaltia/atenció en la vida i els cossos de les persones: Una perspectiva des de la antropologia de gènere.
 11. Horitzons posthumanistes: Nous reptes epistemològics per a l'antropologia.
 12. L'antropologia social en el maneig i la gestió sostenible del medi natural: la naturalesa com a subjecte de drets.
 13. Incerteses del sistema alimentari: Precarització, particularismes, malbaratament i nous riscos alimentaris.
 14. Vulnerabilitat sociocultural i estratègies de supervivència: escenaris de precarietat i àmbits d'intervenció.
 15. D'ençà de la Convenció de Salvaguarda del Patrimoni Cultural Immaterial: diàleg entre antropologia, polítiques globals i locals?
-

16. Nous imaginaris sobre els processos d'identificació i opressió. Problematitzacions i aproximacions crítiques al gènere, la identitat i la diversitat.
17. The ritual use of psychoactive plants in Catalonia.
18. Mobilitats desbocades: Informalitat, inseguretat i col.lapse en les noves i velles infraestructures de transport.
19. La cuestión urbana, hoy: ciudad y conflicto en el siglo XXI.
20. Antropologia Jurídica: l'etnografia de les justícies estatals.
21. Som acollida? Conceptualitzacions i debats des de l'antropologia.
22. L'esport a l'espai públic del segle XXI. Oportunitats i limitacions.
23. (Dis)capacitando el cuerpo antropológico: debates pendientes entre la Antropología y los Estudios Críticos de la Discapacidad.
24. Antropologías, turismos, etnografías y enfoques interdisciplinarios.
25. El Marroc i l'Islam. Entre les reivencions del passat i les reapropriacions del present.
26. L'antropologia en el context de les Illes Balears i Pitiüses.
27. Homes i cura: una trans/formació en marxa?.
28. Comunicació indígena, patrimonialització, activisme polític i noves formes de governabilitat.
29. Règims de (im)mobilitat, sistemes de control i noves formes d'exclusió social i de precarització.
30. Els museus etnològics a Catalunya. Reptes i interrelacions amb l'antropologia social.
31. Antropología e Historia Cultural de las fronteras en América Latina: Las zonas de contacto como laboratorios epistemológicos

COORDINACIÓ:
YOLANDA AIXELÀ
GUSTAU NERÍN

yaixela@imf.csic.es
gustaubata@hotmail.com

IMF-CSIC
Universitat de Barcelona

SIMPOSI I

L'AFRICA REVISITADA. UNA MIRADA DES DELS MARGES POSTCOLONIALS I LA LLUITA DE LA SOBERANIA

Els països africans presenten reptes que es detecten des dels estudis subalterns, postcolonials i decolonials en temes cabdals com la representació de la diversitat, les formes d'intercanvi econòmic, i el reconeixement d'especificitats en tradicions culturals, històriques i col·lectives. El període colonial no va facilitar la visibilitat, ni la autonomia de moltes poblacions i, quan s'arriba a la independència, moltes mancances no són corregides i d'altres s'aguditzen. És doncs necessari una revisió que repassi algunes de les rèmores més importants de la colonització en la construcció identitària postcolonial, en part, perquè algunes de les afirmacions col·lectives es van construir des d'un efecte mirall que va afectar al seu poder i influència en els temps postcolonials. Tanmateix, estudis recents forcen a una reflexió ampla sobre l'impacte de les sobiranes no-estatsals com a elements que posen de relleu sinèrgies pròpies en el camp econòmic i identitàri. Tot plegat imposa la necessitat de promoure revisions sobre la reconfiguració de moltes comunitats africanes del segle XXI, grups que requereixen una reflexió àmplia sobre els processos globals i locals en els que s'estan inserint dins dels marcs nacionals i transnacionals.

Simposi

El dinamisme sociocultural dels països africans presenta reptes actuals (Cooper 2005). D'una banda, en temes relacionats amb la representació de la diversitat i, de l'altra, en el reconeixement de tradicions culturals històriques i col·lectives. Part de les mancances són fruit d'un període colonial carregat d'imposicions i noves interlocucions que distorsionaven la visibilitat i influència de les poblacions, part de les quals no van ser corregides en els estats independents (Ndongo 1977, Sundiata 1990). D'una banda, l'acció missional s'erigia com a mitjà de conversió i espanyolització en temps colonials, mentre el poder s'exercia implacablement contra la població (Cusack 1999), des dels espais simbòlics de referència (Villaverde y Memba 2018) que, en temps, postcolonials van ser contestats mitjançant la reapropiació. D'altra banda, les sobiranes no-estatsals en període colonial i independent s'erigien com elements dinàmics i plurals però subjectes a les economies nacionals (Appel 2017), mentre la noció d'indigenisme donava resposta a la invisibilitat i la precarietat, tot just contrarrestant la manca d'empoderament de certes minories (Hogson 2002).

El panel proposa doncs abordar quatre eixos claus per abordar els canvis que estan tenint lloc al segle XXI, tals com són: els efectes postcolonials de

les accions missionals; les formes en que el patrimoni cultural està sent contestat, també en contextos dictatorials de nul·la reivindicació; la manera en que col·lectius africans reivindiquen les seves sobiranes no-estats; i els camins que l'indigenisme ha de recorre a un continent africà on la protecció cultural no es va desenvolupar com sí ho va fer a contextos d'Amèrica Llatina. Els investigadors que participaran en aquest simposi faran servir les eines que proporcionen els estudis subalterns, postcolonials i decolonials per l'anàlisi social, per tal de donar resposta alguns dels reptes actuals que protagonitzen les comunitats africanes, especialment de l'Àfrica central, des de les nocions de contestació, reapropiació i sobiranes no-estats.

Bibliografia

Appel, H. 2017. "Toward an ethnography the national economy". *Cultural Anthropology*, 32(2), 294-322.

Cooper, Frederick. 2005. *Colonialism in Question. Theory, Knowledge, History*. Berkeley: University of California Press.

Cusack, Igor. 1999. "Hispanic and Bantu inheritance, trauma, dispersal and return: some contributions to a sense of national identity in Equatorial Guinea". *Nations and Nationalism* 5(2): 207-236.

Hodgson, Dorothy L. (2002) "Introduction: Comparative Perspectives on the Indigenous Rights Movement in Africa and the Americas", *American Anthropologist*, 104(4), pp: 1037-1049.

Ndongo, Donato. 1977. *Historia y tragedia de Guinea Ecuatorial*. Madrid: Editorial Cambio 16.

Sundiata, Ibrahim K. 1990. *Equatorial Guinea. Colonialism, State Terror and the Search for Stability*. Oxford: Westview Press, Boulder S.Francisco.

Villaverde, Montserrat, y Memba, Laida. 2018. *Malabo: ciudad y arquitectura*. Madrid: AECID.

COORDINACIÓ:
XAVIER CELA BERTRAN
ELISA ALEGRE AGÍS

xcela@uoc.edu
elisa.alegre@urv.cat

Universitat Rovira i Virgili
Universitat Oberta de
Catalunya

SIMPOSI 2

ANTROPOLOGIA FEMINISTA I DE LA SALUT: EXPLORANT ELS MARGES DEL PATRIARCAT I LES HEGEMONIES PSI EN SALUT MENTAL, GÈNERE I SEXUALITAT

Des dels estudis en antropologia mèdica i antropologia feminista s'ha treballat extensament sobre els problemes de salut mental. No obstant, trobem que existeix una tendència hegemònica que segueix centrant els treballs en alguns temes concrets, especialment al voltant de la patologització del món femení i la sobre medicalització en funció del gènere. Però, quan ens situem en altres escenaris del camp de la salut mental, com ara els trastorns mentals greus i la seva relació amb el món heteropatriarcal i institucional, trobem que sovint la variable de gènere segueix estant oblidada -o relegada a la perifèria dels processos de salut/malaltia/atenció-, naturalitzada o abordada de manera superficial; enfoc binarista, essencialista i amb manca d'estudis inter-genèrics. Una manca de profunditat a nivell qualitatiu i de diàleg interdisciplinari, en el tant mencionat trinomi "bio-psico-social". La tendència, malauradament, és la de seguir treballant d'una manera aïllada i inclús hermètica des de les disciplines mèdiques, ciències de la salut i les ciències socials.

Des d'un punt de vista pràctic i buscant formes de generar impacte en el sistema sanitari en salut mental, és necessari establir diàlegs entre perspectives, per anar cap a una antropologia mèdica i feminista aplicada, la qual tingui ressonància en la comprensió de les realitats de les persones amb patiment subjectiu. Partim de la necessitat de tenir en compte la identitat sexual i de gènere i les violències relacionades amb el gènere (masclistes i LGTBIfòbiques.) com un eix de desigualtat determinant en l'àmbit de la salut mental, punt de partida per construir formes d'atenció-cures en base a una mirada interseccional i interdisciplinària.

Simposi

Aquest simposi pretén ser un espai de diàleg i de discussió a partir de propostes que provenguin dels camps de l'antropologia feminista i l'antropologia de la salut, centrant-nos de manera específica en aquells estudis sobre el patiment subjectiu.

Des dels anys 70 i 80, l'evolució creixent d'ambdues branques ha permès situar la perspectiva de gènere en el centre de múltiples investigacions sobre la salut i salut mental (Cardaci, 2006; Courtenay, 2000; Prior, 2005; Esteban, 2006; Esteban et al., 2010; Comas- Argemir, 2016), descentrant una mirada androcèntrica i basada en l'etiologia orgànica i els postulats biomèdics sobre

el patiment psíquic. Aquest augment de la producció de coneixement, no ha estat uniforme ni equitatiu i ha generat desigualtats importants entre fenòmens estudiats i pel que fa l'origen geoeconòmic de les investigacions. L'hegemonia del món anglosaxó en aquest camp a través, entre d'altres coses, del control dels canals de difusió del coneixement (Valiente, 2002), ha contribuït a establir un punt de partida globalitzat i globalitzador, binarista i basat en models genèrics occidentals. La qual cosa, ha despertat crítiques i propostes decolonials que posen en valor la necessitat de generar coneixement sobre aquest àmbit des dels suds i les perifèries (Stolkiner, 2014; Castro, 1993; Ramos-Lira, 2014).

Al mateix temps, l'hegemonia de les ciències psi i bio ens confronta amb la necessitat d'obrir el ventall de propostes i enfoc des de l'antropologia mèdica i feminista, posant al centre la relació entre pràctiques i estructura social. Per fer-ho cal reobrir debats històrics de la disciplina (Martínez-Hernández, 1998, 1999; Martínez-Hernández, Orobítg i Comelles, 2000) entre natura-cultura i paradigmes que ens permetin comprendre la realitat del patiment subjectiu, contemplant la dimensió orgànica, la farmacològica, la socioeconòmica i cultural des d'una òptica comú. És així que ens interessen els enfoc interdisciplinaris que estiguin obrint altres debats que interseccionin ciències bio-psi i antropologia mèdica i feminista, explorant altres formes de apropar-nos al coneixement, no només en el seu contingut, sinó també en les seves metodologies de treball.

D'altra banda, l'agenda temàtica de la majoria de les investigacions publicades en aquest sentit, ha tingut dificultats a l'hora de reconèixer quins biaixos de gènere, classe, origen, etc. han condicionat la pròpia selecció de temàtiques i enfoc. En general, podem parlar d'una tendència a relacionar gènere amb dona (edat reproductiva) i a l'estudi de cada gènere per separat i no tant des d'un punt de vista inter-genèric (Menéndez, 2006) contribuint a certa binarització i naturalització del gènere. El cas més paradigmàtic és l'associació que seguim fent entre gènere, salut mental i dona, entre depressió i feminitat, tema sobre el qual trobem una àmplia literatura (Burin et al., 1990; Jack, 1991; Kessler, 2003). Amb això no volem negar les evidències epidemiològiques en aquest sentit -relació entre el gènere i les formes d'expressar el malestar- ni tampoc la influència de certs models de gènere transnacionals en el diàleg entre món global-món local, però si apuntar la necessitat d'analitzar perquè es produeixen aquestes tendències a nivell global i quines són les seves conseqüències epistemològiques. Per fer-ho volem posar l'èmfasi en el sistema-sexe gènere, les violències/desigualtats que produeix i els efectes que té en termes de patiment subjectiu i atenció al mateix. Apuntem, per tant, a la necessitat de problematitzar les categories o preceptes que fem servir a l'hora d'escollir el retall de la realitat que ens permet entendre estructures més àmplies i complexes. I, sobre tot, volem apropar-nos a dialogar sobre aquells angles morts de la disciplina, situats a la perifèria de l'antropologia mèdica i l'antropologia feminista.

Des de l'antropologia feminista s'han fet nombroses aportacions a l'antropologia mèdica, especialment sobre el paper de la sexualitat, el gènere i les emocions (Esteban, 2004; Amed, 2004; Behar, 1996) en els processos de salut/malaltia/atenció (Menéndez, 1984). Volem convidar a crear, des d'aquest prisma, un espai reflexiu que ens ajudi a configurar el panorama actual de l'antropologia de la salut mental, especialment en l'àmbit català. Una apel·lació a la necessitat urgent que presenta el sistema català de salut públic, en l'àmbit de la salut mental, en considerar el gènere i la sexualitat com a variable determinant en els processos de s/m/a i els efectes de la medicalització del patiment subjectiu. Ens referim en aquest sentit a la interrelació existent en temes com la violència heteropatriarcal y violencia institucional en el camp psi, l'economia de les cures en l'àmbit de la salut mental i els trastorns mentals severs, la relació entre sexualitat i patiment mental, la medicalització del patiment i la perspectiva de gènere aplicada als efectes secundaris de la psicofarmacologia.

És per això que volem fer una crida als estudis que estiguin creuant els estudis feministes i de la salut mental, amb una perspectiva interseccional (Crenshaw, 1989; Mora-Ríos i Bautista, 2014; Linardeli, 2015) i interdisciplinari que tinguin com a fil conductor els diferents eixos de desigualtat i que estiguin fent aportacions en algunes d'aquestes línies temàtiques:

- Violència institucional i violència patriarcal: estudis dels espais domèstics, familiars i institucionals.
- Violències heteropatriarcal i desigualtats en l'atenció sanitària en salut mental: interrelacions entre lo bio i lo psi.
- Relacions entre col·lectiu LGTBI, la diversitat sexual i de gènere en la salut mental: patologització de la diferència.
- L'opressió dels binarismes: que succeeix en l'àmbit de la salut mental amb la diversitat sexual i de gènere.
- Adolescència, joventut i models de viure la sexualitat i el gènere en el marc de la salut mental.
- Medicació i efectes secundaris en la vida sexo-afectiva, relacions amoroses i sexualitat
- Masculinitats/feminitats i patiment subjectiu: formes d'expressar i atendre el patiment.
- Configuracions entre cos, gènere, sexualitat i salut mental.

Bibliografia

- Amed, S. (2004) The Cultural Politics of Emotion. Edinburgh University.
- Behar, R. (1996) The Vulnerable Observer: Anthropology that Breaks your Heart. Beacon Press

Burin, M.; Moncarz, E. y Velásquez, S. (1990) El malestar de las mujeres. La tranquilidad recetada. Barcelona: Paidós

Cardaci, D. (2006) Ordenando Relatos. Investigaciones sobre Salud y Género en programas mexicanos de Estudios de la Mujer. Salud Colectiva. Vol. 2, N° 1, Buenos Aires, pp. 21-34.

Castro, R. P. i Bronfman, M. P. (1993) Feminist Theory and Medical Sociology: Issues for a Discussion. Cad. Saúde Públ., Rio de Janeiro, 9 (3): 375-394.

Comas d'Argemir, D. (2016). Hombres cuidadores: Barreras de género y modelos emergentes. Psicoperspectivas, 15(3), 10-22.

Crenshaw, Kimberlé W. (1989) Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics. University of Chicago Legal Forum: Vol. 1989, Article 8.

Prior, P. M. (2005). Gender and Mental Health. Macmillan.

Courtenay, W. H. (2000). Constructions of masculinity and their influence on men's well-being: A theory of gender and health. Social Science and Medicine, 50(10), 1385–1401.

Esteban, M. L. (2004), Antropología encarnada. Antropología desde una misma. Papeles del CEIC, 12, CEIC (Centro de Estudios sobre la Identidad Colectiva), Universidad del País Vasco.

Esteban, M. L. (2006) El estudio de la salud y el género: las ventajas de un enfoque antropológico y feminista. Salud Colectiva, 2, 9–20.

Esteban, M. L., Comelles, J. M., & Diez Mintegui, C. (2010) Antropología, género, salud y atención. Barcelona: Edicions Bellaterra.

Jack, D. C. (1991) Silencing the self: Women and depression. Cambridge, MA, US: Harvard University Press.

Kessler, R.C. (2003) Epidemiology of women and depression. Journal of Affective Disorders, 74:1, 5-13

Linardeli, M.F. (2015) Salud mental y género. Revista Digital de Ciencias Sociales, Vol. II, N°, 199-224.

Martínez-Hernández, A. (1998) Antropología versus psiquiatría: el síntoma y sus interpretaciones. Revista de la Asociación Española de Neuropsiquiatría. 18 (68), 645-659

Martínez-Hernández, A. (1999) El pronóstico de la esquizofrenia. Un enigma común para la psiquiatría y las ciencias sociales. Archivos de Neurobiología, 62, 135-150

Martínez-Hernández, À., Orobitg, G. i Comelles J.M., (2000) "Antropología y Psiquiatría. Una genealogía sobre la cultura, el saber y la alteridad". En

González, E. i Comelles, J.M, (comps.), Psiquiatría Transcultural. Asociación Española de Neuropsiquiatría.

Menéndez, E. (1984) El modelo médico hegemónico: transacciones y alternativas hacia una fundamentación teórica del modelo de autoatención en salud, en Arxiu d'Etnografia de Catalunya, núm. 3, pp. 82-119.

Menéndez, E. (2006). Salud y Género : Aportes y Problemas. Salud Colectiva, 2(1), 5-7.

Mora-Ríos J. i Bautista N. (2014) Estigma estructural, género e interseccionalidad. Implicaciones en la atención a la salud mental, Salud Mental, 37, 303-3012.

Ramos-Lira, L. (2014) ¿Por qué hablar de género y salud mental?. Salud mental, 37, 275- 281.

Stolkiner, A. (2014) “Medicalización de la vida, sufrimiento subjetivo y prácticas en salud mental”. En Hugo Lerner (2014). Los Sufrimientos. Editorial: Psicolibro. Colección FUNDEP.

Valiente, C. (2002) An overview of research on gender in Spanish society. Gender and Society, 16(6), 767-792.

COORDINACIÓ:
ANÍBAL GARCÍA
ARREGUI
LLUÍS FERRER
FERRAN PONS RAGA

anibal_garcia_arregui@ub.edu
lluis.ferrer@mail.mcgill.ca
ferran.ponsraga@mail.mcgill.ca

Universitat de Barcelona
McGill University

SIMPOSI 3

CONSERVACIÓ A L'ANTROPOCÈ: RECOMBINANT EL CAMP I LA CIUTAT

A l'inici del segle XXI s'han establert polítiques de conservació que apliquen l'ecologia (en tant que racionalitat) i la tecnologia (com a implementació d'aquesta racionalitat) no tant per crear 'subjectivitats ambientals' (Agrawal 2005) com per, exercint el poder de manera indirecta, 'recuperar i (re)dissenyar paisatges' (Beltran i Vaccaro 2019). Ja no cal educar ni disciplinar, sinó definir els atributs de la natura, per tal que els 'subjectes' pensin i actuïn d'acord amb les principals lògiques d'explotació política, econòmica i ecològica (Foucault 2008; Fletcher 2010; Arregui 2015). Sovint, aquestes definicions tecno-polítiques acompanyen distincions bàsiques de la modernitat, com natura-cultura (Descola 2005) o camp-ciutat (Williams 1973).

En els últims anys, però, la pròpia narrativa tecnocientífica ha fet un viratge radical contra les pròpies premisses de la modernitat, establint l'inici d'una nova era geològica, l'Antropocè (Steffen et. al. 2007), en que la natura perd la seva suposada puresa i passa a ser vista com a fruit de l'acció humana (Escobar 1999). Dels múltiples híbrids que han sorgit en aquest nou marc de pensament ambiental —l'Antropocè— aquest simposi pretén prestar especial atenció a les tensions, purificacions i hibridacions que sorgeixen entre la urbanitat i la ruralitat. En particular, convidem presentacions que adrecin els rols que representen els programes de conservació ambiental en l'adjudicació de paisatges i éssers vius a dos àmbits geogràfics que es recombinen de manera recalcitrant: el camp i la ciutat.

Simposi

El darrer quart del segle XX va assentar les bases polítiques i institucionals d'una 'ambientalitat' que demanava noves disciplines i subjectivitats dòcils amb els principals dogmes eco-polítics i tecnocientífics (Agrawal 2005). Amb l'establiment de lleis de protecció ambiental i organismes encarregats de vetllar pel seu compliment, l'arribada del segle XXI ha suposat un canvi substancial en els programes de conservació, els quals apliquen l'ecologia (en tant que racionalitat) i la tecnologia (com a implementació d'aquesta racionalitat ambiental) no tant per crear subjectivitats com per, exercint el poder de manera indirecta, 'recuperar i (re)dissenyar paisatges' (Beltran i Vaccaro 2019). Així, en l'actual marc neoliberal, la natura esdevé un focus de poder en sí mateixa: ja no cal educar ni disciplinar, sinó definir els atributs de la natura, per tal que els 'subjectes' pensin i actuïn d'acord amb les principals lògiques d'explotació política i econòmica existents (Foucault 2008; Fletcher 2010; Arregui 2015).

Sovint, aquestes definicions tecno-polítiques acompanyen distincions bàsiques de la modernitat, com natura-cultura (Descola 2005) o camp-ciutat (Williams 1973). Així, la conservació de la natura desenvolupa un rol crucial en l'establiment de pureses, essències i distincions (Douglas 2003). En la seva conjunció amb el capitalisme i el desenvolupament, la conservació ambiental no és només un producte de la modernitat (Brockington i Duffy 2011), sinó que ella mateixa produeix aquest procés de 'purificació' que fa de la modernitat un projecte de separacions suposadament netes, ontològiques i incontestables (Latour 1991).

En els últims anys, però, la pròpia narrativa tecnocientífica ha fet un viratge radical contra les pròpies premisses de la modernitat, establint l'inici d'una nova era geològica: l'Antropocè (Steffen et. al. 2007), en què la natura perd la seva suposada puresa i esdevé fruit de l'acció humana (Escobar 1999). Dels múltiples híbrids que han sorgit en aquest nou marc de pensament ambiental —l'Antropocè— aquest simposi pretén prestar especial atenció a les tensions, purificacions i hibridacions que sorgeixen entre la urbanitat i la ruralitat. En particular, convidem presentacions que adrecin el rol que representen polítiques i programes de conservació ambiental en l'establiment de nous paràmetres per distribuir paisatges i éssers vius en dos àmbits geogràfics que es recombinen indefinidament: el camp i la ciutat.

Partint de la premissa que la conservació ambiental no s'hauria de concebre com un fi estàtic i inequívoc, sinó com un procés polític de caràcter dinàmic i relacional en què múltiples actors socials amb relacions de poder asimètriques competeixen per l'accés i control sobre un mateix recurs natural (Biersack 2006; Brockington 2002; Bryant i Bailey; Neumann 1992; Orlove 1980; Vaccaro et al. 2013), l'objectiu general d'aquest simposi consisteix en reunir la major varietat de casos etnogràfics que permetin desgranar les lògiques i conseqüències de les polítiques de conservació ambiental en la redefinició de les relacions entre el camp i la ciutat (Williams 1973).

En el marc de la recuperació i (re)disseny de paisatges, una de les arenes més candents és la conservació de l'anomenada fauna salvatge. Des de les acaballes del segle XX, les relacions humanes amb la fauna no domesticada han experimentat un procés paradoxal basat en la seva progressiva i expansiva monitorització, sovint associades al concepte de renaturalització o rewilding. La irrupció, retorn, reintroducció i canvis de comportament d'ossos, llops, senglars, cèrvids i voltors, per anomenar alguns exemples, comporten una conflictivitat territorial que és inherent a aquests processos, que podem situar en el camp de l'enginyeria ambiental (Vaccaro i Beltran 2009). Així mateix, la fauna salvatge (re)connecta territoris rurals i urbans ja que és presentada pels impulsors de la conservació ambiental com una contribució fonamental a la valoració estètica del paisatge i una oportunitat de desenvolupament per a aquests territoris. Des d'aquest punt de vista, aquest simposi pretén explorar dues esferes que destaquen pel seu potencial etnogràfic: a) l'econòmica, ja que sovint la devaluació d'un determinat

territori resulta ser un procés previ i necessari per a la seva posterior revalorització (Franquesa 2018); i b) la patrimonial, ja que en aquest trànsit de valors els processos de patrimonialització solen desenvolupar un rol decisiu associat a la noció de recuperació (Del Mármol 2012; Pons Raga 2015).

En les relacions entre el camp i la ciutat és imprescindible abordar tals processos de buidatge/devaluació i (re)ompliment/revalorització d'un i altra per tal de copsar les lògiques de valor(s) que sustenten les polítiques ambientals en el nou marc de l'Antropocè. Els canvis que es van produir a partir de la segona meitat del segle XX en les relacions entre els mons urbà i rural poden ser concebuts com una "gran transformació" (Polanyi 1944), en què el despoblament de la perifèria rural acompanyada de l'augment demogràfic de les grans ciutats durant la dècada de 1960 va donar peu a la irrupció de les polítiques ambientals de caràcter institucional als anys 1980. En un procés de distanciament i difusió espacial i jeràrquica del poder, la presa de decisió d'aquestes polítiques ambientals s'ha acostat progressivament als centres del poder polític i econòmic, cada vegada més allunyats geogràficament i humana de les zones d'implantació d'aquestes polítiques. La figura dels estats, les directrius de la Unió Europea, els objectius d'empreses multinacionals, els dictàmens de grans ONGs, o fins i tot els paràmetres establerts pel Banc Mundial o el Fons Monetari Internacional tenen una afectació directa sobre poblacions urbanes i rurals concretes, així com sobre les relacions que s'estableixen entre ambdues. Des d'aquesta òptica, en el marc d'aquest simposi ens interessa identificar quins són els agents socials, polítics i econòmics que impulsen, produeixen, reben, consumeixen i/o s'oposen a aquestes polítiques ambientals.

Si des de l'antropologia com a disciplina hi ha hagut un interès per l'anàlisi del canvi des de com a mínim mitjan segle XX, i així mateix s'ha defensat oportunament el dinamisme, l'heterogeneïtat o la recalcitrància tant de les comunitats rurals (Agrawal i Gibson 1999) com urbanes (Stoetzer 2018), considerem imprescindible determinar les característiques específiques de les transformacions actuals respecte a les anteriors en el nou marc narratiu de l'Antropocè. En altres paraules, què distingeix les polítiques de conservació ambiental actuals de les passades? En quina mesura aquestes particularitats estan afectant la configuració dels paisatges urbans i rurals, i la relació entre ells?

Per a comprendre les transformacions de la urbanitat i la ruralitat, dos conceptes analítics apareixen entrellaçats, esdevenint elements claus en la majoria d'estudis de cas: el temps i l'espai. Si bé és cert que l'antropologia ha transformat la seva mirada, des d'una posició d'urgència vers al passat, sovint nostàlgica, cap a una d'emergència vers al futur, de vegades propositiva (Bryant and Knight 2019), també ho és que les problemàtiques i els conflictes ambientals han augmentat en els darrers anys i no s'espera revertir aquesta dinàmica a curt termini. Problemàtiques relacionades amb plagues, pol·lució, extinció d'espècies, contaminació ambiental estan a primera plana

de l'agenda mundial, sovint emparades pel marc difús i difós del canvi climàtic, i més recentment l'Antropocè. En aquest sentit creiem que no només l'antropologia ha d'afrontar el repte d'aproximar-se al temps i l'espai com a fenòmens socials (Lefèbvre 2013; Ringel 2016), sinó també com a fenòmens pre-constituents dels futurs inevitablement entrellaçats d'humans i no humans. És aquí on la idea de paisatge com a 'palimpsest' (Ingold 1993; Nogué 2007) resulta especialment rellevant a nivell etnogràfic. La superposició de capes que romanen en els paisatges rurals i urbans actuals esdevenen elements etnogràfics imprescindibles per tal de revelar les continuïtats temporals i les hibridacions geogràfiques. Aquest projecte resulta indestruïble de l'aproximació antropològica de la noció de conservació, ja que és en aquesta on es revelen les tensions eco-polítiques entre el manteniment de les diferències i la recombinació d'éssers, paisatges i formes de vida.

Bibliografia

Agrawal, A. (2005). *Environmentality: Technologies of Government and the Making of Subjects*. Durham: Duke University Press.

Agrawal, A., & Gibson, C. C. (1999). Enchantment and disenchantment: the role of community in natural resource conservation. *World development*, 27(4), 629-649.

Arregui, A. G. (2015). Amazonian Quilombolas and the Technopolitics of Aluminum. *Journal of Material Culture*. 20(3):149-172.

Beltran, O. i Vaccaro, I. (2019) [en premsa]. La conservación de la naturaleza como diseño del paisaje. El proceso de renaturalización de la montaña en el Pirineo Central. A Ferrero, B.; Santos, C.; Gómez, E. (Coord.): *Naturalezas de conservación. Políticas, territorios y áreas protegidas desde perspectivas antropológicas*. Universidad Nacional de Misiones (Posadas, Argentina).

Biersack, A. (2006). *Reimagining Political Ecology: Culture/Power/History/Nature*. A A. Biersack and J. Greenberg (eds). *Reimagining Political Ecology*. Durham: Duke University Press.

Brockington, D. & Duffy, R. (2011). *Capitalism and conservation*. Londres: Willey-Blackwell

Brockington, D. (2002). *Fortress Conservation. The Preservation of the Mkomazi Game Reserve, Tanzania*. Indiana: Indiana University Press.

Bryant, R. L., & Bailey, S. (1997). *Third world political ecology*. Psychology Press.

Bryant, R., & Knight, D. M. (2019). *The Anthropology of the Future*. Cambridge University Press.

Escobar, A. (1999). After nature: steps to an antiessentialist political ecology. *Journal of Political Ecology* 5: 53-82.

- Del Màrmol, C. (2012). Pasados locales, políticas globales. Procesos de patrimonialización en un valle del Pirineo catalán. Alzira: Germania.
- Descola, P. (2005). Par-delà nature et culture. Editorial Gallimard.
- Douglas, M. (2003). Purity and danger: An analysis of concepts of pollution and taboo. Routledge.
- Fletcher R (2010) Neoliberal environmentalism: Towards a poststructuralist political ecology of the conservation debate. *Conservation and Society* 8(3): 171–181.
- Foucault M (2008[1978]) The Birth of Biopolitics: Lecture at the Collège de France, 1978–79, ed. M Senellart, New York: Palgrave Macmillan.
- Franquesa, J. (2018). Power struggles: dignity, value, and the renewable energy frontier in Spain. Indiana University Press.
- Ingold, T. (1993). The temporality of the landscapes. *World Archaeology*, 25 (2): 152-174.
- Latour, B. (1991). Nous n'avons jamais été modernes. Editions La Decouverte.
- Lefèbvre, H. (2013) [1974]. La producción del espacio. Madrid: Capitán Swing.
- Neumann, R. P. (1992). Political ecology of wildlife conservation in the Mt. Meru area of Northeast Tanzania. *Land Degradation & Development*, 3(2), 85-98.
- Nogué, J. (Ed.) 2007. La construcción social del paisaje. Madrid: Biblioteca Nueva
- Orlove, B. (1980). Ecological Anthropology. *Annual Review of Anthropology* 9: 235-273.
- Polanyi, K. (1944). The great transformation. Beacon press.
- Pons Raga, F. (2015). Mines, boscos i hotels. Peguera: usos i representacions d'un poble abandonat. Alzira: Neopàtria Editorial.
- Ringel, F. (2016). Beyond temporality: Notes on the anthropology of time from a shrinking fieldsite. *Anthropological Theory* 16(4), 390-412.
- Steffen, W., Crutzen, P. J., & McNeill, J. R. (2007). The Anthropocene: are humans now overwhelming the great forces of nature. *AMBIO: A Journal of the Human Environment*, 36(8), 614-622.
- Stoetzer, B. (2018) Ruderal Ecologies: Rethinking Nature, Migration, and the Urban Landscape in Berlin. *Cultural Anthropology*, 33: 295-323. doi:10.14506/ca33.2.09
-

Vaccaro, I. & Beltran, O. (2009). Livestock versus “wild beasts”: Contradictions in the natural patrimonialization of the Pyrenees. *Geographical Review*, 99(4), 499-516.

Vaccaro, I., Beltran, O., & Paquet, P. A. (2013). Political ecology and conservation policies: some theoretical genealogies. *Journal of Political Ecology*, 20(1), 255-272.

Williams, R. (1973). *The city and the country*. Chatto and Windus Publisher.

COORDINACIÓ:
BERNHARD BLEIBINGER

bbleibinger@ufh.ac.za

University of Fort Hare

SIMPOSI 4

REFLECTING ON HISTORICAL AND CURRENT MUSICAL AND ETHNO-MUSICOLOGICAL ENCOUNTERS AND THEIR CONSEQUENCES

The cross-cultural transfer of musical or music related knowledge, concepts and/or elements over a long distance due to migration, contact or temporal exposure are no new phenomena, but rather seem to be characteristic features in the history of mankind until today. And there are plenty examples: We only have to think of the transatlantic slave trade and – to use Fernando Ortiz' term – transculturality and its visible and audible consequences in the Caribbean and in Latin America, or the recent influx of immigrants in Europe, the ordinary international exchange of academics world-wide, the musical anthropologist in the field or a member of an NGO. Contacts between culturally diverse people may happen by coincidence, sometimes even almost unnoticed, on purpose and planned, unintentional, unwanted or even forced by an agenda, they leave a mark and may lead to some sort of consequences. In many cases they not only enable people to see differences but also affinities with the others. Besides that, they may further the transfer or development of concepts and new cultural forms and expressions.

The proposed panel aims at reflecting and exploring historical and current musical and ethno-/musicological encounters and their consequences from different angles and via different approaches. It welcomes presentations from the fields of institutional history (with focus on musical anthropology, ethnomusicology and related fields), migration studies, transcultural studies, reflective and applied musical anthropology and ethnomusicology, and performance studies among others.

Symposium

Reports in the media on matters concerning foreigners may occasionally lead to a negative perception of the other, if we think of the current debate on xenophobia and violence in South Africa or the discussions after the influx of immigrants in 2015 in Europe. If comments by readers attached to online articles reflect public opinion, then some of the main concerns raised emerge from the question whether or not the others contribute to the welfare of the host country. But commentaries often reflect negative reactions to punctually published opinions or news, and one needs to keep in mind that contacts between culturally diverse people are in many cases not punctual, but continuous (there has been immigration to Europe and South Africa for a long time), and that they don't have to be necessarily negative. Music is a good example in this regard, if we think in musical

fusions, or the outcomes of collaborations between international musicians or academics, i.e. the results of punctual and long term contacts between two or more “others”.

Contacts may happen by coincidence, sometimes even almost unnoticed, on purpose and planned, unintentional, unwanted or even forced by an agenda. They can leave a mark and may lead to some sort of consequences or reactions. In many cases they not only enable people to see differences but also affinities with the others and they may also further the transfer or development of concepts and new cultural (including musical) forms and expressions which can be for the benefit of people. The proposed panel intends to stimulate discussions and reflections specifically on reactions and consequences after or in connection with historical and current musical and/or musicological encounters, as outlined in the following examples.

The encounter in the field may require personal adjustments, for instance, when the researcher is given a variety of roles and identities by those he/she is conducting research with (Onyango-Ouma 2006). And if we define fieldwork as a type of performance, it means that the researcher in the field necessarily has to react to a given situation and that he/she may be fulfilling expected roles (Barz and Cooley 2008; Kisliuk 2008). Yet the contact with others and the rethinking of this experience may even cause consequences beyond the personal presence in the field. It may have an impact on the institutional side of academia.

Kubik's Angolan traits in Black music, games and dances of Brazil: a study of African cultural extensions overseas (Kubik 1979) not only explored transatlantic connections by exposing traits of African cultural elements in music, dance and games, but it also showed how cultures may merge and create something new. To a certain extent his writings influenced other scholars, like Oliveira Pinto (originally from Brazil), who in consequence developed own ways of approaching indigenous Brazilian music (Oliveira 1996; Oliveira & Adam-Schmidmeier 2012) and who later became the first head of the UNESCO Chair on Transcultural Music Studies in Weimar, an institution concerned with ICH (intangible cultural heritage). The chair follows Fernando Ortiz' (Ortiz 1940) idea of transculturality according to which two cultures in contact influence and coin each other to an extent that they finally develop new cultural forms together. Transcultural studies draw and incorporate knowledge from the periphery and try to decentralise and to deconstruct the hegemony and ethnocentrism associated with ethnomusicology. Later other ethnomusicology departments in Germany followed and changed their departmental names from ethnomusicology to transcultural music studies. The case of Kubik and Oliveira is interesting for a number of reasons, for it shows how cultures in contact start developing new cultural expressions and forms, and how dealing with cultural contacts and their consequences not only changes the perspective of scholars but even academia and approaches.

In the field of institutional history in Catalonia the example of Higinio Anglés is worth to be mentioned. Having studied in Germany with renown professors, such as Friedrich Ludwig and Johannes Wolf, and coined by the academic experience in his host country, he tried to attract international colleagues when building up the Instituto Español de Musicología, and specifically the section for Etnomusicología, within the CSIC in Barcelona. His attempt to bring Hans Spanke and Marius Schneider at his institute served two purposes. On the one hand, he tried to save scholars who, during a time of war, were in danger. On the other hand, he needed their contribution for his plans at the institute. Spanke participated in the publication of the *Cantigas* (published in 1954), and Schneider was to take care of the *Cancionero Popular* and traditional music in general, i.e. he was responsible for the anthropological side of the work at the institute. Trained in Berlin and coined by diffusionist models applied by German Anthropologists (e.g. by Heine-Geldern 1932) he not only had an impact on the work of the *cancionero*. His interest in Anthropology and Archaeology and his exposure to medieval Catalan monasteries resulted in a publication with the title *El origen musical de los animales-símbolos* (1946) which, in turn, influenced Juan-Eduardo Cirlot's artistic and intellectual work, such as his *La Dama de Vallcarca* (1957) and *Diccionario de Símbolos* (1958), and other symbolologists until today. Schneider's case serves as an example how scientific models and approaches can be transferred and applied and cause consequences even out of academia (Bleibinger 2005).

Among the practice oriented subfields which require direct contact and exchange with the others and which go beyond academic contexts, one has to mention applied anthropology and applied ethnomusicology. Serving a specific purpose and being driven by social responsibility, they directly intervene in the life of people, attempting to achieve social change by empowering them. Applied ethnomusicology incorporated fundamental ideas and categories deriving from applied anthropology, such as advocacy, administrative, action and adjustment anthropology. Angela Impey's project in KwaZulu Natal, for instance, which drew from anthropological ideas had a clear agenda, i.e. empowering others, and it helped locals to establish their own business (Impey 2002). The impact of applied anthropology via applied ethnomusicology can be seen in a variety of projects and publications (Pettan 2008; Harrison, Mackinlay & Pettan 2010; Pettan and Titon 2015; Harrison 2016; Bleibinger 2018), and the foundation of a number of study groups in recognised associations, such as the International Council for Traditional Music (ICTM) or the Society for Ethnomusicology (SEM).

As the above-mentioned examples show, the matter is more complicated and often agents are more interconnected than one might expect. The proposed panel therefore tries to provide a space for reflections on historical and current musical encounters and their consequences. Interested in multifocal reflections and approaches, it welcomes presentations from the fields of institutional history (with focus on musical anthropology, ethnomusicology, musicology and related fields), migration

studies, transcultural studies, reflective and applied musical anthropology and ethnomusicology, and performance studies among others.

Bibliography

Bleibinger, Bernhard. 2005. Marius Schneider und der Symbolismo. Ensayo musicológico y etnológico sobre un buscador de símbolos, *Alteritas, Münchner ethnologische Impressionen*, vol. 2, Pondicherry-München.

Bleibinger, Bernhard. 2018. Making Music and Musical Instruments: Making Society? Thoughts Based on Personal Experiences in the Field, in: Josep Martí und Sara Revilla Gútiérrez (eds.), *Making Music – Making Society*, Newcastle: Cambridge Scholars, 239-274.

Cirlot, Juan-Eduardo. 1958. *Diccionario de símbolos tradicionales*, Barcelona.

Cirlot, Juan-Eduardo. 1957. La Dama de Vallcarca, in: *Correo de los Artes*, No. 4, 23 Abril 1957.

Cooley, Timothy J. and Barz, Gregory. 2008. Casting Shadows: Fieldwork Is Dead! Long Live Fieldwork! Introduction, in: *Shadows in the Field. New Perspectives for Fieldwork in Ethnomusicology*, edited by Gregory Barz and Timothy J. Cooley, New York: Oxford University Press 3-24.

Harrison, Klisala (ed.). 2016. *Applied Ethnomusicology in Institutional Policy and Practice* (= *Collegium*, 21), Helsinki.

Harrison, Klisala, Elizabeth Mackinlay and Svanibor Pettan (eds.). 2010. *Applied Ethnomusicology: Historical and Contemporary Approaches*, Newcastle: Cambridge Scholars.

Heine-Geldern, Robert. 1932. Urheimat und früheste Wanderung der Austronesier, in: *Anthropos*, 27, pp. 543-619.

Impey, Angela 2002. Culture, Conservation and Community Reconstruction: Explorations in Advocacy Ethnomusicology and Participatory Action Research in Northern KwaZulu Natal, in: *Yearbook for Traditional Music* (34), 9-24.

Kisliuk, Michelle. 2008. (Un-)doing Fieldwork: Sharing Songs, Sharing Lives, in: *Shadows in the Field. New Perspectives for Fieldwork in Ethnomusicology*, edited by Gregory Barz and Timothy J. Cooley, New York: Oxford University Press, 183-205.

Kubik, Gerhard. 1979. Angolan traits in Black music, games and dances of Brazil: a study of African cultural extensions overseas, Lisboa: Junta de Investigações Científicas do Ultramar.

Oliveira Pinto, Tiago de. 1996. The Discourse about others' music: Reflecting on African-Brazilian Concepts, in: *African Music*, vol. 7, no. 3, 21-29.

Oliveira Pinto, Tiago de and Adam-Schmidmeier, Eva-Maria. 2012. Wo ist das Zentrum? Transkulturelle Musikpädagogik: Ein Dialog mit den Transcultural Music Studies, in: Musik und Unterricht 109, 56-61.

Onyango-Ouma, Washington 2006. Practising Anthropology at Home. Challenges and Ethical Dilemmas, in: Mwenda Ntarangwi, David Mills and Mustafa Babiker (eds.), African Anthropologies. History, Critique and Practice, London & New York: Zed Books, 250-266.

Ortiz, Fernando. 1940. Contrapunteo Cubano del Tabaco y el Azúcar, Havana: Jesús Montero.

Pettan, Svanibor. 2008. Applied Ethnomusicology and Empowerment Strategies: Views from across the Atlantic, in: Musicological Annual, XLIV (1), 85-99.

Pettan, Svanibor and Jeff Todd Titon (eds.). 2015. The Oxford Handbook of Applied Ethnomusicology, Oxford: Oxford University Press.

Schneider, Marius. 1946. El origen musical de los animales-símbolos en la mitología y la escultura antiguas. Ensayo historic-etnográfico sobre la subestructura totemística y megalítica de las altas culturas y su supervivencia en el folklore español, Monografías I, Barcelona: CSIC.

COORDINACIÓ:
ELISEU CARBONELL
CARLES SERRA
SAIDA PALOU RUBIO

eliseu.carbonell@udg.edu
carles.serra@udg.edu
saida.palou@udg.edu

Universitat de Girona
Institut Català de Recerca
en Patrimoni Cultural

SIMPOSI 5

EL CONFLICTE EN CONTEXTOS DE PATRIMONIALITZACIÓ, LA PATRIMONIALITZACIÓ EN CONTEXTOS DE CONFLICTE

Lluny de la imatge promoguda per la UNESCO del patrimoni com a font de pau i concòrdia entre els pobles, des de l'antropologia sabem que els processos de patrimonialització sovint s'associen a conflictes, sobretot per part d'aquells que tenen el poder de crear allò que Laurajane Smith anomena un discurs autoritzat del patrimoni i els qui s'hi oposen o resisteixen. Les fonts del conflicte poden ser diverses: d'una banda, pot venir donat per la instrumentalització del patrimoni per llençar discursos etnicistes, fins als que es beneficien de l'apropiació de la cultura de grups subalterns i els qui ho denuncien i ho combaten; d'altra banda, els processos de patrimonialització poden encobrir estratègies i interessos econòmics de persones o grups que entraran en conflicte amb altres; o poden tenir repercussions de caràcter ambiental, urbanístic o social... D'altra banda, en contextos de conflicte, sobretot en conflictes armats, i de post-conflicte, el patrimoni esdevé sempre un agent molt present que s'acaba convertint en víctima.

La relació entre patrimoni i conflicte té molts camins encara per explorar que proposem debatre en aquest simposi, posant al centre del debat la nostra praxi antropològica. Pretenem generar un espai de reflexió, des de la pròpia experiència etnogràfica, sobre el lloc que ocupem com a investigadors/es en el territori del patrimoni i el conflicte. Com ens posicionem davant del patrimoni en conflicte? Quins conflictes ens genera a nosaltres la recerca en patrimoni? Fins a quin punt formem també part del conflicte?

Són ben vingudes les comunicacions que tractin principalment les següents línies de treball: 1) conflictes socials generats a partir d'iniciatives concretes de patrimonialització; 2) experiències de patrimonialització en territoris on s'estigui produint un conflicte social en principi aliè al patrimoni o s'hi hagi produït en un passat; 3) el paper de l'etnògraf/a com a agent actiu en els conflictes.

Simposi

Actualment el concepte patrimoni està àmpliament socialitzat, fet que propicia la seva polisèmia i els seus usos sovint contradictoris. Diversos aspectes de les nostres societats participen o són susceptibles de participar en processos de patrimonialització (processos que cal entendre en el marc de lògiques econòmiques i polítiques concretes)

(del Marmol, Frigolé, Narotzky, 2010). Els processos de patrimonialització mai no estan exempts de conflictes, bàsicament per la pròpia naturalesa del patrimoni: una construcció social que depèn dels discursos de poder (Prats, 1997), un constructe sociopolític que conforma espais de conflicte i pluralitat interpretativa (López López, 2016); d'alguna manera, patrimoni i conflicte són consubstancials. A més, cal assumir que l'enorme socialització del concepte patrimoni i l'auge dels processos de patrimonialització implica de facto certs conflictes (discrepàncies, com a mínim) en la significació del què és i no és patrimoni. En aquest sentit, pertoca també a l'Antropologia prestar atenció als conflictes ontològics al voltant de la categoria patrimoni.

Avui dia, el patrimoni forma part dels llenguatges comuns de la població. Tot i la multiplicitat de veus, hi ha discursos autoritzats sobre el patrimoni. Seguint a Smith (2006), els discursos autoritzats sobre el patrimoni sovint s'associen a pràctiques de conservació, monumentalització i fins i tot s'exposen a ser comercialitzats i tractats com a productes de mercat, adquirint un valor de canvi que pot desplaçar el seu valor d'ús i funció original. El turisme, associat als objectius de la dinamització econòmica i territorial, pot actuar com a pretext dels processos de patrimonialització, i per tant potencia i legitima l'exposició de certs elements d'una societat al consum i als mercats. Aquestes dinàmiques poden generar tensions entre la població local, els visitants i els promotors i comercialitzadors turístics, al mateix temps que poden provocar situacions de degradació o "vulgarització" dels elements, tergiversació dels seus significats i transformació de la seva funció, entre d'altres. Actualment, les festes, les tradicions, els monuments, la gastronomia, l'art, l'arquitectura i l'urbanisme són els principals elements d'una societat que s'exposen al "consum cultural" del turisme, i molt sovint apel·lant a la seva conservació i protecció; és a dir, els promotors turístics del patrimoni consideren que el consum turístic contribueix a la seva preservació, quan precisament l'exposició turística d'aquests elements pot tenir per efecte la seva degradació.

En contextos de conflicte o post-conflicte la patrimonialització de determinats elements pot servir per legitimar narratives de grups socials; el patrimoni també pot ser utilitzat com a lloc de memòria i de representació cultural o d'identitat, al mateix temps que pot evocar la imatge d'un passat de conflicte i ser utilitzat com a lloc per al coneixement i la mirada crítica del passat. Els vestigis relacionats amb fets conflictius del passat (guerres, dictadures, lluites socials...) poden erigir-se com a espais de memòria històrica i actuar com a transmissors de coneixements, valors i memòries, al mateix temps que poden commemorar o condemnar els fets i els individus que els van protagonitzar. La patrimonialització dels vestigis i espais relacionats amb passats conflictius poden evocar trauma, generar rebuig, crítica i conflicte a les societats actuals, ja que mai són neutres ni innocus (el passat, a través del patrimoni, remet sempre al present).

En contextos de conflicte o post-conflicte, el patrimoni pot ser vulnerat o enaltit en funció dels interessos i possibilitats dels diferents grups socials implicats en els conflictes. En aquestes situacions, el patrimoni pot veure's (i es veu) sotmès a atacs per motius molt diversos. Per exemple: perquè es combat (s'imposa un determinat patrimoni o se'n vol destruir un altre), perquè defensar "un" patrimoni implica defensar "una" identitat", imposar, exhibir o defensar "una" legitimitat sobre el territori...); perquè no es pot protegir, perquè la situació bèl·lica o post-bèl·lica fa difícil o impossible que s'adoptin les mesures legals o materials que n'assegurin la seva preservació; fins arribar a utilitzar el patrimoni com a arma propagandística tant durant el conflicte bèl·lic així com durant el període post- bèl·lic (Harrison, 2010).

La pràctica etnogràfica relacionada amb la recerca en patrimoni entra en conflicte amb les parts implicades en els processos de patrimonialització, o fins i tot pot acabar generant conflictes entre aquestes parts. És generadora de conflictes, d'entrada pel fet que l'antropòleg que investiga sempre ho fa des d'una situació concreta, i per tant, acaba contribuint en la construcció de discursos i intervenint en les significacions i usos relatius als elements que són patrimonialitzats. Des de la pràctica etnogràfica, cal preguntar-se quin compromís assumeix l'investigador respecte als fets i societats que estudia, especialment quan es troben en situacions de conflicte. La presència de l'investigador sempre altera el context social de la recerca. Però quan la recerca versa sobre patrimoni, s'intervé directament en l'activació patrimonial. Depenent de l'entorn on es porta a terme la recerca i de la posició estructurant des de la que es situa l'investigador en aquell context, per exemple si treballa per a l'administració, l'impacte pot ser de més o menys gran abast, però sempre prou important com per aturar-nos a reflexionar sobre les implicacions ètiques de la recerca en patrimoni.

Quan parlem de conflicte, cal tenir present les seves diverses formes, entre les quals: conflictes armats; poblacions refugiades (amb dificultats per al manteniment de la identitat i la preservació del patrimoni); conflictes econòmics i/o legals en els quals el reconeixement com a patrimoni cultural pot ser d'interès per a algun actor social; conflictes ètnics-nacionals relacionats amb minories nacionals o immigrades; conflictes de les comunitats indígenes amb els estats i les multinacionals per l'apropiació del seu patrimoni cultural i natural; conflictes relacionats amb l'ús i explotació de recursos naturals (aigua, boscos, mar, flora, fauna...); conflictes per l'espai públic liderats per moviments veïnals; etc.

L'estudi del patrimoni forma part dels camps d'estudi de l'Antropologia, i de fet, si considerem que el patrimoni ja va ser la matèria prima dels folkloristes de finals del XIX i la primera meitat del XX, podem assumir que és un objecte d'estudi com a mínim reconegut. Ara bé, el seu caràcter com a element de conflicte o element en contextos de conflicte resulta un espai d'anàlisi encara poc explorat. El propòsit d'aquest simposi és el de recollir aportacions que posin èmfasi en aquest aspecte del patrimoni.

Bibliografia

Alcalde, G., Burch, J., Carbonell, E., Domènech, G. (2012) "Identificaciones patrimoniales en conflicto. Un análisis a partir de tres casos en Cataluña". *Revista Andaluza de Patrimonio*, 2, 114- 131.

Franquesa, J. (2010) Una aproximación al patrimonio desde la antropología económica: la patrimonialización como guardar. Dins del Marmol, C., Frigolé, J., Narotzky, S. (coords.) (2010). *Los lindes del patrimonio: consumo y valores del pasado* (pp. 39-58). Barcelona: Icària Editorial.

Harrison, Rodney (2010) "The Politics of Heritage", dins: R. Harrison (ed) *Understanding the politics of heritage*. (pp. 154-196) Manchester: Manchester University Press.

López López, J. (2016) "El patrimonio como constructo político y su potencial reflexivo", *Perspectivas, Revista del PH Instituto Andaluz de Patrimonio Histórico*, 90, 218-219.

Marmol del, C., Frigolé, J., Narotzky, S. (coords.) (2010) *Los lindes del patrimonio: consumo y valores del pasado*. Barcelona: Icària.

Prats, Ll. (1997) *Antropología y patrimonio*. Barcelona: Ariel.

Smith, L. (2006). *Uses of heritage*. London: Routledge..

COORDINACIÓ:
MONTserrat CLUA
MONTserrat VENTURA

montserrat.clua@uab.cat
montserrat.ventura@uab.cat

Universitat Autònoma de
Barcelona

SIMPOSI 6

LA RESISTÈNCIA DEL CONCEPTE D'ÀREA CULTURAL: REPENSANT LA SEVA PRESENCIA ACTUAL EN L'ACADÈMIA, ELS MUSEUS I LA SOCIETAT

Des dels seus orígens, l'antropologia va tenir entre els seus objectius organitzar les societats que estudiava en marcs classificatoris que en permetessin la comparació. I fou a través d'aquesta comparació com es van descobrir/construir àrees culturals que fixaven geogràficament diferències i semblances entre formes culturals. Aquestes divisions no només van utilitzar-se en la disciplina sinó també en organismes acadèmics (museus, institucions de recerca, publicacions) i geopolítics (organismes internacionals, programes econòmics de desenvolupament). Malgrat les crítiques teòriques i metodològiques que els desenvolupaments posteriors de la disciplina varen fer a aquests formes de classificació, es pot constatar que segueixen molt presents dins i fora de l'acadèmia. En aquest simposi proposem reunir comunicacions que permetin realitzar una anàlisi antropològica i històrica crítica de la construcció d'àrees i fronteres culturals en diferents continents i regions de tradició antropològica, així com l'anàlisi de les conseqüències sociopolítiques d'aquestes divisions, tant en el passat com en l'actualitat (en organismes internacionals, de desenvolupament, acadèmics i museus). Es valoraran contribucions que tinguin per objectiu una anàlisi crítica de la configuració científica, històrica-antropològica, d'una regió o àrea específica, així com les seves subdivisions, especialment aquelles que la pròpia disciplina posa en qüestió. També les ponències que mostrin la seva expressió en organismes internacionals o museus.

Simposi

La necessitat de classificació ha acompanyat el desenvolupament de les societats occidentals. Però a partir del segle XV, amb l'expansió colonial europea, es va consolidar una era d'organització del món en pobles jeràrquicament classificats segons nivells de complexitat social i religiosa: pobles, races, tribus, salvatges, al costat d'una infinitat de noms de grups, s'instal·len en els mapes dibuixats des dels poders metropolitans, vinculant territoris i continents amb imaginaris de trets culturals i fenotips delimitats (Bastard & Contreras 1987). Molts d'aquests noms són invents colonials (Amselle 1989 per a l'Àfrica; Gruzinski 2000 per Amèrica; sobre el Magrib, Mateo 2017) però que les incipients ciències occidentals que es desenvolupen al costat del colonialisme contribuiran a consolidar com a etiquetes descriptives d'ús habitual.

Entre aquestes noves ciències hi ha l'antropologia naixent, que es desenvoluparà amb força des de la Il·lustració - de la mà del racionalisme i el darwinisme - amb la idea d'ordenar la diferència dins de la unitat humana. Podríem dir que les primeres categories van ser establertes durant la colonització renaixentista, la primera gran mundialització, i van sobreviure, amb les seves múltiples variacions, fins al segle passat. A finals del segle XIX i al llarg del segle XX, al principi com a marc per a classificar la cultura material dels museus, diferents paradigmes antropològics es van llançar a grans empreses classificadores, no exemptes de rerefons polític: l'evolucionisme (Trigger 1989: 155-161), el difusionisme alemany (Ratzel 1882, Frobenius 1921, W. Schmidt & W. Koppers 1924) i nord-americà (Wissler 1917, Boas 1896, Kroeber 1939), el neoevolucionisme (Steward 1945-1949), el neodifusionisme (Gordon Childe 1936) i el comparatisme positivista promogut per la universitat de Yale en el seu projecte paradigmàtic del Human Relations Area Files (Murdock 1951; cf. González 1990). D'aquesta manera es va generalitzar en la disciplina l'ús de categories d'anàlisi com cercle cultural, àrea cultural o etnologies regionals, posteriorment criticades, però algunes encara vigents al segle XXI. Molts plans d'estudi i textos antropològics contenen referències a àrees culturals com Àfrica Occidental, Sud-est Asiàtic, Melanèsia, Mediterrani, Balcans, Carib, etc., sense fer explícites mai les implicacions teòriques de l'ús d'aquests termes (Llobera, 1990: 75; Todorova 1997). D'altra banda, l'aparició d'històries crítiques de la disciplina, com les dutes a terme per David Price (2004, 2008) revelen la importància de situar els contextos de producció científica i els seus efectes a l'hora de pensar la humanitat i les seves divisions. L'anàlisi de les implicacions polítiques del projecte neoevolucionista de Steward ha estat realitzat per diferents autors (Cavalcanti-Schiell 2014), i el mateix Price abans esmentat ha mostrat els límits del model comparatista positivista dels HRAF i les seves connexions directes amb el poder polític en el context posterior a la Segona Guerra Mundial. De la mateixa manera, l'antiga Unió Soviètica també es va construir sobre fronteres polítiques manipulades, basades en estudis de l'etnografia soviètica dels anys 1920 i 1930 (Hirsch, 2005), pensada per dividir i fragmentar als grups ètnics. Similars processos van tenir lloc a l'Àfrica colonial i en el món àrab-musulmà, etiquetat de maneres ben diverses en els últims dos-cents anys per raons estratègiques (Eickelman, 2003).

Finalment però no menys important, en tot aquest procés hi van tenir un paper destacat els museus d'antropologia, nascuts per recollir i exhibir la cultura material resultat dels processos colonials. La necessitat dels museus de gestionar aquests objectes està en l'origen de les primeres classificacions vuitcentistes i amb les seves exposicions han creat i reforçat l'imaginari de les fronteres culturals i racials, així com la divisió en grans àrees culturals. Alguns d'aquests museus, conscients de l'origen dels objectes que encara conserven i exhibeixen, han viscut una revolució sense precedents en les últimes dècades. La major part de museus europeus han deixat la seva mirada etnogràfica regional per esdevenir espais de reflexió de processos,

reconfigurant la seva estratègia (i en alguns casos fins i tot el seu nom), en un intent de "descolonitzar-se", encara que no tots. Alguns de paradigmàtics, com l'actual Musée du Quai Branly de París, mantenen les seves exposicions segons aquelles classificacions (Thomas 2008; Muñoz 2012). En d'altres casos, com a Barcelona, la complexa gestió de les dues col·leccions i seus de l'antic Museu Etnològic de Barcelona (inicialment Museu Etnològic i Colonial) han portat a diferents processos de divisió i reunificació que no han acabat de resoldre la qüestió de fons de la divisió per àrees culturals. Un estudi actual de les fronteres culturals ha de considerar, doncs, la seva representació en els museus d'antropologia, que, amb totes les seves contradiccions, esdevenen els espais paradigmàtics de síntesi per al gran públic.

En aquest simposi es proposa reunir comunicacions que permetin realitzar una anàlisi antropològica i històrica crítica de la construcció d'aquestes fronteres culturals en diferents continents i àrees de tradició antropològica, que inclouen en el seu interior subdivisions en àrees culturals (organismes internacionals, de desenvolupament, acadèmics, i museus) i avançar en l'anàlisi de les conseqüències sociopolítiques de tals divisions. Es valoraran contribucions que tinguin per objectiu una anàlisi crítica de la configuració científica, històrica-antropològica, d'una regió o àrea específica, d'una classificació en regions culturals per un organisme internacional o d'un museu.

Bibliografia

Amselle, J.-L. & E. M'Bokolo (eds). 1989. *Au Coeur de l'ethnie. Ethnies, tribalisme et état en Afrique*, Paris: La découverte.

Bestard, J. & J. Contreras. 1987. *Bárbaros, paganos salvajes y primitivos: una introducción a la antropología*, Barcelona: Barcanova.

Boas, F. 1896. Lecture "The Races of Man": Franz Boas Papers, American Philosophical Society.

Cavalcanti-Schiell, R. 2014. «Cómo construir y sobrepasar fronteras etnográficas. entre Andes y Amazonía, por ejemplo», *Chungará* 46 (3): 453-465.

Eickelman, D. F. 2003. *Antropología del mundo islámico*, Barcelona: Bellaterra.

Frobenius, L. 1921. *Atlantis – Volksmärchen und Volksdichtungen Afrikas. Veröffentlichungen des Instituts für Kulturmorphologie*. 12 vols. Jena: Diederichs, 1921– 1928.

González Echevarría, A. 1990. *Etnografía y comparación*, Barcelona: Publicacions d'Antropologia Cultural UAB.

Gordon Childe, V. 1936. *Los orígenes de la civilización*, México: Fondo de Cultura Económica, 1996.

Gruzinski, S. 2000 (1999). *El pensamiento mestizo*, Barcelona: Ediciones Paidós Ibérica.

Hirsch, F. 2005. *Empire of Nations. Ethnographic Knowledge and the Making of the Soviet Union*, Cornell UP.

Kroeber, A. 1939. *Cultural and Natural Areas of Native North America*, Berkeley, California: University of California Press.

Llobera, J.R. 1990. "El Mediterráneo: área cultural o espejismo antropológico", en *La identidad de la antropología*, Madrid: Anagrama, pp. 63-87.

Mateo Dieste, J.L. 2017. "Moros vienen". *Historia y política de un estereotipo*, Melilla, Instituto de las Culturas.

Muñoz, A. 2012. *From Curiosa to World Culture. A History of the South American Collections at the Museum of World Culture*, GOTARC. Serie B, no58 Gothenburg Archaeological Theses / Etnologiska Studier, no 47.

Murdock, P. 1975. "Outline of World Culture", HRAF Press.

Price, D. 2004. *Threatening Anthropology. McCarthyism and the FBI's Surveillance of Activist Anthropologists*, Durham, London, Duke University Press.

Price, D. 2008. *Anthropological Intelligence. The Deployment and Neglect of American Anthropology in the Second World War*, Durham, London, Duke University Press.

Ratzel, F. 1882. *Anthropogeographie*, Stuttgart: Verlag Von J. Engelhorn, 1909.

Steward, J. 1955. "Culture area and cultural type in aboriginal america: methodological considerations", in *Theory of Culture Change: the methodology of multilineal evolution*, Urbana: University of Illinois Press, 1979.

Thomas, D. 2008. "The Quai Branly Museum: Political Transition, Memory and Globalisation in Contemporary France", *French Cultural Studies* 19(2):141–157.

Todorova, M. 1997. *Imagining the Balkans*, Oxford University Press.

Trigger, B. 1989. *A history of archaeological thought*, Cambridge: Cambridge University Press.

Schmidt, W. & W. Koppers. 1924. *Völker und Kulturen. Erster Teil: Gesellschaft und Wirtschaft der Völker*, Ragensburg: Josep Habel.

Wissler, C. 1917. *The American Indian. An Introduction to the Anthropology of the New World*, New York: Douglas C. McMurtrie.

COORDINACIÓ:
SILVIA DE ZORDO
DIANA MARRE
BRUNA ALVAREZ

silviadezordo@ub.edu
diana.marre@uab.cat
mariabruna.alvarez@uab.cat

Universitat de Barcelona
Universitat Autònoma de
Barcelona

SIMPOSI 7

REPRODUCCIÓ ESTRATIFICADA I MOBILITAT EN UN CONTEXT D'AUSTERITAT I DE DECLIVI DE LA FECUNDITAT: QÜESTIONANT LA JUSTÍCIA REPRODUCTIVA

En un món cada vegada més neoliberal (Briggs, 2017; Inhorn, 2018), les jerarquies creixents estratifiquen la reproducció entre grups socials (Colen, 1995), alguns dels quals gaudeixen de diverses formes de suport social per a la reproducció, mentre que altres en tenen poc o gens. El cas espanyol és un bon exemple d'aquestes tendències. En la dècada de 1970, Espanya tenia una de les taxes de fertilitat més altes del món, atraient famílies adoptives d'Europa i de la resta del món. Contràriament, des de mitjans de la dècada dels 90, Espanya ha tingut una de les taxes de natalitat més baixes, sent durant el 2004 el segon país del món i el primer d'Europa pel que fa al nombre d'adopcions transnacionals i, des de 2016, el tercer del món i el primer a Europa en cicles de reproducció assistida, així com el principal proveïdor europeu d'ovòcits. Aquests canvis en les últimes dècades han convertit Espanya en un destí mundial de viatges reproductius des de qualsevol part del món.

Per tant, sembla urgent de plantejar-nos qüestions bàsiques inherents a la justícia reproductiva: Qui té el dret de prendre les seves pròpies decisions reproductives, incloent-hi també el fet de tenir descendència o no tenir-ne, i que aquesta creixi en un entorn segur? Quin és l'impacte de les diferents polítiques reproductives en les decisions reproductives de persones de diversos orígens socioculturals i de diferent orientació sexual a Europa? Qui viatja a l'estranger per tal de poder complir els seus desigs reproductius, i qui no?

Simposi

Com mencionen Faye Ginsburg i Rayna Rapp (1991), la "reproducció" és un concepte relliscós amb diverses connotacions. S'utilitza per fer referència tant al naixement de nens i nenes com a la supervivència de grups domèstics o la constitució de forces de treball i ideologies que sustenten sistemes socials. Aquest simposi es centrarà en diversos aspectes relacionats amb la justícia reproductiva avui. Vivim en una època en la qual el significat de la biologia resulta cada vegada més indeterminat (Franklin, 2013). La reproducció està sent progressivament més biomedicalitzada i inclou relacions transnacionals, finances, comerç, organització i jerarquies socials, relacions humanes, morals i experiències de vida, i fins i tot una industrialització de la pròpia vida humana (Thompson, 2011).

Els estudis sobre justícia reproductiva posen en evidència que els drets i les decisions reproductives estan condicionades o influïdes per les estructures socials, ja que algunes persones tenen més drets i capacitat de prendre decisions que d'altres, depenent del grup al qual pertanyen (Marre & Briggs, 2009; Franklin, 2011; Luna & Luker, 2013; Ros y Solinger, 2017; veure també Smietana, Thompson & Twine, 2018). La reproducció en algunes poblacions o grups humans rep més suports que en d'altres, i la càrrega de treball reproductiu recau en algunes dones, grups i poblacions de manera desproporcionada i estratificada. El cas espanyol és un bon exemple d'aquestes tendències com mostren els treballs del Grup de Recerca AFIN des del 2004 (Marre i Briggs, 2009; Fonseca, Marre i San Román, 2015; Frekko, Leinaweaver i Marre, 2015; Leinaweaver, Marre i Frekko, 2017; Marre, San Román i Guerra, 2018, entre altres) però no és l'únic (De Zordo i Marchesi, 2014 [2012]; Rudrappa, 2015; Twine, 2015; Puar, 2017).

En molts països occidentals amb baixos nivells de fertilitat, les taxes de fertilitat més altes entre algunes poblacions immigrants són percebudes i representades com una "amença" per polítiques conservadores, que les utilitzen per alimentar discursos nacionalistes i xenòfobs sobre el que s'ha definit com el "suïcidi demogràfic" de les nacions cristianes europees i americanes i també per criminalitzar l'avortament (Krause i Marchesi, 2007; Marchesi, 2012). Molts països, no solament a Europa i a Amèrica sinó també d'altres com, per exemple, Xina (Wahlberg, 2018), han patit, durant les últimes dues dècades, importants canvis demogràfics, en particular una disminució dramàtica de les taxes de fertilitat fins a nivells de no reemplaçament, la qual cosa també va provocar una reacció violenta contra els drets reproductius (per a Europa de l'Est i Rússia, veure Rivkin-Fish, 2010; Mishtal, 2015).

En alguns dels països amb les taxes més baixes de fertilitat, l'Església hi té una forta influència política i els grups contra l'avortament han esdevingut molt actius en els darrers anys. Aquest entorn polític ha produït polítiques que tendeixen a recompensar les famílies blanques i heterosexuales, mentre descuiden o soscaven els processos de creació de famílies i els drets reproductius, particularment de persones migrants i de persones no heterosexuales. Les persones solteres i no heterosexuales sovint només tenen l'opció de creuar fronteres per tenir accés a l'adopció o a tècniques de reproducció assistida prohibides localment per a elles. Les dones heterosexuales i les parelles també viatgen a través de les fronteres, no només per accedir a tractaments reproductius, sinó també per tenir accés a la interrupció voluntària de l'embaràs. De fet, les dones enfronten una sèrie de barreres per tal de poder-hi accedir, no sols en països amb lleis molt restrictives sobre l'avortament sinó també en països amb lleis relativament liberals, com els límits de l'edat gestacional, el temps d'espera obligatori, l'objecció de consciència i l'estigma de l'avortament (Berer, 2008; De Zordo, Mishtal i Anton, 2017; Gerds et al., 2016; Unnithan i De Zordo, 2018). Totes aquestes barreres poden portar les dones a viatjar lluny del seu lloc de residència, inclús a l'estranger, cercant serveis reproductius, encara que

sempre i quan les seves circumstàncies econòmiques, entre altres factors, li permetin de viatjar.

Convidem als qui desitgin participar del simposi a considerar les següents preguntes i / o desenvolupar-les des de la perspectiva de la reproducció estratificada i la justícia reproductiva:

- Qui pot decidir si, quan i com tenir fills? Incloent-hi dones, homes, persones transexuals i no binàries; persones fèrtils i infèrtils; persones homosexuals, bisexuals o heterosexuales; persones sanes o discapacitades; persones solteres, famílies nuclears o grups de pares compartits; ciutadans i migrants; persones econòmicament privilegiades o excloses; persones d'algunes races, grups ètnics o orígens i no altres; éssers humans o animals no humans...
- Poden / haurien algunes persones de viatjar per concebre o adoptar fills/es, o per ser pares/mares, o per prevenir o acabar amb embarassos no desitjats?
- Poden les persones participar activament en la presa de decisions sobre la seva vida reproductiva, incloent l'anticoncepció, l'embaràs, l'avortament, el part i l'adopció, així com elegir el seu propi enfocament sobre la maternitat i/o paternitat?
- Quines noves associacions, col·lectius i altres canvis és possible imaginar per promoure una versió de la justícia reproductiva en la qual totes les persones involucrades tinguin idèntics drets a l'hora de participar en els processos reproductius de la manera que prefereixin, tenir descendència i criar-la en un entorn segur i beneficiós, així com no tenir-la?
- Qui està en desavantatge respecte la seva salut i presa de decisions reproductives a causa d'exclusions i circumstàncies estructurals, i de quina manera?.

Bibliografia

Berer, M. 2008. A Critical Appraisal of Laws on Second Trimester Abortion, *Reproductive Health Matters*, 16(31- Supplement):3-13.

Briggs, L. 2017. *How All Politics Became Reproductive Politics*. Oakland: University of California Press.

Colen, S. 1995. Stratified reproduction and West Indian childcare workers and employers in New York. In: Ginsburg, F. and Rapp, R. (eds.) *Conceiving the New World Order: The Global Politics of Reproduction*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press, pp. 78-102.

De Zordo S. and M. Marchesi. 2012. Irrational Reproduction: New Intersections of Politics, Gender, Race, and Class, across the North-South divide, *Anthropology & Medicine*, Special Issue, 19 (2).

_____. 2014. *Reproduction and Biopolitics: Ethnographies of Governance, "Irrationality" and Resistance*. London and New York: Routledge.

De Zordo S., Mishtal J., Anton L., (Eds.) 2017. *A Fragmented Landscape: Abortion Governance and Protest Logics in Europe*. Berghahn Books: Oxford and New York.

Fonseca, C., Marre, D. and San Román, B. 2015. Child Circulation in a globalized era: anthropological reflections. In: Ballard, R. L., Goodno, N. H., Cochran, Jr., R. F. and Milbrandt, J. A. (eds.). *The Intercountry Adoption Debate: Dialogues Across Disciplines*. Newcastle upon Tyne, UK: Cambridge Scholars Publishing, pp. 157-193.

Franklin, S. 2011. Not a flat world: The future of cross-border reproductive care. *Reproductive BioMedicine Online* 23(7), pp. 814-16. DOI: 10.1016/j.rbmo.2011.09.016 [doi:10.1515/9781400881062]

Franklin, S. 2013. *Biological Relatives: IVF, Stem Cells and the Future of Kinship*. Durham and London: Duke University Press.

Frekko, S., Leinaweaver, J. and Marre, D. 2015. How (not) to talk about adoption: On communicative vigilance in Spain, *American Ethnologist*, 42(4):703-719.

Gerdts C., De Zordo S., Mishtal J., Barr-Walker Jill and Lohr, P. 2016. Experiences of women who travel in England for abortion: an exploratory pilot-study, *The European Journal of Contraception and Reproductive Health Care*, 21(5):401-407.

Ginsburg, F. and Rapp, R. (eds.) 1995. *Conceiving the New World Order: The Global Politics of Reproduction*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.

Inhorn, M. 2018. *America's Arab Refugees: Vulnerability and Health on the Margins*. Stanford: Stanford University Press.

Krause E. and M. Marchesi. 2007. Fertility Politics as "Social Viagra": Reproducing Boundaries, Social Cohesion and Modernity in Italy, *American Anthropologist*, 109(2):350-362.

Leinaweaver, J., Marre, D. and Frekko, S. 2017. 'Homework' and Transnational Adoption Screening in Spain: The Co-Production of Home and Family. *The Journal of the Royal Anthropological Institute (incorporating Man)* 23(3):562-579.

Luna, Z. and Luker, K., 2013. Reproductive Justice. *Annual Review of Law and Social Science*, 9:327-352.

Marchesi, M., 2012. Reproducing Italians: Contested Biopolitics in the Age of 'Replacement Anxiety', *Anthropology and Medicine*, 19(2-Special Issue):171-188.

Marre, D. and Briggs, L. (eds). 2009. *International Adoption: Global Inequalities and the Circulation of Children*. New York and London: New York University Press.

Marre, D., San Román, B. and Guerra, D. 2018. On reproductive work in Spain. *Transnational adoption, egg donation, surrogacy. Medical Anthropology*, 37(2):158-173.

Mishtal, J. 2015. *Politics of Morality: The Church, the State, and Reproductive Rights in Postsocialist Poland*. Athens (OH): Ohio University Press.

Puar, J. 2007. *Terrorist Assemblages: Homonationalism in Queer Times*. Durham and London: Duke University Press.

Rudrappa, S. 2015. *Discounted Life: The Price of Global Surrogacy in India*. New York and London: New York University Press.

Smietana, M., Thompson, Ch. and Twine, W. 2018. Introduction: Making and Breaking Families: Reading Queer Reproductions, Stratified Reproduction and Reproductive Justice Together. In: Smietana, M. and Thompson, Ch. (eds.) 2018. *Making Families: Transnational Surrogacy, Queer Kinship, and Reproductive Justice*. Special Issue of *Reproductive Biomedicine and Society Online*, 7, doi: <https://doi.org/10.1016/j.rbms.2018.11.001>.

Thompson, Ch. 2011. Medical Migrations Afterword: Science as a Vacation? *Body & Society*, 17(2-3): 205-213, doi: 10.1177/1357034X11405549.

Twine, F. W. 2015. *Outsourcing the Womb: Race, Class, and Gestational Surrogacy in a Global Market*. 2nd Edition. New York: Routledge.

Unnithan M., De Zordo S., (Eds.) 2018. Re-situating Abortion: Bio-politics, Global Health and Rights in Neo-liberal Times, *Global Public Health*, Special Issue, Volume 13(6).

Wahlberg, A. 2018. *Good Quality: The Routinization of Sperm Banking in China*. Oakland: University of California Press.

COORDINACIÓ:
MANUEL DELGADO
SIBILA VIGNA

manueldelgado@ub.edu

Universitat de Barcelona
Universidad de la República

SIMPOSI 8

LA PRESENTACIÓ DE L'OCULT A LA VIDA QUOTIDIANA: RELIGIÓ I NOVES ESPIRITUALITATS EN CONTEXTOS URBANS

Aquest seminari pretén discutir a propòsit de la condició multidimensional de la realitat social i de com les seves esferes impalpables troben la manera de irrompre la nostra vida ordinària a través de diferents portals aleatoris i permeables. Aquestes espais intermedis que fan possible l'accés de l'invisible al visible, estan culturalment pautats i expressen dimensions crítiques d'allò social, de manera que les emergències de l'ocult sovint assenyalen vies d'exaltació individual o col·lectiva, però també l'ombra d'aspectes no domesticats, sòrdids, deutes i remordiments de la vida col·lectiva. Volem parlar, doncs, d'una societat –la sensible; la nostra– que depèn d'una altra societat que hi és, però que no es deixa veure sinó a cops, una societat paral·lela a la que invoquem, però que de vegades assalta la nostra realitat quotidiana per sorpresa, apuntant necessitats apressants, assumptes pendents, desordres socials. Com ho fa? Quins codis utilitzen els habitants de l'ocult per fer-se entendre entre nosaltres? Com escenifiquen les seves materialitzacions quan ens visiten o se'ns encarnen? D'aquí el títol proposat, que evoca un conegut llibre d'Erving Goffman i que s'aplica aquí a com el més enllà també té cura de les seves presentacions en societat.

Simposi

Segurament totes les societats humanes han fet vida social amb una altra societat, la característica de la qual és que habitualment no ens és accessible als sentits. L'habiten éssers excepcionals l'intercanvi amb els quals es du a terme de manera intermitent a través d'apertures que es passen el temps obrint-se i tancant-se i l'accés a les quals no està a l'abast de tothom. Les seves emergències configuren comarques mutants que, amb la mateixa facilitat amb què aparenten quotidianitat i rutina, es revelen com zones liminars que connecten esferes incommensurables d'allò real.

Aquest seminari pretén discutir a propòsit d'aquesta condició multidimensional de la realitat i de com els seus nivells impalpables troben la manera de materialitzar-se en la nostra vida ordinària per mitjà de diferents portals, tots els quals aleatoris i permeables. La nostra premissa és que aquests territoris intermedis que permeten els trasllats rituals de l'invisible al visible expressen dimensions crítiques d'allò social, de manera que les emergències de l'ocult sovint assenyalen vies d'exaltació individual o col·lectiva, però també l'ombra d'aspectes no domesticats, sòrdids, fets de

deutes pendents i remordiments; l'estrany a la comunitat i l'estrany en la comunitat.

Els trànsits entre els altres mons i el nostre no perden vigència en les societats contemporànies, tot i que puguin adoptar pautes i continguts culturals nous. Tanmateix continuen prenent la forma de revelacions, miracles, il·luminacions, conversions, visions, èxtasis, viatges místics, possessions, auguris, fenòmens paranormals, contactes amb entitats espirituals o inefables de diversa índole..., que corren a càrrec de vidents, mèdiums, xamans, practicants de màncies, iniciats, passavolants ocasionals, experimentadors entusiastes... Poden correspondre a pràctiques tradicionals que han sobreviscut, encabir-se al si de religions institucionalitzades, formar part de nous corrents religiosos, assumir formes exòtiques que han vingut de la mà dels fluxos migratoris o de les modes. Tot i que existeixen prevencions sobre aquestes experiències, considerades des de les ortodòxies com herètiques o diabòliques, i que el racionalisme vulgar les diagnostica com símptomes d'instabilitat mental, les immenses possibilitats interpretatives que ofereixen formes de pietat fins ara devaluades i de noves espiritualitats, juntament amb renovades tradicions espiritualistes i parapsicològiques, obren la porta a la integració cultural d'aquestes varietats de contraban entre universos.

Lluny de caure en decadència, els ponts entre allò ocult i allò quotidià són cada cop més nombrosos, proliferen i son més creatius i plurals, i tendeixen a donar protagonisme a gent que podia semblar "normal". En aquest sentit, la cerca de contacte amb les altres dimensions respon de manera satisfactòria a les expectatives i necessitats d'una contemporaneïtat que tendeix a prescindir d'intermediaris tant per trobar fonts de plausibilitat personal com per a generar comunitats. Ja no reclamen als fidels o creients com a espectadors sinó de "palpar, sentir i viure", fent que el cos esdevingui un locus d'experiència d'allò numinós. Així és com passa amb tots els cultes carismàtics i amb totes les variants conegudes de mística que registra la nostra societat, totes les quals assignen a l'individu el paper de receptacle del sagrat, de vegades l'únic possible o legítim.

Altrament, l'activitat prosèlita de les denominacions religioses conversionistes o que atorguin un lloc central a la revelació personal es fonamenten en una aparent paradoxa: la de sostenir que és la realitat la que roman oculta i que, com sostenien els gnòstics, ha de ser desvetllada a través d'una vivència íntima i intensa de la veritat, que fa caure la vena dels ulls i mostra, de manera sovint violenta, el món real i el seu significat últim. De la seva banda, tots els corrents profètics que auguren entre nosaltres la fi dels temps, ens conviden a sumar-nos a l'adveniment triomfant de potències còsmiques fins ara sols intuïdes, que ens hauran de salvar de les postracions i misèries del present.

Per a certes persones l'experiència de l'arcànic representa oportunitats emergides en contextos quotidians i sovint frustrants. Els contactes amb el costat obscur o lluminós d'allò aparent poden implicar estigmatització dels

humans concernits, però també quotes de la llibertat inherent a la situació de marge. Allò ocult convoca l'extraordinari, enlluernant o enfosquit allò corrent, obrint perspectives recòndites, que poden ser font d'esperança i equilibri, però també d'inquietud davant amenaces a l'aguait a l'altra costat de la realitat. D'aquí que la familiaritat amb forces invisibles de certs individus o col·lectius exclosos o desposseïts pot ser un vehicle a través del qual insinuï el seu poder no menys ocult.

Apropar-se a allò desconegut però omnipresent és el que cerquen visitants a llocs sagrats que ja no són temples o santuaris, sinó escenaris consuetudinaris. Edificis, carrers i perifèries urbanes sovint es revelen com escorces encobridores de relats impertinents, llocs on percebre vibracions de mons paral·lels. El mateix valdria per la proliferació d'objectes que recullen i irradien potències sobrenaturals, com ara amulets, talismans, noves relíquies, formant part de vells i nous esoterismes que demostren l'actualitat del que un dia vam assenyalar amb menyspreu com formes d'animisme o fetitxisme.

De vegades, l'invisible irromp i interromp la vida de cada dia. Continuen havent-hi aparicions de personalitats que violen d'improvís les barreres que separen els universos. És el cas de les verges i els sants tradicionals; també dels àngels, tot i que ara els anomenem éssers astrals o guies. També pot tractar-se de criatures la superioritat científica de les quals ha convertit en semidéus, com els extraterrestres que ens venen a veure i amb els que sols uns elegits mereixen ser abduïts a la seva presència.

Aquestes són les qüestions que convoquem a discutir en aquest simposi, relatives a una societat que depèn d'una altra societat que hi és, però no es deixa veure sinó a cops, a la que invoquem, però que de vegades assalta la nostra realitat per sorpresa, apuntant necessitats apressants, assumptes pendents, desordres socials. Com ho fa? Quins codis utilitzen els habitants de l'ocult per fer-se entendre? Com posen en escena les seves materialitzacions en cadascuna de les seves incursions al nostre món? No en va la trobada assumeix en el seu títol el sentit d'aquella obra d'Erving Goffman sobre la forma com les persones es presenten unes davant les altres a la vida quotidiana, per molt que algunes d'aquestes persones no siguin exactament humanes.

Bibliografia

Baker, Joseph y Christopher Bader (2014). A Social Anthropology of Ghosts in Twenty-first Century America. *Social Compass*, 61 (4), 569-593.

Christian Jr., William A. (1997). *Las Visiones de Ezkioga*. Barcelona: Ariel.

Christian Jr., William A. (2011). *El reino de Cristo en la Segunda República*: Barcelona: Ariel.

Davies, Douglas (2010). Geographies of the Spirit World. En Jenny Hockey, Carol Komaromy y Kate Woodthorpe, *The Matter of Death: Space, Place and Materiality*, pp. 208-222. Hampshire: Palgrave MacMillan.

Delgado, Manuel (2012). Los mundos intermedios entre la vida y la muerte. Jornadas sobre Antropología de la muerte, Madrid: Museo de América, pp. 9-31.

Dempsey, Corinne G. (2016). Bridges Between Worlds: Spirits and Spirit Work in Northern Iceland. New York: Oxford University Press.

Escolar, Diego (2010). 'Calingasta x-file': Reflexiones para una antropología de lo extraordinario". Intersecciones en Antropología, 11, 155-166.

Fedele, Anna (2013). Looking for Mary Magdalene: New York: Oxford University Press.

Giobellina, Fernando (2014). El lado oscuro: La polaridad "sagrado/profano" y sus avatares. Madrid: Katz.

Goffman, Erving (2009) La presentación de la persona en la vida cotidiana, Buenos Aires: Amorrortu.

Griera, Maria del Mar (2014). Més enllà del 'mite de la secularització'. Enrahonar, 52, pp 43-65. Barcelona.

Horta, Gerard (2001). De la mística a les barricades. Barcelona: Enciclopèdia catalana.

Horta, Gerard (2004). Cos i revolució. Barcelona: Edicions 1984.

Hufford, David (1982). The Terror that Comes in the Night. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Hufford, David (2005). Sleep Paralysis as Spiritual Experience. Transcultural Psychiatry, 42 (1), 11-45.

Kwon, Heonik (2008). The Ghosts of War in Vietnam. New York: Cambridge University Press.

Ladwig, Patrice (2012). Ontology, Materiality and Spectral Traces, Anthropological Theory, 12(4), 427-447.

Laroi, Frank et al. (2014). Culture and Hallucinations Schizophrenia Bulletin. 40, suppl. 4, 213-220.

Lisón Tolosana, Carmelo (1998). La santa compañía. Madrid: Akal.

Luhrmann, Tanya (2011). Hallucinations and Sensory Overrides. Annual Review of Anthropology, 40, 71-85.

Luhrmann, Tanya M (2016). Kindling God. Terrain, 66, 49-64.

Meyer, Morgan (2012). Placing and Tracing Absence. Journal of Material Culture, 17 (1), 103-110.

Prat, Joan (coord.) (2012). Els nous imaginaris culturals. Tarragona: Publicacions URV.

Prat, Joan (2017). La nostalgia de los orígenes. Barcelona: Kairós

Roma, Josefina (1989). Centralidad-marginalidad, ortodoxia-heterodoxia.. En Carlos Álvarez et al. (coords.). La religiosidad popular II. pp. 17-526. Barcelona: Anthropos.

Roma, Josefina (1998). La mística popular i la societat de masses. En María Àngels Roque (dir.), Valors i diversitat cultural a les societats d'Europa i del Magreb. Barcelona: Proa.

Schmitt, Jean-Claude (1994). Les revenants. Paris: Gallimard.

Vigna, Sibila (2015) Has vist la llum? Diàlegs contemporànies con el mundo invisible en el Baix Empordà. Perifèria, 20 (1).

Vigna, Sibila y Victòria Badia (2015). Transitant l'invisible. Barcelona: Pol len.

COORDINACIÓ:
PAULA ESCRIBANO
PATRICIA HOMS

Paula.Escribano@uab.cat
pati.homs@gmail.com

Universitat Autònoma de
Barcelona
Universitat de Barcelona
L'Aresta Cooperativa

SIMPOSIO 9

SER CAMPESINA/O HOY EN DÍA: RETOS Y ESTRATEGIAS PARA UNA VIDA DIGNA EN LA ERA AGROINDUSTRIAL

Las luchas del campesinado por unas condiciones de vida dignas se repiten a lo largo de distintos territorios y a diferentes escalas en todas las etapas de su historia. Actualmente, podemos verlo en las movilizaciones y demandas reclamando un precio justo por los alimentos producidos. La figura del campesinado ha sido y sigue siendo una figura clave en los estudios de Antropología Social y Cultural. Históricamente los debates se han focalizado en el modelo económico y la subsistencia del campesinado, así como en su papel político y de resistencia, entre otras cuestiones.

En la actualidad, el campesinado se contrapone con el desarrollo de la agroindustria que prioriza la producción y el capital frente la reproducción social y la vida. Esta situación dificulta la sostenibilidad de la vida campesina e implica múltiples tensiones y resistencias, así como procesos de adaptación e integración al contexto agroindustrial predominante. Desde este simposio nos proponemos explorar diferentes formas de vivir y ser campesina/o hoy en día, con especial énfasis en los retos y estrategias que encuentran para su subsistencia, los dilemas morales y/o éticos que enfrentan en este camino, o las nuevas formas de ser campesina/o en un contexto agroindustrial

¿Cómo podemos definir al campesinado a través de la actual experiencia etnográfica? ¿Es pertinente seguir utilizando este término? Y si es el caso ¿Que nuevos matices contempla esta figura en relación con su actual contexto socio-cultural? ¿La vida campesina es sostenible económica, social y ambientalmente? ¿Cuáles son las mayores tensiones que emergen en el campesinado actual?

Simposio

Pensar sobre la figura del campesinado es hoy más que nunca fundamental a la hora de mejorar nuestro entendimiento sobre el cambio cultural en las sociedades industriales. A pesar de haber sido ampliamente debatida la separación y delimitación del sujeto de estudio, el campesinado aparece en la literatura clásica dotado de una conexión particular con la sociedad más amplia. Esta conexión se caracteriza principalmente por la transferencia de los excedentes a un grupo dominante (Wolf 1976). También destaca su economía centrada en la reproducción social de los hogares por encima de la búsqueda del beneficio (Narotzky 2016). Este hecho hace que el campesinado tenga un estilo de vida en el que diversifique sus recursos y estrategias para la reproducción, llevando así una actividad interconectada

entre el hogar, la agricultura, el campo y la utilización de la ganadería. Además, la figura del campesino ha sido tradicionalmente asociada en la literatura a un sujeto político, ejerciendo una resistencia ante el cambio cultural y las formas de producción.

Este estilo de vida es reivindicado en la actualidad desde movimientos sociales como la agroecología. Tal como detalla Eduardo Sevilla Guzmán (2000) “Los elementos centrales de la Agroecología se agrupan en 3 dimensiones: ecológica o técnico-agronómica (considerar el funcionamiento ecológico de la naturaleza y su artifización mediante el manejo agrícola, ganadero y forestal); socioeconómico o de desarrollo local (incorporar la perspectiva histórica y el conocimiento local mediante estrategias de investigación-acción-participativa); y sociocultural y política (introducir junto con el conocimiento científico otras formas de conocimiento local y articularlas con movimientos sociales y de resistencia a la modernización capitalista)”. En este sentido, la perspectiva agroecológica incluye no solo el uso de unas determinadas técnicas de producción agrícola orientadas a la producción de alimentos sino también considera las relaciones socioeconómicas, socioculturales y políticas que se establecen en la agricultura a lo largo del tiempo en los diferentes territorios.

En general, desde los años 60 hasta la actualidad, el sistema agrario se caracteriza por una fuerte industrialización y por la creciente dependencia de los agroquímicos y los combustibles fósiles. Así, la Revolución Verde transformó algunas actividades tradicionales agrícolas como el uso de semillas locales o de estiércol de fincas próximas en sectores industriales (Goodman y Redclift, 1991). Los nuevos productos industriales agrícolas serían posteriormente reincorporados en la actividad agraria en forma de semillas mejoradas y agroquímicos que se deberían comprar año tras año. Esta industrialización ha impuesto una total monetarización de la economía agraria y gran parte de las fincas anteriormente organizadas en base al consumo de pequeñas comunidades, reorientaron su producción a la obtención de excedentes destinados a la venta exterior. Por otro lado, se ha producido una fuerte mecanización del trabajo agrícola que ha provocado una progresiva disminución de la población que se dedica exclusivamente a la agricultura. Este modelo de producción va ligado a un modelo de distribución centralizada de “alimentos quilométricos” controlado por unas pocas transnacionales. Estas empresas son las que acaban determinando qué es lo que consumimos, el precio de los alimentos, su procedencia y su elaboración (Montagut y Vivas, 2009: 5). Así, la producción agroindustrial no está determinada por las necesidades alimentarias humanas, sino que su principal objetivo es la maximización de beneficios.

En la actualidad, el estilo de vida campesino se encuentra en el límite de la sostenibilidad. Como muestra Lidia Montesinos (2013) en su trabajo sobre los campesinos en Navarra, las formas de producción se están viendo sometidas a nuevas prácticas insertas en la economía de mercado. Este hecho hace que formas de vida centradas en la producción en la pequeña

granja no sean sostenibles debido a las presiones externas, tales como el cambio en las normativas de sanidad o bienestar animal y realicen un cambio en sus formas tradicionales de producir transformando así su estilo de vida también. Este hecho también lo vemos en el sector ganadero de Galicia, donde los precios percibidos no cubren los costes de producción y los ganaderos reclaman un precio justo que también tenga en cuenta su papel de cuidadores del territorio (Martínez 2018).

A pesar que algunos autores hablan de la descampesinización, es decir, la progresiva desaparición de la figura del campesinado, también encontramos teorías que defienden la recampesinización, al menos en Europa (Ploeg 2008). Esta recampesinización estaría formada por una reconversión al estilo de vida campesino de poblaciones vinculadas al mundo rural. En la misma línea encontramos en el fenómeno neo-rural (Nogue i Font 1988) y más en concreto en el llamado neo-campesinado (Chevalier 1993) un nuevo impulso de repoblación y revitalización de este estilo de vida. Los neo- campesinos se definen en su mayoría como personas jóvenes con educación superior que migran de la ciudad al campo con la intención de recrear un estilo de vida campesino. En general, se trata de personas con poca vinculación previa al mundo rural, con motivaciones políticas muy a menudo vinculadas al decrecimiento, el anti-desarrollismo, el ecologismo, el comunismo libertario, etc. que inician actividades agrarias altamente diversificadas y con serias dificultades de viabilidad económica de los proyectos en el contexto agroindustrial.

Nos encontremos ante una descampesinización o recampesinización, la experiencia etnográfica nos demuestra que en la actualidad podemos encontrar grupos humanos, más o menos organizados, que orientados a la sostenibilidad de la vida por encima de la acumulación del capital y tratan de reproducir un estilo de vida digno a través de la actividad agraria en entornos rurales. Es por ello que percibimos de vital interés adentrarnos en experiencias de campo o reflexiones teóricas que aporten una discusión sobre cuáles están siendo los retos y estrategias a los que acuden estos grupos para sostener sus vidas. Nos interesa ahondar en la pertinencia del concepto de campesinado y si esta etiqueta, tan debatida desde su nacimiento, encuentra hoy en día una resignificación que nos ayude en una mejor comprensión del contexto social que lo envuelve. Cuestiones como la vigencia del perfil político del campesinado o su rol de resistencia ante el avance del neoliberalismo nos resitúan en los debates clásicos que nos llevan a pensar en las nuevas formas de ser campesina/o en el actual contexto agroindustrial ¿Cómo se logra y a costa de qué la sostenibilidad social, ambiental y económica en un contexto de mercado centrada en la maximización de beneficios? Este simposio quiere explorar estas diferentes formas de vivir y ser campesina/o hoy en día, con especial énfasis en los retos y estrategias para vivir una vida digna en un contexto agroindustrial que se imponen violentamente.

Bibliografia

Chevalier, M. (1993). Neo-rural phenomena. *Espace Géographique*, (Espaces, modes d'emploi. Two decades of l'Espace géographique, an anthology. Special issue in English), 175–191. <https://doi.org/10.3406/spgeo.1993.3201>

Guzmán, G., González de Molina, M. y Sevilla, E. 2000 Introducción a la Agroecología como desarrollo rural sostenible. Madrid: Mundi-Prensa

Goodman, D. y Redclift, M. (1991) *Refashioning Nature*. Londres: Routledge.

Martínez, B., 2018 Tensiones entre los distintos aspectos de la sostenibilidad económica, social y medioambiental: el caso de las explotaciones agropecuarias gallegas Tesis Doctoral. Departament d'Antropologia Social, Universitat de Barcelona

Montagut, X. y Vivas, E. (2009) *Del campo al plato. Los circuitos de producción y distribución de alimentos*. Barcelona: Icaria.

Montesinos, L. (2013). Apoyo mutuo, economías solitarias y supervivencia sostenible. In S. Narotzky (Ed.), *Economías cotidianas, economías sociales, economías sostenibles*. Barcelona: Icaria.

Narotzky, S., 2016. Where Have All the Peasants Gone? *Annu. Rev. Anthropol.* 45, 301–318. <https://doi.org/10.1146/annurev-anthro-102215-100240>

Nogué i Font, J. (1988). El fenómeno neorural. *Agricultura y Sociedad*, 47(176), 145–175.

Ploeg van der, J.D., 2008. *The New Peasantries. Struggles for autonomy and sustainability in an era of empire and globalization*. Earthscan, London and New York.

Wolf, E., 1976. El campesinado y sus problemas, in: Godelier, M. (Ed.), *Antropología y Economía*. Anagrama, Barcelona, pp. 260–275.

COORDINACIÓ:
LOURDES FRANCO
ROSA QUERAL
Mª JOSÉ SÁENZ

lourdesfl76@gmail.com
rosa.queralt@urv.cat
mjosesaenz@hotmail.com

Institut Català de la Salut
Universitat Rovira i Virgili

SIMPOSI 10

EFFECTES DE LA BIOMEDICINA SOBRE ELS PROCESSOS DE SALUT/MALALTIA/ATENCIÓ EN LA VIDA I ELS COSSOS DE LES PERSONES: UNA PERSPECTIVA DES DE LA ANTROPOLOGIA DE GÈNERE

La Biomedicina, com a sistema de salut predominant al món, és fruit del patriarcat i, per tant, té una mirada androgènica i majoritàriament masculista. Visió que és exercida tot i la feminització de la professió. Aquest fet és generador de distòcies i desigualtats, que, a la seva vegada, poden produir més malaltia. Aquest sistema de salut, no dona resposta a les necessitats reals dels individus, culpabilitzant als individus del seu estat, naturalitzant la malaltia com un ens totalitzant que anul·la a la persona, farmacolitzant la vida de la gent, etc., perpetuant així, els malestars.

Ahora, expressa multitud de prejudicis i estigmes envers les dones, fent que la seva atenció dins del sistema no sigui equitativa ni igualitària a la dels homes, ahora que, no atén, minimitza, perpetua la seva malaltia o, fins i tot, indueix a la mort de les dones per omissió.

La pràctica dels múltiples rols de gènere i els manaments que la socialització del patriarcalisme genera, provoca una falta de salut en les dones, en els homes que gosen fer-li front i en els altres gèneres no binaris, els quals són prejudicats i estereotipats.

Simposi

La Biomedicina, com a sistema de salut predominant al món, és fruit del patriarcat i, per tant, té una mirada androgènica i majoritàriament masculista. Visió que és exercida tot i la feminització de la professió. Aquest fet és generador de distòcies i desigualtats, que, a la seva vegada, poden produir més malaltia. Aquesta institució social, en nombroses ocasions, no dona resposta a les necessitats reals dels individus, culpabilitzant-los del seu estat, naturalitzant la malaltia com un ens totalitzant que anul·la a la persona, farmacolitzant la vida de la gent, etc., perpetuant així, els malestars.

Així doncs, són nombrosos els exemples en els quals s'hibriden salut i gènere, travessats i modulats per l'actuació des de la biomedicina, com són: les depressions de gènere, el dolor de viure, la atenció a les maternitats i la violència obstètrica, els trastorns alimentaris, els gèneres no binaris, la tracta de persones i la prostitució, la violència de gènere, les pràctiques tradicionals perjudicials, l'expressió en el cos de les etapes vitals...

El principi d'igualtat, entesa com equivalència i com a no discriminació entre homes i dones forma part dels drets humans i és un pilar bàsic de tots els ordenaments jurídics de les societats democràtiques. El dret fonamental de la igualtat de dones i d'homes és una necessitat essencial d'una societat democràtica que vol erradicar el sistema patriarcal, androcèntric i sexista. La realitat ens demostra però que la igualtat d'oportunitats no s'aconsegueix només mitjançant el coneixement i l'aplicació de les lleis. Diàriament es constata que persisteixen discriminacions que fan que aquesta igualtat no sempre sigui efectiva. La Biomedicina expressa multitud de prejudicis i estigmes envers les dones, fent que la seva atenció dins del sistema no sigui equitativa ni igualitària a la dels homes, alhora que, no atén, minimitza, perpetua la seva malaltia o, fins i tot, indueix a la mort de les dones per omissió.

La nostra línia d'investigació rau sobre l'excés de consum de psicofàrmacs per part de les dones, principalment, emmascarant malalties de gènere no reconegudes. L'Informe de Salut a Catalunya (2016) diu que el 20% de les dones catalanes tenen ansietat o depressió i, sent el 80% de les depressions de causa exògena, el 70% d'aquestes afecten a dones. Aquestes, són degudes a la socialització genèrica, a l'ensinistrament dels estereotips de gènere i prejudicis de gènere (OMS, 2018). El gènere i l'exposició a la violència són uns dels factors de risc de depressió per les dones i la causa de discapacitat d'aquestes arreu del món. Les queixes de les dones solen ser psicomatitzades al considerar que aquestes són més propenses a la histèria i a la depressió, això ha comportat que el 85% dels psicofàrmacs que es recreen es prescriuen a dones. El fet que les dones presentin una major esperança de vida no implica però més anys lliures de malaltia o cronicitat.

La usurpació del cos de les dones es manifesta en la violència de gènere en totes les seves formes i expressions. Els rols socials atribuïts tradicionalment a les dones interposats entre la persona i les seves relacions familiars i l'entorn generen un efecte negatiu en l'autoestima. La creença de no estar a l'alçada per no poder posar a la pràctica amb la perfecció encomanada, els rols assignats pels estereotips de gènere acumula patiment i provoca, segons Franco i Sáenz (2018) un dolor de viure que desencadena la crisi de la presència. Aquest fet és el motiu de consulta als serveis sanitaris. El metge o la metgessa, en l'organització sanitària actual, només té al seu abast, com solució del conflicte que li és plantejat, la medicalització del malestar a través de la farmacopea. El consum de fàrmacs no soluciona el problema de fons i deixa a les dones en un espai liminal, atrapades en el rol identitari assignat, convertides en esclaves absolutes sense devolució simbòlica, amb ruptura emocional i amb la perpetua dependència amb el poder.

La utilització d'estereotips generen obsessivament actituds de submissió i passivitat; promovent característiques idealistes, exagerades i grotesques que són reforçades a través de la família, l'escola, la publicitat, la televisió, el cine..., i que influeixen de manera conscient i inconscient en les dones i, també en els homes fa que s'adoptin comportaments patològics com

l'anorèxia, la bulímia, la vigorèxia, l'ús de dietes i d'intervencions quirúrgiques excessives per assolir aquest estereotip de bellesa idealitzada. Així com també, són la font de la pornografia, la prostitució, l'abús sexual, de la mutilació genital femenina i d'altres pràctiques que deixen a les dones en una posició de subordinació, de control i de risc.

Lamentablement, l'aversion, el rebuig, la repugnància o l'odi vers les dones i, per extensió, tot el que tingui a veure amb allò que tradicionalment s'associa al femení com la menstruació i/o la maternitat es pot trobar en l'àmbit de la ginecologia o l'obstetrícia. La violència obstètrica pot ser subtil i tracta les dones com subjectes passius, sense capacitat de decisió sobre el propi cos, desinformades, infantilitzades, submises i sotmeses davant la figura masculina del metge o d'una visió patriarcal de la medicina.

La pràctica dels múltiples rols de gènere i els manaments que la socialització del patriarcalisme genera, provoca una falta de salut en les dones, en els homes que gosen fer-li front i en els altres gèneres no binaris, els quals són prejudicats i estereotipats. Segons Queral (2018) el patriarcat en totes les seves formes com organització política, econòmica, religiosa i social fonamentada en la idea d'autoritat i lideratge de l'home és una organització tòxica, insana.

L'empoderament en salut és un procés que suposa un canvi individual i una acció col·lectiva. És el procés que ens ha de possibilitar expressar les nostres necessitats, plantejar les nostres preocupacions, dissenyar les estratègies de participació en la presa de decisions i dur a terme accions per adquirir un major control sobre les decisions i les accions que afectin la nostra salut.

Així doncs, analitzar les relacions de salut i gènere implica replantejar i trobar alternatives a les presumpcions culturals o ideològiques que confereixen "cientificitat" a la biomedicina (Martínez, 1996). És fonamental contemplar al mateix temps i de manera articulada les dimensions biològica, social i cultural.

Bibliografia

Franco L, Sáenz MJ. (2018) Benzodiacepinas y el dolor de vivir. Quaderns-e, Institut Català d'Antropologia. 23 (1): 35-48.

Martínez Hernández A. (1996) Antropología de la Salud. Una aproximación genealógica. En: Prat J, Martínez Hernández A, editores. Ensayos de antropología cultural. Barcelona: Ariel Antropología; 369-381.

Queral Casanova, R. Grau Vidal, C. Miralles Guerrero, J. (2018): Més enllà del silenci. Oficis i dones rellevants del Baix Ebre. Tortosa. Ed. Consell Comarcal del Baix Ebre.

Largarde y de los rios, M. (1990): Los cautiverios de las mujeres. Madrid. Ed. Hora i Horas

Valls, C.(2008): Mujeres invisibles. Barcelona. Ed. Debolsillo.

COORDINACIÓ:
JAUME VALLVERDÚ
JOSEP MARTÍ PÉREZ

jaime.vallverdu@urv.cat
jmarti@imf.csic.es

Universitat Rovira i Virgili
Institució Milà i Fontanals
(CSIC)

SIMPOSI I I

HORITZONS POSTHUMANISTES: NOUS REPTES EPISTEMOLÒGICS PER A L'ANTROPOLOGIA

El posthumanisme constitueix una crítica radical a l'humanisme i una nova manera d'entendre el subjecte humà, i ofereix, per tant, noves possibilitats de recerca per a l'antropologia. El gran potencial innovador del posthumanisme és que no estem parlant d'un nou objecte de coneixement sinó d'una nova manera de conceptualitzar el coneixement. Es mostra extremadament crític amb la idea d'entendre la humanitat en termes antropocèntrics, essencialistes i segons el pensament racional de caire cartesià. Les aproximacions teòriques posthumanistes intenten superar el tradicional binarisme que ha caracteritzat el pensament a Occident. Això facilita la tasca de deconstruir sòlides jerarquies sorgides arran del binarisme humanista que, entre moltes altres conseqüències, han donat peu a conglomerats ideològics amaratats de sexisme, racisme o especisme. Dins de l'ontologia de caire no dualista pròpia del posthumanisme, és a les relacions abans que a les entitats a allò que s'atorga una major importància. S'entén que les entitats o categories elementals no antecedeixen les relacions sinó que es constitueixen a partir de relacions.

La idea fonamental d'aquest panel és sotmetre a discussió temes de recerca en curs o realitzats, caracteritzats per haver estat concebuts dins del marc conceptual de les aproximacions teòriques de tall posthumanista.

Simposi

Si avui parlem de posthumanisme és per la senzilla raó de la necessitat d'adequar els coneixements, les metodologies i l'ètica de la investigació al món actual. El posthumanisme constitueix una crítica radical a l'humanisme i una nova manera d'entendre el subjecte humà. No s'ha de confondre amb "transhumanisme". Tot i que el posthumanisme i el transhumanisme comparteixen espais en allò que s'ha anomenat la "condició posthumana" (Pepperell, 2003), el primer es basa en una crítica deconstructiva de l'ontologia i valors humanistes mentre que el segon consisteix en aquella filosofia que advoca per l'ús de les noves tecnologies per superar les limitacions biològiques dels éssers humans. Tot continuant amb la línia de l'antihumanisme i del postestructuralisme (Heidegger, Althusser, Foucault, etc.), el posthumanisme fa del descentrament del subjecte un dels seus principals punts de partença. Hi conflueixen diferents corrents derivats del gir ontològic de les humanitats que també tenen a veure amb les teories no representacionals (Thrift, 2007) i amb el gir afectiu (Clough i Halley, 2007), tot enllaçant així mateix amb propostes teòriques prou diverses com l'actor-network theory (Latour, 2005), el perspectivisme (Viveiros de Castro,

2010), aportacions de la filosofia de la tecnologia (Verbeek, 2011), del corrent filosòfic de l'Object-Oriented Ontology (Harman, 2018), els estudis inter-espècies (Livingston i Puar, 2011), o el corrent feminista dels nous materialismes (Coole i Frost, 2010), entre d'altres.

Hom parla del posthumanisme com d'una onto-epistemologia perquè representa un posicionament ontològic particular i implica una diferent manera d'accedir al coneixement; té conseqüències pràctiques sobre com s'entén la realitat empírica i, per tant, sobre l'orientació de la recerca. El gran potencial innovador del posthumanisme és que no estem parlant d'un nou objecte de coneixement sinó d'una nova manera de conceptualitzar el coneixement. Es mostra extremadament crític amb la idea d'entendre la humanitat en termes antropocèntrics, essencialistes i segons el pensament racional de caire cartesià.

Amb aquests enfocaments, la visió que tenim de l'ésser humà experimenta una profunda transformació. Dins de l'ontologia de caire no dualista que caracteritza el posthumanisme, és a les relacions abans que a les entitats a allò que s'atorga una major importància. Relacionalitat, doncs, és una paraula clau. S'entén que les entitats o categories elementals no antecedeixen les relacions sinó que es constitueixen a partir de relacions. De fet, no som essències, som el resultat d'un joc infinit de relacions. Les entitats són moments concrets d'un constant fluir que es va construint en un complex espai relacional. D'aquesta manera, el posthumanisme ens ajuda a entendre'ns dins d'un continuïum amb tot el que ens envolta, totalment interrelacionats, més que no pas com a unitats discretes i desconnectades. Això té repercussions en com abordem tot allò que no és humà –orgànic o inorgànic. Ja no ens entenem “en oposició a” sinó “juntament amb”. No ens considerem el centre i reis de la creació, i s'entén com a superada aquella màxima de Protàgores segons la qual l'ésser humà és la mesura de totes les coses. Intentem superar l'antropocentrisme propi del pensament humanista de la mateixa manera que ja fa temps maldem per superar l'etnocentrisme i l'androcentrisme.

Això ens duu també a un pensament més ecològic i més conseqüent amb les circumstàncies mediambientals actuals derivades de l'activitat antropogènica. Els éssers humans, al llarg de la seva existència han modificat i continuen modificant les condicions geològiques del planeta. Això és el que defineix l'era que anomenem "antropocè". Aquest concepte ens ajuda a ésser conscients dels excessos antròpics que posen en perill la continuïtat del planeta. Talment com la filòsofa posthumanista Rosi Braidotti escrigué, l'antropocè implica un temps de profunda crisi de valors ètics i epistemològics (Braidotti, 2013: 79). Una qüestió central dins de les perspectives teòriques posthumanistes és el fet de reconsiderar què significa ésser humà, tot ressituant la nostra posició dins del món, al mateix temps que es reclama un canvi d'actituds (Taylor, 2017). La crítica posthumanista aporta importants elements de reflexió per afrontar els reptes de l'antropocè. En primer lloc per la seva crítica a la concepció d'ésser humà

pròpia de l'humanisme, amarada d'antropocentrisme i individualisme. En segon lloc, per la importància que atorga a la relacionalitat per capir el món. Dins d'aquesta perspectiva, s'entén l'ésser humà completament entortolligat amb tot allò que l'envolta i, per tant, el posthumanisme clama per canviar un tipus de relació marcat per l'ontologia de l'exploació.

El pensament posthumanista intenta superar el tradicional binarisme de natura cartesiana, no en va, a través de pensadors com Gilles Deleuze, cerca en el monisme de Baruch Spinoza i la filosofia de Friedrich Nietzsche alternatives epistèmiques. Això li facilita la tasca de deconstruir sòlides jerarquies sorgides arran del binarisme humanista que, entre moltes altres conseqüències, han donat peu a conglomerats ideològics amarats de sexisme, racisme o especisme.

El futur de les humanitats demana una reformulació, replantejament o àdhuc superació del mateix pensament humanista del qual han sorgit. El posthumanisme constitueix una resposta a la denominada crisi i inherent pèrdua de rellevància de les humanitats (Braidotti, 2013: 147). Constitueix un important repte epistemològic per a les ciències socials i humanes pels esquemes alternatius de pensament que desenvolupa. Els seus principals vectors de força es mouen de forma transversal per les diferents disciplines de les humanitats i ciències socials en general, fet que facilita la consiliència. El potencial d'aquesta línia de pensament resulta cada cop més evident, de manera que les posthumanitats, en els darrers anys, estan experimentant una creixent institucionalització i reconeixement en els principals àmbits del món acadèmic.

Bibliografia

Braidotti, Rosi, *The Posthuman*, Malden: Polity Press, 2013

Clough, P. T., & Halley, J. (eds.), *The affective turn: Theorizing the social*, Durham: Duke University Press, 2007

Coole, Diana; Samantha Frost (editors), *New Materialisms: Ontology, Agency, and Politics*, Durham & London: Duke University Press, 2010

Harman, Graham, *Object-oriented ontology. A new theory of everything*, London: Penguin Books, 2018

Latour, Bruno, *Reassembling the Social. An Introduction to Actor-Network-Theory*, Oxford: Oxford University Press, 2005

Livingston, Julie & Jasbir K. Puar, "Interspecies", *Social Text* 29 1/106, pp. 3-14, 2011

Pepperell, Robert, *The post-human condition*, Bristol: Intellect Books, 2003 [1995]

Taylor, A., "Beyond stewardship: Common world pedagogies for the Anthropocene. *Environmental Education Research*", 23/10, 1448-1461, 2017

Thrift, Nigel, *Non-Representational Theory: Space, Politics, Affect*, London i
New York: Routledge, 2007

Verbeek, P.-P., *Moralizing technology: Understanding and designing the
morality of things*, Chicago: Chicago University Press, 2011

Viveiros de Castro, Eduardo *Metafísicas canibales: Líneas de antropología
postestructural*, Buenos Aires: Katz, 2010.

COORDINACIÓ:
SÍLVIA GÓMEZ MESTRES
IRINA CASADO
SÍLVIA ÁLVAREZ

silvia.gomez@uab.cat
irina.casado@uab.cat
silvia.alvarez@uab.cat

Universitat Autònoma de
Barcelona

SIMPOSI 12

L'ANTROPOLOGIA SOCIAL EN EL MANEIG I LA GESTIÓ SOSTENIBLE DEL MEDI NATURAL: LA NATURALES A COM A SUBJECTE DE DRETS

En el punt de tensió entre el “creixement econòmic” i la sostenibilitat; el que es coneix com “ecologia política de la precarietat” (Weston 2012) ha marcat una nova fita en les agendes dels organismes internacionals per a la recerca de noves possibilitats pel desenvolupament de la humanitat que, més enllà de l'àmbit terrestre, dirigeix la mirada cap a l'àmbit marítim desdibuixant, així, la tradicional frontera entre la terra i el mar. El creixent interès pels mars i oceans està convertint l'àmbit marítim en un escenari cada vegada més rellevant i disputat. Els conflictes que emergeixen pels recursos posen en col·lisió els diferents mitjans de vida amb les inversions en noves economies del mar, i alerten de la progressiva restricció dels drets d'accés als béns del mar, així com de l'acapament de l'oceà en detriment dels petits productors i comunitats locals. Malgrat que el desenvolupament de l'economia blava professa que les polítiques públiques haurien de guiar-se per una comprensió de les dimensions humanes del medi ambient, la integració d'aquestes dimensions tendeix a reduir-se a una aportació acrítica del desenvolupament d'indicadors i anàlisis d'impactes socials.

Aquest simposi vol ser el punt de partida d'una reflexió més àmplia sobre el rol de l'antropologia social en la co-producció de coneixement per a la gestió sostenible del medi natural, tot aprofitant aquest moment de consolidació i expansió de la disciplina a Catalunya i, atès que la presència de l'antropologia i antropòlegs en els organismes internacionals de gestió és cada vegada major.

Simposi

L'esgotament dels recursos motivat per la seva sobreexplotació, l'augment de la població, la pol·lució i els efectes del canvi climàtic; alerten d'una situació especialment crítica de la disponibilitat dels recursos naturals. La situació amenaça l'aprovisionament equitatiu de recursos bàsics que afectaran sobre manera als mitjans de vida i a la producció d'aliments.

En el punt de tensió entre el “creixement econòmic” i la sostenibilitat; el que es coneix com “ecologia política de la precarietat” (Weston 2012) ha marcat una nova fita en les agendes dels organismes internacionals per a la recerca de noves possibilitats pel desenvolupament de la humanitat. Així, les Nacions Unides, des del 2015 que, entre la conservació i l'explotació, marca els objectius del desenvolupament sostenible, i apunta cap al desenvolupament d'una societat que es mou més enllà de l'àmbit terrestre en la mirada posada

cap a l'àmbit marítim, desdibuixant, així, la tradicional frontera entre la terra i el mar.

Si bé, es para atenció a les forces antropogèniques conductores dels canvis ambientals a gran escala que afecten a la salut dels ecosistemes, ahora que es pregona que l'oceà és un patrimoni cultural i natural de la humanitat que cal protegir; l'atenció també està posada en el mar com la nova frontera del desenvolupament econòmic.

L'explotació de les riqueses dels ecosistemes i també del mar i els oceans, es troba al centre del discurs de la "economia blava" i el "creixement blau" que es presenta com a nou vehicle de l'economia i font d'aprovisionament de recursos. Centrada en l'emprenedoria i la innovació tecnològica, l'explotació del mar, per exemple, es tradueix en el foment de l'aqüicultura, el turisme costaner i marítim, la biotecnologia marina, i l'energia renovable eòlica marina que es planteja com la nova "revolució blava".

El creixent interès pels mars i oceans –encapsulat en les agendes de conservació i explotació- està convertint l'àmbit marítim en un escenari cada vegada més rellevant i disputat. Els conflictes que emergeixen pels recursos posen en col·lisió els diferents mitjans de vida amb les inversions en noves economies del mar; i alerten de la progressiva restricció dels drets d'accés als recursos del mar, així com de l'acapament de l'oceà, tot creant relacions d'exclusió/inclusió que tendeixen a afavorir a les grans indústries en detriment dels petits productors i comunitats locals. És el que es descriu com "acumulació per la desposseïció" (Harvey 2004), o al que Heynen et al. (2007) han anomenat com "neoliberalització de la natura" o nova forma de mercantilització de la governança ambiental

Alhora, aquesta nova aproximació al desenvolupament de l'economia blava professa la necessitat de prestar especial atenció als aspectes socials en tant que entén que les polítiques públiques haurien de guiar-se per una comprensió de les dimensions humanes -incloses les consideracions socioculturals, econòmiques, de benestar i de governança- del medi ambient (Bennet 2019).

Una novetat en les polítiques públiques d'alguns països, ha estat el fet de reconèixer els valors propis de la naturalesa i convertir-la en subjecte de drets, inclòs el de la seva restauració. Aquesta valoració conduiria a propostes alternatives a dependre de l'extractivisme. I no seria suficient reconèixer els límits ecològics per a frenar l'expansió econòmica, intentant reconciliar el creixement amb la conservació de la biodiversitat o les necessitats humanes. El reconeixement de la naturalesa com un patrimoni, independentment de la utilitat o serveis que pugui prestar als humans, implica un gir biocèntric que s'instal·la en els escenaris polítics actuals, en els quals participa l'Antropologia (Gudynas 2011; Leff 2005).

Tot i així, la integració d'aquestes dimensions humanes i valoració de la natura, tendeix a reduir-se a una aportació acrítica del desenvolupament d'indicadors i d'anàlisi d'impactes socials (Arbo et al, 2018).

Més enllà de participar en els processos de disseny i implementació de les mesures de gestió, l'antropologia social permet identificar críticament les oportunitats però també les limitacions que els nous discursos, polítiques i iniciatives sobre la conservació i explotació dels recursos poden proporcionar als diferents mitjans de vida, tan marítims com terrestres.

Així mateix, el replantejament de la relació terra-mar com un sol àmbit socioambiental permet posar les fins ara reclamacions de l'antropologia social d'una aproximació més holística de les activitats marítimes (Clay & McGoodwin 1994; McCay 2001), en el centre d'atenció de les polítiques de gestió dels recursos marins.

Mentre, les activitats marítimes s'havien centraven en l'extracció dels recursos del mar com l'aspecte principal de l'activitat econòmica, la comprensió d'aquest àmbit com a part d'un contínuum de les activitats en terra permet considerar i visibilitzar a altres esferes de les activitats marítimes com ara la reproducció social, el manteniment dels mitjans de producció, els processos d'administració, la distribució i el mercat; espais tradicionalment considerats femenins. Però també permet posar de relleu la importància dels valors culturals i les creences, les percepcions i els lligams als espais i paisatges, els coneixements i la interacció societat-natura que constitueixen un patrimoni que pot ser eina d'informació per a la gestió sostenible dels recursos naturals (Gomez & Lloret 2019; Ignatius, Delaney, Haapasaari 2019; Khakzad & Griffith 2016)

Mostra d'això són les associacions, xarxes i clústers que volen posar a les ciències socials al centre de l'agenda de la sostenibilitat dels oceans, com ara la recent xarxa internacional en ciències socials marines (2018, Marine Social Sciences, <https://www.marsocsci.net/>), o bé organismes com l'ICES (International Council for the Exploration of the Sea), el Earth Systems Governance Project i Future Earth projects a Europa, o la NOAA (National Oceanic and Atmospheric Administration dels EEUU, <https://www.st.nmfs.noaa.gov/humandimensions/>) que tots tenen grups de treball que es centren en les dimensions humanes, on l'antropologia social hi té una presència i un pes cada vegada més rellevant.

Si bé l'antropologia social es reconeix com el coneixement capaç d'articular operativament dimensions ambientals i socioculturals de l'entorn i els recursos naturals, encara queda camí per recórrer per tal de consolidar la seva participació en la co-producció de coneixement per a la gestió dels recursos i no només en el disseny i la implementació de mesures de gestió (Aswani et al. 2018).

És per això que en aquest simposi volem convidar a investigadors/es que contribueixin a debatre el rol de l'antropologia social en la gestió sostenible dels recursos, en el replantejament conceptual de les activitats i les seves dimensions, sobre els drets i l'equitat en l'accés i l'ús dels béns comuns, sobre el patrimoni que representen i el seu llegat, els seus valors, els rols de gènere, i els sistemes de governança i modes de resolució de conflictes, el rol del coneixement ecològic tradicional i la incorporació dels valors

socioculturals en els sistemes de gestió sostenible del medi natural. El simposi està obert a professionals i estudiants de l'antropologia social però també procedents d'altres disciplines que s'acosten a l'antropologia social per a la comprensió de les relacions socioambientals.

Bibliografia

Arbo et al. (2018) The transformation of the oceans and the future of marine social science. *Maritime Studies*, 17:295–304

Aswani et al. (2018) Marine resource management and conservation in the Anthropocene. *Environmental Conservation*, 45 (2): 192–202.

Bavinck, M.; Jentoft, S.; Scholtens, J. (2018) Fisheries as social struggle: A reinvigorated social science research agenda. *Marine Policy*, 94: 46–52

Bennett, Nathan J. (2019) Marine Social Science for the Peopled Seas. *Coastal Management*, 47 (2): 244–252

Clay, Patricia M. & McGoodwin, J R. (1994) Utilizing social sciences in fisheries management. ICES report.

Gomez, S. & Lloret, J. (2019) Small-scale fishing in Cap de Creus: a look into the future. Generalitat de Catalunya.

Gudynas, Eduardo 2011 Desarrollo, derechos de la naturaleza y Buen Vivir después de Montecristi. A: Debates sobre cooperación y modelos de desarrollo. Perspectivas desde la sociedad civil en el Ecuador. Gabriela Weber, editora. Centro de Investigaciones CIUDAD y Observatorio de la Cooperación al Desarrollo, Quito. Marzo 2011 pp 83-102.

Harvey, D. (2004) The 'new' imperialism: accumulation by dispossession. *Soc. Regist*, 40: 63–87.

Heynen, et al. (2007) Neoliberal environments: False promises and unnatural consequences. London: Routledge

Ignatius, S. ; Delaney, A.; Haapasaari, P. (2019) Socio-cultural values as a dimension of fisheries governance: The cases of Baltic salmon and herring. *Environmental Science and Policy*, 94: 1–8

Khakzad, S. & Griffith, D. (2016) The role of fishing material culture in communities' sense of place as an added-value in management of coastal areas. *Journal of Marine and Island Cultures*, 5: 95–117

Leff, Enrique, 2005, La Geopolítica de la Biodiversidad y el Desarrollo Sustentable: economización del mundo, racionalidad ambiental y reapropiación social de la naturaleza. A: Seminario Internacional REG GEN: Alternativas Globalização (8 al 13 de Octubre de 2005). Rio de Janeiro, Brasil UNESCO, Organización de las Naciones Unidas para la Educación, la Ciencia y la Cultura, Disponible en la World Wide Web: <http://bibliotecavirtual.clacso.org.ar/ar/libros/reggen/pp12.pdf>

McCay, Bonnie J. (2001) Environmental anthropology at sea. In New directions in anthropology and environment: intersections. California: Altamira press. Pp. 254-272.

Weston K. (2012) Political Ecologies of the Precarious. Anthropological Quarterly, 85 (2): 429-455.

COORDINACIÓ:
MABEL GRACIA
CRISTINA LARREA
KILLINGER

mabel.gracia@urv.cat
larrea@ub.edu

Universitat Rovira i Virgili
Universitat de Barcelona

SIMPOSI 13

INCERTESES DEL SISTEMA ALIMENTARI: PRECARITZACIÓ, PARTICULARISMES, MALBARATAMENT I NOUS RISCOS ALIMENTARIS

En un context de creixent incertesa, afavorida en part pels efectes de crisi econòmica de principis d'aquesta dècada i les polítiques d'austeritat adoptades per les administracions estatals i autonòmiques en l'Estat Espanyol, la manera en com la gent resol la seva alimentació quotidiana constitueix un tema d'interès per a l'antropologia social. L'impacte de les retallades dutes a terme ha fet emergir les contradiccions i els límits d'un sistema alimentari agro-industrial, tan relativament profús en la producció d'aliments com a qüestionable en la seva distribució i sostenibilitat. No obstant això, aquests efectes també troben altres paradoxes del sistema alimentari com l'augment del malbaratament alimentari i els nous riscos en salut associats a l'ús de compostos químics sintètics per a la intensificació agrícola (pesticides i fungicides) i la producció d'aliments (conservants, saboritzants, embalatges, etc.). En resum, aquestes incerteses del sistema alimentari es troben presents, tant en les dificultats d'accés d'aliments per als sectors socials més vulnerables com en l'excés de producció d'aliments que posa en risc la sobirania alimentària i la salut humana.

Simposi

L'alimentació ha interessat a diferents disciplines no només per la seva complexitat sinó, principalment, per la seva transcendència en la salut, els processos afectius i cognitius i el desenvolupament social i econòmic de les poblacions. També per la seva quotidianitat i freqüència. Per regla general, les persones mengen cada dia i en diverses ocasions, i moltes de les activitats que porten a terme al llarg del dia estan en funció de i són per garantir aquest consum. Tot i que és cert que avui, menys que mai, podem afirmar que organitzem la vida diària basant-nos en les hores dels àpats, si que aquestes influeixen en els nostres ritmes quotidians i en els nostres espais: a la feina, en les activitats lúdiques, en l'estudi o al descans. A més, es tracta d'un fenomen tan quotidià com ambivalent ja que ha de donar resposta tant a preocupacions mèdiques o nutricionals com a requeriments econòmics i polítics, sense oblidar les raons estètiques ni les identitàries. La complexitat del fet alimentari i la seva polivalència ha possibilitat que nombroses disciplines hagin convertit l'alimentació humana en el seu objecte d'estudi, havent estat abordada des de l'enfocament mèdic-sanitari, des de l'interès econòmic i polític o, en fi, des de l'àmbit sociològic i històric.

En aquest simposi volem abordar una part dels temes principals en què treballa l'antropologia de l'alimentació. D'una banda, ens interessen els

estudis que analitzin els itineraris alimentaris de les persones que, vivint en situació de precarització, han trobat respostes -solucions més o menys incertes- a la necessitat de procurar-se el manteniment diari adoptant velles i noves tàctiques, negociant amb diversos interlocutors i movent-se en diferents entorns. Volem saber si, en el procés de reestructuració i incertesa que acompanya la precarització, la gent tracta de reproduir, amb els aliments que produeixen, compren o reben, menjars que siguin acceptables personal i socialment. En aquesta línia, s'aprofundirà en el tipus de privacions viscudes, en els recursos que s'han obtingut i ofert des de la xarxes formals i informals de suport, i en els processos assistencials i/o participatius que s'han generat amb l'objectiu de garantir el dret a l'alimentació.

En l'actualitat, a conseqüència de factors diversos com són la progressió de l'individualisme, la medicalització, la mercantilització i la globalització es constata un fenomen d'especialització, particularització, patrimonialització, sigui per raons biomèdiques, socioculturals o econòmiques, amb conseqüències concretes en l'alimentació quotidiana. En aquest sentit, prolifera una diversitat de particularitats alimentàries (règims de salut més o menys restrictius per raons mèdiques, opcions religioses i ètic-ideològiques o estètiques, o dietes com a conseqüència de la major precarietat implicada per la crisi econòmica) alhora que es constata una tendència a la uniformització de pràctiques i gustos (aliments processats industrialment, estandardització d'ingredients i textures). Cadascuna d'aquestes maneres de menjar "diferent" o "semblant" impliquen, tal com s'espera mostrar amb les comunicacions que es recullin aquest simposi, fins a quin punt les maneres de menjar són capaces d'expressar les maneres en què es cobreixen les necessitats bàsiques i s'organitzen diverses formes de sociabilitat.

Al mateix temps, observem un altre fenomen con el malbaratament alimentari, cada cop més present en l'agenda social, política i mediàtica. Tot i que predomina una visió que o bé carrega la responsabilitat en la ciutadania, o altrament considera que el problema és la mala gestió i els problemes logístics de la cadena alimentària, una anàlisi detallada del fenomen demostra, però, que les relacions desiguals de poder entre els diferents agents que participen en aquesta cadena (agricultors, intermediaris, consumidors, etc.) juguen un paper important que ens proposem analitzar aquí.

D'altra banda,, les tensions involucrades en els processos de selecció alimentària fomenten un exercici constant de valoració del risc. Observem que els riscos presents en la vida quotidiana comporten tota una sèrie de presa de decisions individuals sobre què menjar i altres processos involucrats en aquest acte, basats en un context d'incertesa i en consells contradictoris, tant experts com llecs. En societats amb economies capitalistes avançades, encara que no només en aquestes, la incertesa del sistema alimentari s'associa, principalment, amb els perills relacionats amb la qualitat dels aliments, les intoxicacions químiques i l'ús de tecnologies aplicades a la producció dels aliments. Per exemple, l'augment de compostos

químics en el camp de la producció, manipulació i conservació alimentària, poden comportar efectes perniciosos per a la salut humana. Una anàlisi d'aquestes qüestions també serà benvinguda en aquest simposi, entenent-les com a part de les “noves” incerteses la associades a les diverses formes en què es manifesta actualment la inseguretat alimentària.

Bibliografia

Atkins, P., Bowler, I (2001) *Food in society: economy, culture, geography* London: Arnold.

Apfelbaum, M. (dir.) (1998) *Risques et peurs alimentaires*. Paris: Odile Jacob.

Beardsworth, A., Keil, T (1997) *Sociology on the Menu: An Invitation to the Study of Food and Society*, New York: Routledge,

Broner, G. Géhin, E. (2010) *L'inquiétant principe de précaution*, París, Quadrige, P.U.F

Cáceres, J. et al. (2001) “Percepción de la biotecnología agroalimentaria en Europa” *Ciencia, Medicina, Comunicación y Cultura*, num. XXI.

Caplan, P., (2016). *Big society or broken society?: Food banks in the UK*. *Anthropology Today*. 30 (1): 5-9.

Caronna, S., (2011). *Sobre cómo evitar el desperdicio de alimentos*. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=REPORT&reference=A7-2011-0430&language=ES>

Contreras, J. y Gracia-Arnaiz, M. (2005). *Alimentación y Cultura*, Barcelona: Editorial Ariel.

Escajedo L, et al (2018). (eds.) *Derecho a una alimentación adecuada y despilfarro alimentario*. Valencia: Tirant lo Blanch.

Fischler, C., 1995. *L'(H)omnivore*. Barcelona: Anagrama.

Gascón, J. (2018) “Food waste: a political ecology approach”. *Journal of Political Ecology*, 25(1): 587-601

Godfrey et al. “Food Security: The Challenge of Feeding 9 Billion People, 2010 (327): 812-818.

Goody, J.(1996) *Cocina, cuisine y clase:: estudio de sociología comparada*, Madrid: Gedisa.

Gracia-Arnaiz, M. (2014) “Comer en tiempos de crisis:nuevos contextos alimentarios y de salud en España”, *Salud pública de México*, 56(6): 648-653.

Hubert, A. (2004) *Pas de panique!*, Paris: Marabout.

Lambie-Mumford H. (2017). *Hungry Britain: The Rise of Food Charity*. Bristol: Policy Press; 2017.

Larrea Killinger C., Muñoz, A., Begueria, A., Mascaró, J. (2019) “Como un sedimento que se va quedando en el cuerpo: percepción social del riesgo

sobre compuestos tóxicos persistentes y otras sustancias químicas sintéticas en la alimentación entre mujeres embarazadas y lactantes en España”, *Revista de Antropología Iberoamericana*, 14 (1): 121-144

Llobet, M. et al. (2019) (Re)pensando los retos alimentarios desde las ciencias sociales. contexto de precarización, respuestas y actuaciones, Barcelona: UOC.

McMichael Ph. “A food regime genealogy”. *J Peasant Stud*, 2009;36(1):139-169.

Mintz, S. (1996) *Tasting Food, Tasting Freedom: Excursions into Eating, Culture, and the Past*. Boston: Beacon Press

ODELA (2019) *Polisemias de la alimentación: salud, desperdicio, hambre y patrimonio*. Barcelona: UBe.

Pelto, H., Pelto, P.J (1990) “Dieta y deslocalización: cambios dietéticos desde 1750”, in Rotberg, R.I, Rabb, Th. (comp). *El hambre en la historia*, Madrid: Siglo XXI.

Poulain, (2017) *Sociology of food*, London: Bloomsbury.

Sandström, V.et al. “The role of trade in the greenhouse gas footprints of EU diets, *Global Food Security*, 2018, (19): 48-55.

Tendall, D.M., et al. (2015) *Food System Resilience: Defining the Concept*. *Global Food Security*, 6, 17-23.

Verthein, U. (2018) *Precarización social y alimentación. Los comedores sociales*, Barcelona: UOC.

COORDINACIÓ:
JORDI GRAU REBOLLO
HUGO VALENZUELA

jordi.grau@uab.cat
valenzuela@uab.cat

Universitat Autònoma de
Barcelona

SIMPOSI 14

VULNERABILITAT SOCIOCULTURAL I ESTRATÈGIES DE SUPERVIVÈNCIA: ESCENARIS DE PRECARIETAT I ÀMBITS D'INTERVENCIÓ

El context general de crisi econòmica i els seus demolidors efectes en amplis sectors socials ha comportat un increment en el nombre de llars en situació o risc de pobresa. Enmig d'aquest procés s'han detectat noves realitats familiars i nous fenòmens socials emergents que han comportat, entre altres coses, la redefinició de rols de gènere en les relacions familiars, la reconfiguració de xarxes de suport a la cura i la criança, o la diversificació d'agents assistencials. A més, s'ha posat especialment de relleu la necessitat d'avaluar la qualitat de polítiques públiques i de les estratègies dels actors polítics i socials implicats directament en el fenomen.

Habitualment, la vulnerabilitat s'ha associat estretament a contextos de precarietat material, indefensió física o psicològica, i escenaris de pobresa. En aquest sentit, els estudis clàssics de la pobresa solen centrar-se en la descripció dels perfils demogràfics i en les tendències a llarg termini, però rarament s'estudia quines estratègies i pràctiques fan servir aquestes persones per a subsistir. Així, tot i que s'assumeix que les llars necessitades depenen de sistemes de suport formal i informal, en els escenaris de crisi i post-crisi els programes de suport governamentals pateixen una erosió considerable, i les xarxes de suport (sobretot informal) de les persones en situació de vulnerabilitat social no són adequades per a proporcionar suport suficient i efectiu.

Què podem fer des de l'Antropologia Social i Cultural per a millorar el coneixement sobre aquestes realitats? I, encara més important, com podem contribuir a prevenir els seus efectes?

Simposi

En aquest simposi ens proposem recollir aportacions que:

- Posin de relleu la varietat i complexitat de formes en què persones i llars en situació de vulnerabilitat social en contextos generals de precarietat (e.g. crisis econòmiques) aconseguen tirar endavant.
 - Analitzin la interacció entre el suport formal i l'informal. És a dir, no només exemplificar i explicar el paper que les xarxes informals i els sistemes formals juguen la pal·liació de situacions vulnerables, sinó en la interacció mateixa entre ambdues esferes (per exemple, la influència de les xarxes sobre els sistemes formals o la manera en què institucions assistencials, del tercer sector o les associacions civils enforteixen el suport informal).
-

- Identifiquin adequadament noves necessitats socials al voltant de la criança en contextos vulnerables sorgits a l'emparedament de transformacions socials profundes en la criança i les cures.
- Debatin sobre el paper d'agents assistencials no familiars (persones, institucions o entitats) en la provisió de suport i recursos d'afrontament en contextos vulnerables.

Breu panoràmica del camp

Durant els pitjors anys de la crisi econòmica, Espanya ha mantingut una taxa de pobresa entorn del 18% - 19%, sensiblement més alta que la d'altres països del seu entorn geopolític (Tezanos, Sotomayor, Sánchez Morales, & Díaz, 2013), arribant a situar-se el risc de pobresa o exclusió en un 29,2% segons l'Enquesta de Qualitat de Vida corresponent a 2014 (INE, 2016).

Davant d'aquesta situació, que ha comportat un increment significatiu en el nombre de llars en situació o risc de pobresa, alguns estudis han subratllat que la societat espanyola: "[...] ni està preparada ni està siendo capaz de poner en marcha los mecanismos compensatorios y asistenciales necesarios para apoyar a las familias que lo necesitan" (Tezanos et al., 2013: 25). Aquesta pauperització social ha creat una dinàmica de fragilitats convergents: d'una banda, la pèrdua de llocs de treball i la consegüent minva d'ingressos en moltes llars –fins i tot, a vegades, de tots el seu membres en actiu–; per una altra, la contracció dels serveis assistencials i la provisió de recursos públics destinats a pal·liar situacions de carència moderades i severes; i, encara per una altra, l'erosió de les xarxes de suport que constitueixen un coixí assistencial de seguretat per a moltes persones. Tot això ha encoratjat una àmplia mobilització del teixit associatiu (singularment l'anomenat tercer sector), a més d'una àmplia atenció acadèmica i professional sobre el fenomen.

En conseqüència, des de l'àmbit acadèmic s'han engegat diversos estudis que han aproximat aquesta problemàtica des de perspectives disciplinàriament diferents. Només per citar-ne algunes des de l'àmbit de les Ciències Socials:

- S'ha incidit en els aspectes econòmics, des de les aportacions de referència de Amartya Sen a propòsit de la desigualtat (Sen & Brundtland, 1999) fins a la proposta de depuració d'indicadors precisos de pobresa, passant per estudis precisos sobre la feminització d'aquesta, la incidència de la crisi en l'exclusió social familiar, l'economia de la salut o les cures (Carrasco, Borderías, & Torns, 2011).
- S'ha reflexionat sobre les conseqüències socials i polítiques de la crisi, tant a nivell general com entre sectors específics –família, infància i llars amb fills (Navarro, Clua-Losada, & Tur, 2012; Sarasa & Luppi, 2012)–, relacionant estretament vulnerabilitat i pobresa (Tezanos et al., 2013) i emfasitzant la correlació entre crisi i fractura social (Laparra, Pérez Eransus, & Lasheras Ruiz, 2012), a més del dels rols sistemes de protecció social davant la nova pobresa (Matías-Solanilla, 2015).

- S'ha remarcat també la importància de la solidaritat familiar (Meil, 2011), així com de les xarxes de suport en diversos àmbits socials (DiMaggio & Garip, 2012; Mestres, Molina, Hoeksma, & Lubbers, 2012; Sánchez & Sandín, 2013). Tot plegat, ha permès aprofundir en l'àmbit de la vulnerabilitat a diversos nivells i en col·lectius específics com els immigrants o les mares solteres per elecció, entre altres (Rivas & Jociles, 2009), i en el rol de les organitzacions sense ànim de lucre (Grau, Escribano, Valenzuela, & Lubbers, 2019).

- En l'àmbit específic de la infància, s'ha parat esment en aspectes tan diversos com les mesures de protecció (Fuentes-Peláez, Balsells, Fernández, Vaquero, & Amorós, 2014) o les situacions de cures de menors amb diversitat funcional, famílies multiproblemàtiques i la centralitat del suport reticular (Schrag & Schmidt-Tieszen, 2014) (Schrag & Schmidt-Tieszen, 2014).

Bibliografia

Carrasco, C., Borderías, C., & Torns, T. (2011). El trabajo de cuidados. Historia, teoría y políticas. (C. Carrasco, C. Borderías, & T. Torns, Eds.). Madrid: Los Libros de la Catarata.

DiMaggio, P., & Garip, F. (2012). Network Effects and Social Inequality. *Annual Review of Sociology*, 38, 93–118.
<https://doi.org/10.1146/annurev.soc.012809.102545>

Fuentes-Peláez, N., Balsells, M.-S.-O.-S.-C., Fernández, J., Vaquero, E., & Amorós, P. (2014). The social support in kinship foster care: A way to enhance resilience. *Child and Family Social Work*.
<https://doi.org/10.1111/cfs.12182>

Grau, J., Escribano, P., Valenzuela, H., & Lubbers, M. (2019). Charities as symbolic families: Ethnographic evidence from Spain. *Journal of Organizational Ethnography*, Forthcomin.

INE. (2016). Encuesta de Condiciones de Vida (ECV). Año 2015. Madrid.

Laparra, M., Pérez Eransus, B., & Lasheras Ruiz, R. (2012). Crisi i fractura social a Europa : causes i efectes a Espanya. Obra Social "La Caixa."

Matías-Solanilla, A. (2015). La nueva pobreza y su respuesta desde los sistemas de protección en España. Retos y alternativas del Ingreso Aragonés de Inserción. Análisis de un territorio. Trabajo Social Global-Global Social Work.

Meil, G. (2011). Individualización y solidaridad familiar. Barcelona: Obra Social la Caixa, Colección Estudios Sociales, no 32.

Mestres, S. G., Molina, J. L., Hoeksma, S., & Lubbers, M. (2012). Bulgarian migrants in Spain: Social networks, patterns of transnationality, community dynamics and cultural change in Catalonia (Northeastern Spain). *Southeastern Europe*, 36(2), 208–236.

Navarro, V., Clua-Losada, M., & Tur, M. (2012). El impacto de la crisis en las familias y la infancia en riesgo de exclusión social y pobreza en España. In V. Navarro & M. Clua-Losada (Eds.), *El impacto de la crisis en las familias y en la infancia*. (pp. 203–214). Barcelona: Ariel.

Rivas, A. M., & Jociles, M. I. (2009). Entre el empoderamiento y la vulnerabilidad: la monoparentalidad como proyecto familiar de las MSPE por reproducción asistida y adopción internacional. *Revista de Antropología Social*, 18, 127–170.

Sánchez, A., & Sandín, M. P. (2013). Joves immigrants i persistència acadèmica: què ens diuen les seves xarxes personals? *Temps d'Educació*, 44, 177–190.

Sarasa, S., & Luppi, F. (2012). Crisis económica y pobreza infantil en algunos países de la Unión Europea. In Vicenç Navarro & M. Clua-Losada (Eds.), *El impacto de la crisis en las familias y en la infancia*. (pp. 17–55). Barcelona: Ariel.

Schrag, A., & Schmidt-Tieszen, A. (2014). Social Support Networks of Single Young Mothers. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 31(4), 315–327. <https://doi.org/10.1007/s10560-013-0324-2>

Sen, A., & Brundtland, G. H. (1999). Romper el ciclo de la pobreza Invertir en la infancia.

Tezanos, J. F. J., Sotomayor, E., Sánchez Morales, R., & Díaz, V. (2013). *En los bordes de la pobreza: las familias vulnerables en contextos de crisis*. Madrid: Biblioteca Nueva.

COORDINACIÓ:
MIREIA GUIL EGEA
MARÍA ROYUELA
XAVIER ROIGÉ VENTURA

mguil@ub.edu
ma.royuela.m@gmail.com
roige@ub.edu

Universitat de Barcelona

SIMPOSI 15

D'ENÇÀ DE LA CONVENCIÓ DE SALVAGUARDA DEL PATRIMONI CULTURAL IMMATERIAL: DIÀLEG ENTRE ANTROPOLOGIA, POLÍTIQUES GLOBALES I LOCALS?

El simposi pretén debatre els efectes de l'aplicació de les polítiques sobre patrimoni immaterial, en especial a Catalunya, i veure les controvèrsies i debats que la seva aplicació ha generat des de l'Antropologia. L'aplicació de les polítiques de PCI ha tingut una forta incidència en les polítiques públiques, en les accions museístiques i en la gestió cultural en general. Es tracta de revisar com s'ha realitzat aquesta aplicació de polítiques de PCI en l'àmbit nacional i local i analitzar la implicació i visió de l'antropologia en aquestes polítiques. S'accepten comunicacions que facin referència a aplicació de polítiques de PCI, conflicte i PCI, PCI i identitats locals i nacionals, i d'altres temàtiques similars.

Simposi

Aquest simposi té per objectiu reflexionar al voltant de l'aplicació de la Convenció de Salvaguarda del Patrimoni Cultural Immaterial (d'ara en endavant Convenció), concretament, sobre els canvis que ha generat la ratificació d'aquest text per part dels Estats membres en la gestió del patrimoni local. La Convenció no només instaura un nou terme "Patrimoni Cultural Immaterial" (d'ara en endavant PCI), que implica una nova manera de pensar el patrimoni; sinó que també estableix una nova manera de gestionar-lo en què els inventaris i les candidatures esdevenen instruments fonamentals.

El camí fins a arribar a la Convenció per a la Salvaguarda de Patrimoni Cultural Immaterial ha estat llarg, després de diverses declaracions, recomanacions i reunions, la UNESCO va donar a conèixer aquest text el 2003. Amb aquesta Convenció es reconeixia l'absència dels elements intangibles dins de la Llista de Patrimoni Mundial, però també el desequilibri entre països en relació als bens inscrits dins de mateixa (Arizpe & Amescua, 2013; Bortolotto, 2015; Meskeel & Brumann, 2015; Schmitt, 2008). De fet, en gran mesura, aquesta Convenció va néixer per fer front a les crítiques a la Convenció sobre la Protecció del Patrimoni Cultural i Natural de 1972, marcada per una visió eurocèntrica del patrimoni (Bortolotto, 2010; Smith, 2006; Turgeon, 2010). En efecte, en un marge d'uns trenta anys, hem passat d'un règim patrimonial basat en el culte a la materialitat, l'autenticitat i la conservació a un altre interessat en les pràctiques en transformació, el registre de les seves formes i la valorització dels seus actors.

La influència de la Convenció s'ha deixat sentir en diversos elements de les polítiques públiques. D'una banda, ha comportat que s'hagin creat noves estructures per a la gestió del PCI, ja sigui com a organismes específics de PCI o com a organismes interrelacionats amb el patrimoni en general. De fet, en la majoria de casos, són aquests organismes els que assumeixen les tasques de gestió dels inventaris i candidatures per a les llistes. D'altra banda, en molts casos s'han creat nous plans de preservació o gestió del PCI que coincideixen amb la necessitat d'investigació, promoció, suport i disseny d'estratègies de museïtzació, difusió escolar o elaboració d'inventaris i candidatures. Aquestes polítiques cerquen la participació activa dels actors amb la voluntat de fer-los participar i dur a terme polítiques al costat de la comunitat, que no sempre s'assoleixen. De fet, la Convenció ni tan sols defineix què entén per comunitat ni quines estratègies de participació seguir (Bendix, Eggert, & Peselmann, 2012; Blake, 2009; Bortolotto, 2014; Smith, 2014).

Amb aquestes l'adopció de la nova normativa sobre PCI i la creació o adaptació d'estructures per a la gestió del PCI, el nombre de propostes en matèria de PCI ha incrementat els darrers anys. Els inventaris es fan, generalment, a imatge i semblança dels inventaris de patrimoni material d'objectes artístics i arquitectònics, fet que genera dos problemes metodològics bàsics: la concepció del patrimoni manera de procedir: la concepció del patrimoni immaterial com una col·lecció d'elements culturals i la problemàtica per a restituir els inventaris a la comunitat (Bortolotto & Severo, 2011; Estrada & Del Marmol, 2014).

L'impacte de la Convenció sobre les polítiques estatals i nacionals ha generat una sèrie de relacions entre polítiques globals-locales però també locals-globals. De la mateixa manera que la Convenció pot haver condicionat l'estandarització en la gestió del patrimoni, les especificitats locals influeixen en l'aplicació de categories globals i determinen la posada en funcionament dins dels contextos locals, uns contextos específics que cal conèixer. De fet, l'anàlisi del procés d'elaboració d'inventaris i candidatures permet analitzar les interrelacions, no sempre fàcils, entre el text estàndard de la Convenció i les realitats locals amb que es troba (Bendix, Eggert, & Peselmann, 2013; Brumann, 2012; Leblon, 2012; Lixinski, 2013). En aquest anàlisi emergeixen aspectes tals com la relació entre actors existents, locals i globals; però també la posada en escena de nous actors patrimonials, com els antropòlegs que han de fer front a qüestions intrínseques a la disciplina el concepte de comunitat, les formes que adopta la participació, la propietat intel·lectual, el concepte d'autenticitat, entre d'altres aspectes.

Amb tot, el desplegament de la Convenció a diferents països ha demostrat les contradiccions inherents a la noció del patrimoni immaterial, i això fa que s'imposi com a urgent una reflexió des de la disciplina. Per això, el simposi vol incidir en quatre eixos fonamentals a l'entorn de les quals s'espera que s'articulin les propostes de comunicacions:

- Revisió de les polítiques públiques a nivell nacional i local que s'han portat a terme a Espanya i en especial a Catalunya, determinant els seus eixos, prioritats i accions portades a terme.
- Revisió de les candidatures relacionades amb el PCI (Llista representativa, Bones Pràctiques, etc.), en especial les que fan referència a Catalunya. Efectes econòmics, socials i polítics.
- Usos polítics, socials i econòmics del PCI, en especial en relació al turisme, la identitat local i nacional i la dinamització socio-econòmica.
- Posicions i debats de l'antropologia catalana a l'entorn del PCI. Paper de la disciplina respecte a les polítiques de PCI.

Bibliografia

Arizpe, L., & Amescua, C. (Ed.). (2013). *Anthropological perspectives on intangible cultural heritage*. Basel: Springer International Publishing.

Bendix, R., Eggert, A., & Peselmann, A. (2012). Introduction: Heritage Regim and the State. En R. Bendix, A. Eggert, & A. Peselmann (Ed.), *Heritage Regimes and the State* (p. 11–20). Göttingen: Universitätsverlag Göttingen.

Bendix, R., Eggert, A., & Peselmann, A. (Ed.). (2013). *Heritage Regimes and the State*. <https://doi.org/10.4000/books.gup.348>

Blake, J. (2009). UNESCO's 2003 Convention on Intangible Cultural Heritage. The implications of Community Involvement in «Safeguarding». En L. Smith & N. Akagawa (Ed.), *Intangible Heritage* (p. 45–73). London, New York: Routledge.

Bortolotto, C. (2014). La problemática del patrimonio cultural inmaterial. *Culturas. Revista de Gestión Cultural*, 1(1), 1–22. <https://doi.org/10.4995/cs.2014.3162>

Bortolotto, C. (2015). UNESCO and Heritage Self-Determination: Negotiating Meaning in the Intergovernmental Committee for the Safeguarding of the ICH. En N. Adell, R. Bendix, C. Bortolotto, & M. Tauschek (Ed.), *Between Imagined Communities and Communities of Practice. Participation, Territory and the Making of Heritage* (p. 249–272). Göttingen: Universitätsverlag Göttingen.

Bortolotto, C., & Severo, M. (2011). Inventario del patrimonio immateriale: Top-down o bottom-up? *Antropologia Museale*, 9(28-29), 24–32.

Brumann, C. (2012). Multilateral Ethnography: Entering the World Heritage arena. *Max Planck Institute for Social Anthropology Working Papers*, 49(0), 0–17.

Estrada, F., & Del Màrmol, C. (2014). Inventaris de PCI. L'aplicació de la Convenció de la UNESCO. *Revista d'Etnologia de Catalunya*, (39), 41–56.

Hafstein, V. T. (2009). Intangible heritage as a list. From masterpieces to representation. En L. Smith & N. Akagawa (Ed.), *Intangible Heritage* (p. 93–111). New York: Routledge.

Leblon, A. (2012). A Policy of Intangible Cultural Heritage between Local Constraints and International Standards: «The Cultural Space of the yaraal and the degal». En R. Bendix, A. Eggert, & A. Peselmann (Ed.), *Heritage Regimes and the States* (p. 97-120). Göttingen: Universitätsverlag Göttingen.

Lixinski, L. (2013). *Intangible cultural heritage in international law*. Oxford: Oxford University Press.

Messtell, L., & Brumann, C. (2015). UNESCO and New World Orders. *Global Heritage: A Reader*, (Chichester: Wiley Blackwell), 22–42.

Schmitt, T. M. (2008). The UNESCO concept of safeguarding intangible cultural heritage: Its background and Marrakchi roots. *International Journal of Heritage Studies*, 14(2), 95–111. <https://doi.org/10.1080/13527250701844019>

Smith, L. (2014). Patrimoni immaterial: Un repte per al discurs de patrimoni autoritzat? *Revista d'etnologia de Catalunya*, (39), 12–22.

Smith, L., & Akagawa, N. (Ed.). (2009). *Intangible Heritage*. Oxon: Routledge.

COORDINACIÓ:
OLGA JUBANY

olga.jubany@ub.edu

Universitat de Barcelona

SIMPOSI 16

NOUS IMAGINARIS SOBRE ELS PROCESSOS D'IDENTIFICACIÓ I OPRESSIÓ. PROBLEMATITZACIONS I APROXIMACIONS CRÍTIQUES AL GÈNERE, LA IDENTITAT I LA DIVERSITAT

Una de les principals contribucions de l'antropologia al saber i les formes d'entendre la realitat és la capacitat de problematitzar i desuniversalitzar, tant a nivell empíric com conceptual, els postulats i categories que conformen els universos socio-culturals de les societats occidentals. Tanmateix, en la nostra pràctica antropològica sovint reproduïm de forma acrítica aquestes categories quan tractem d'entendre i d'analitzar el món que ens envolta. Des del reconeixement d'aquesta contradicció, es proposa un panell on es problematitzin -i es repensin els límits de- tres dels eixos conceptuals i metodològics de l'antropologia: el gènere, la identitat i la diversitat. Aquesta tasca crítica es basarà en la tradició etnogràfica de l'antropologia i el paradigma interseccional.

Aquest panell s'interessa per les aportacions teòriques i etnogràfiques que serveixin per mostrar els límits de les categoritzacions hegemòniques sobre el gènere, la identitat i la diversitat, i també per aquelles reflexions crítiques sobre com la pròpia disciplina antropològica pot arribar a (re)produir hegemonies i desigualtats. D'entre les temàtiques que hi tenen cabuda, destaquen les crítiques a la producció acadèmica occidental, qüestionant la forma en què el saber antropològic perpetua el sistema colonial eurocèntric de dominació política, econòmica, epistèmica i social. Així mateix, interessa mostrar els límits de les categories i polítiques hegemòniques relatives a les identitats i expressions sexo-genèriques no normatives. També les aproximacions crítiques a les conceptualitzacions i dispositius sobre les mobilitats humanes i la gestió dels fenòmens migratoris.

Simposi

Una de les principals contribucions de l'antropologia al saber i les formes d'entendre la realitat és la capacitat de problematitzar i desuniversalitzar, tant a nivell empíric com conceptual, els postulats i categories que conformen els universos socio-culturals de les societats occidentals. Tanmateix, en la nostra pràctica antropològica sovint reproduïm de forma acrítica aquestes categories quan tractem d'entendre i d'analitzar el món que ens envolta. Des del reconeixement d'aquesta contradicció, es proposa un panell on es problematitzin -i es repensin els límits de- tres dels eixos conceptuals i metodològics de l'antropologia: el gènere, la identitat i la

diversitat. Aquesta tasca crítica es basarà en la tradició etnogràfica de l'antropologia i el paradigma interseccional.

En aquest panell s'entén que les persones estan culturalment adscrites a diversos, i a vegades contradictoris, processos identitaris que coexisteixen, es superposen i s'entrecreuen. Aquests processos, que condicionen les experiències i narratives individuals i col·lectives, són font de desigualtats, jerarquies i exclusions, però també de resiliència, solidaritat i transgressions. Des d'aquesta perspectiva, les identitats s'entenen com a quelcom cultural, processual i relacional. És adoptant aquesta concepció quan es visibilitza l'ambivalència inherent a les categories identitàries: ens ofereixen significats i estabilitat, però a la vegada limiten i condicionen el nostre camp experiencial. Així mateix, el gènere és vist com una categoria oberta i plural, atès que les expressions corporals i identitàries que desborden la lògica binària hegemònica. S'està, en definitiva, davant múltiples dimensions de la diversitat: de processos identitaris, de teixits normatius, d'opressions, d'eixos de desigualtat, d'experiències, narratives i expressions. Des d'aquest panell es defensa l'etnografia com a mètode privilegiat per a copsar i legitimar aquesta diversitat enfront posicionaments unívocs i homogeneïtzadors.

Aquest panell s'interessa, per tant, per les aportacions teòriques i etnogràfiques que serveixin per mostrar els límits de les categoritzacions hegemòniques sobre el gènere, la identitat i la diversitat, i també per aquelles reflexions crítiques que mostren com la pròpia disciplina antropològica pot arribar a (re)produir hegemonies i desigualtats. D'entre les temàtiques que hi tenen cabuda, destaquen les crítiques a la producció acadèmica occidental, qüestionant la forma en què el saber antropològic perpetua el sistema colonial eurocèntric de dominació política, econòmica, epistèmica i social. Així mateix interessa mostrar els límits de les categories i polítiques hegemòniques relatives a les identitats i expressions sexo-genèriques no normatives. També les aproximacions crítiques a les conceptualitzacions i dispositius que envolten actualment les mobilitats humanes i la gestió dels fenòmens migratoris.

Bibliografia

Bell, J. i Perry, B. (2015). "Outside Looking In: The Community Impacts of Anti-Lesbian, Gay, and Bisexual Hate Crime". *Journal of Homosexuality*, 62(1): 98-120.

Benson, M. i O'Reilly, K. (2009). "Migration and the search for a better way of life: a critical exploration of lifestyle migration". *The sociological review*, 57(4): 608-625.

Benson, M. i Osbaldiston, N. (coord.) (2014). *Understanding Lifestyle Migration: Theoretical Approaches to Migration and the Quest for a Better Life*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Blásquez Graf, N., Flores Palacios, F. i Ríos Everardo, R. (coord.) (2012). *Investigación feminista: epistemología, metodología y representaciones sociales*. México DF: UNAM.

Castro-Gómez, S. y Grosfoguel, R. (comp.) (2007). *El giro decolonial: reflexiones para una diversidad epistémica más allá del capitalismo global*. Bogotá: Siglo del Hombre Editores, Universidad Central, Instituto de Estudios Sociales Contemporáneos i Pontificia Universidad Javeriana.

Chauvin, S. i Garcés-Mascreñas, B. (2014). "Becoming Less Illegal: Deservingness Frames and Undocumented Migrant Incorporation". *Sociology Compass*, 8(4): 422–432

de Sousa Santos, B. (2003). *Crítica de la razón indolente. Contra el desperdicio de la experiencia*. Bilbao: Editorial Desclée.

Guasch, O. (2000). *La crisis de la heterosexualidad*. Barcelona: Laertes.

Guasch, O. i Lizardo, E. (2007) *Chaperos: precariado y prostitución homosexual*. Barcelona: Edicions Bellaterra.

Jubany, O. (2017). *Screening asylum in a culture of disbelief: Truths, Denials, and Skeptical Borders*. Londres: Palgrave MacMillan.

Luibhéid E. 2004. "Heteronormativity and immigration scholarship: A call for change". *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies*, 10(2): 227–235.

Luibhéid, E. i Cantu, L. (eds) (2005). *Queer Migrations: Sexuality, U.S. Citizenship, and Border Crossings*. Minneapolis i Londres: University of Minnesota Press.

Puar, J. 2017. *Ensamblajes Terroristas. El homonacionalismo en tiempos queer*. Barcelona: Bellaterra.

Sales, R. (2002). "The deserving and the undeserving? Refugees, asylum seekers and welfare in Britain". *Critical social policy*, 22(3): 456-478.

Schilt, K. i Westbrook, L. (2009). "Doing Gender, Doing Heteronormativity. Gender Norms, Transgender People and the Social Maintenance of Heterosexuality". *Gender and Society*, 23(4): 440-464

Varea, S. i Zaragocin, S. (2017). *Feminismo y buen vivir: utopías decoloniales*. Cuenca, Ecuador: PYDLOS Ediciones Universidad de Cuenca.

COORDINACIÓ:
MAJA KOHEK

maja.kohek@estudiants.urv.cat

Universitat Rovira i Virgili

SIMPOSIUM 17

THE RITUAL USE OF PSYCHOACTIVE PLANTS IN CATALONIA

According to international drug law, changes in the schedule of controlled drugs should be based on scientific evidence. However, social actions significantly contribute to many of these changes being made. There are several cases worldwide where changes in drug policies resulted from the activism of those who benefited from drug use. Biomedicine, as a source of evidence to base drug policy decisions on, is limited. Thus, other approaches are needed that show how drugs are being used in society.

Field research involving radical participation methods was conducted inside a phenomenological community of rural Catalonia, where ancient psychoactive plants (APP), such as ayahuasca or cannabis, are ritually integrated and regularly used in the community. The findings suggest that self- and/or community-controlled use of psychoactive plants may benefit both the individual and society by reducing potential harms and strengthening bonds between community members.

Evidence from ethnographic field work should be considered alongside evidence from biomedicine when drug policy decisions are made. The field work offers a clearer picture of what is happening in society, outside of the drug research laboratories and other data sources.

Symposium

The use of psychoactive substances is normal among human beings from a global historical perspective. Societies differ only in terms of which drugs are defined as acceptable at a given moment, which depends more on norms and power relationships than the pharmacological properties of the substances (Kushner, 2010). Legal or illegal, most substance use is unproblematic and only a small percentage of users engage in misuse. However, those problematic users are the ones that law enforcement and clinicians tend to be in contact with and on whom policies are based.

It is therefore important to consider other evidence in addition to insights from biomedicine, in order to develop future drug policies that will address drug use in a just and effective manner.

The international community and national governments are addressing drug use within a drug control framework, which assumes that psychoactive substances are intrinsically harmful to individuals and societies, reducing traditional plants and the rituals that accompany them to mere psychoactive compounds in terms of their potential harms, while failing to consider their potential benefits for individuals and communities, including their role as

community cohesion enhancers (Sánchez & Bouso, 2015). There is a bias in drug policy decisions, if biomedicine is considered the only valid source of evidence. Biomedicine focuses on finding the harms produced by drug use, mainly in terms of addiction and its societal costs. However, the concept of addiction is questioned within biomedicine itself (Puerta & Pedrero, 2017; Alexander, 2008; Peele, 2007), and addiction and other harms are only a small part of the possible effects of drugs. For most people who use psychoactive substances, the usage represents only one aspect of their lives and patterns of use are well-regulated and do not inevitably lead to harmful consequences (Grund et al., 1993). Other effects, such as strengthening community bonds, are described in the anthropological literature, which considers different settings and contexts (Wadley, 2016).

We are witnessing an increase in the use of ancient psychoactive plants (APP) such as cannabis, tobacco, coca, mescaline-containing cacti, and the DMT (N,N-Dimethyltryptamine) containing decoction popularly known as ayahuasca (Aixalá et al., 2019). We consider “Ancient Psychoactive Plants” (APP) to include psychoactive plants that have a history of use in rites of passage or as medicines, and which have been integrated into society with a symbolic meaning for the individual and a formative function within the society. The use of APP was (and still is) a social activity that strengthens social bonds and, over time, results in a structured social network (Grund et al., 1993). We group together various plants under this expression not with an assumption of shared properties in terms of pharmacology, toxicology or mechanisms of brain action (safety, potential harms or benefits, inducing altered states of consciousness, addiction potential, etc.), but to retain the understanding of these plants that exists in the researched community. Cannabis, tobacco, ayahuasca and coca all have very different mechanisms of action and effects, including abuse potential, but they are all used as sacraments in the researched community without much attention given to the biochemical differences among these plants.

APP have been extensively studied in various scientific disciplines such as epidemiology, neuroscience, pharmacology, addiction studies, sociology, anthropology, and ethnobotany (Wadley, 2016). Although there has been interest in the indigenous cultures and religious groups that use APP such as Santo Daime (Talin & Sanabria, 2017; Apud & Romaní, 2017), the ritual use of APP as a spiritual practice in contemporary society has received little attention. Our work is part of a larger study of which the quantitative part has already been published (Oña et al., 2019). The ethnographic part related to the use of cannabis is presented here with the following aims: to present a previously undocumented community that developed around the use of ancient psychoactive plants; to emphasize the importance of including ethnographic research as evidence for policy makers; to respect human rights when designing public policy on the use of drugs in a variety of contexts; and to highlight that self- and/or community-controlled use of drugs has less harmful effects (and even beneficial ones for the individual and society) than their use under coercive surveillance and legal prosecution.

We believe that understanding lifestyles and behaviours has a practical value in relation to policy development and public health.

We focus on the practices involving APP, particularly with cannabis, that occur in ritualistic settings and are largely absent from ethnographic and qualitative studies. The fourteen-months-long fieldwork was carried out between February of 2018 and April of 2019 in a phenomenological community in rural Catalonia called Wonderland (“País de las Maravillas”). We employ this invented name used by the community members with their permission.

We utilized anthropological research methods to investigate the motives and regimes of use from the perspective of the users themselves. Ethnography intends to understand a phenomenon where it occurs and the logic of actions within a concrete social context. Only by being there, right in the middle of the occurrence, interacting and observing, can one obtain not only deep knowledge on the subject but also recognize possible interventions or improvements (Romani, 1997). Ethnography offers us a flexible, reflexive, and creative process of data collection and interpretation. It requires daily recording of fieldnotes, close and intimate familiarity with the researched group, and intense involvement in the social practice under investigation over an extended period of time. Active collaboration and a dialogue between equals makes the categories of ‘informant’ and ‘expert’ disappear (López-Pavillard, 2015).

We employed “radical participation” (Goulet & Miller, 2007), a method of experiencing what informants experience with the aim of gaining a first-hand intersubjective understanding that improves the interpretation and analysis of data obtained through fieldwork. It differs from participant observation in terms of the intensity of the personal and experiential involvement, where more intense involvement is essential for the production of reliable ethnographic data and for the researcher to be taken seriously by the informants (Fotiou, 2010; López-Pavillard, 2015). Radical participation is active participation not only in the everyday life of the informants but in the rituals as well. Anthropologists researching the use of psychoactive plants frequently report that taking these substances is of crucial importance for establishing credibility and trust between the researcher and informants (Dawson, 2010; Harner, 1980; Luna, 1986; Fotiou, 2010) and to understand the spiritual and cultural worldview of the subjects.

Additionally, the fieldwork included carrying out semi-structured, in-depth narrative interviews. The analysis draws on scientific and policy reports related to the observed phenomena.

By utilizing a relational approach (Menéndez, 2010) that incorporates diverse actors in hegemonic terms, we aimed to reduce the degree of bias.

Bibliography

- Aixalà, M., Oña, G., Parés, Ò., & Bouso J.C. (2019). Patterns of use, desired effects and mental health status of a sample of natural psychoactive drugs users. *Drugs: Education, Prevention & Policy*. (in press).
- Alexander, B. (2008). *The Globalisation Of Addiction: A Study In Poverty Of The Spirit*. Oxford University Press.
- Apud, I., & Romaní, O. (2017). Medicine, religion and ayahuasca in Catalonia. Considering ayahuasca networks from a medical anthropology perspective. *International Journal of Drug Policy*, 39, 28-36.
- Dawson, A. (2010). Positionality and role-identity in a new religious context: Participant observation at Céu do Mapia. *Religion*, 40(3), 173-181.
- Fotiou, E. (2010). *From Medicine Men to Day Trippers: Shamanic Tourism in Iquitos, Peru*. Dissertation: University of Wisconsin-Madison.
- Goulet, J.G.A., & Granville Miller, B. (2007). Embodied Knowledge: Steps toward a Radical Anthropology of Cross-cultural Encounters. In J.G.A. Goulet, & B. Granville Miller (Eds), *Extraordinary Anthropology: Transformations in the Field* (pp.1-13). Lincoln: University of Nebraska Press.
- Grund, J.P., Kaplan, C., & Vries, M.W. (1993). Rituals of Regulation: Controlled and Uncontrolled Drug Use in Natural Settings. In N. Heather, A. Wodak, E. Nadelmann, & P. O'Hare (Eds), *Psychoactive drugs & Harm reduction: From faith to science* (pp. 77-90). London: Whurr Publishers.
- Harner, M.J. (1980). *The Way of the Shaman: a Guide to Power and Healing*. New York: Harper & Row.
- Kushner, H. (2010). Toward a cultural biology of addiction. *BioSocieties*, 5, 8-24.
- López-Pavillard, S. (2015). *La vida como proceso de sanación. Prácticas chamánicas del Alto Amazonas en torno a la ayahuasca en España*. Madrid: Universidad Complutense de Madrid.
- Luna, L.E. (1986). *Vegetalismo. Shamanism Among the Mestizo Population of the Peruvian Amazon*. Stockholm, Almqvist & Wiksell International.
- Oña, G., Kohek, M., Massaguer, T., Gomariz, A., Jiménez, D.F., Dos Santos, R.G., Hallak, J.E.C., Alcázar-Córcoles, M., & Bouso, J.C. (2019). Ayahuasca and Public Health: Health Status, Psychosocial Well-Being, Lifestyle, and Coping Strategies in a Large Sample of Ritual Ayahuasca Users. *Journal of Psychoactive Drugs*, 51(2), 135-145.
- Peele, S. (2007). Addiction as disease: Policy, epidemiology, and treatment consequences of a bad idea. In J. Henningfield, W. Bickel, & P. Santora (Eds) *Addiction Treatment in the 21st Century: Science and Policy Issues* (pp. 153-163). Baltimore: Johns Hopkins.
-

Puerta, C. & Pedrero, E. (2017). La falacia de la adicción como enfermedad cerebral. Retrieved 2nd of September 2019 from https://www.researchgate.net/publication/316644148_La_falacia_de_la_adiccion_como_enfermedad_cerebral.

Romani, O. (1997). Etnografía y drogas: discursos y práctica. Nueva Antropología. Revista de Ciencias Sociales, 52, 39-66.

Sánchez, C., & Bouso, C. (2015). Ayahuasca: From the Amazon to the global village. Drug Policy Briefing, 43, 1–23.

Talin, P., & Sanabria, E. (2017). Ayahuasca's entwined efficacy: An ethnographic study of ritual healing from 'addiction'. International Journal of Drug Policy, 44, 23-30.

Wadley, G. (2016). How psychoactive drugs shape human culture: A multidisciplinary perspective. Brain Research Bulletin, 126(1), 138-151.

COORDINACIÓ:
ROGER SANSI ROCA
DANIEL MALET CALVO

rogersansi@gmail.com
danielmalet@gmail.com

Universitat de Barcelona
ISCTE-IUL, Lisboa

SIMPOSI 18

MOBILITATS DESBOCADES: INFORMALITAT, INSEGURETAT I COLLAPSE EN LES NOVES I VELLES INFRASTRUCTURES DE TRANSPORT

A quasi totes les ciutats del món proliferen programes i projectes destinats a millorar les infraestructures de mobilitat. Aquest plans, però, es troben amb problemàtiques imprevistes com a conseqüència de la generalització de modes de transport que desborden les seves previsions d'ús. Alternatives "sostenibles" de mobilitat destinades a pacificar el trànsit generen tota mena de conflictes amb vianants i automòbils; l'emergència de noves tecnologies que permeten la compra o contractació en línia, genera arreu del món tota una oferta de vehicles dedicats a traslladar persones o a lliurar mercaderies o menjar, usant tot tipus de mitjans, de furgonetes a bicicletes; l'economia de plataformes posa en circulació flotes de vehicles que compliquen la fluïdesa de les vies urbanes i fan créixer la sinistralitat; la insuficiència dels transports públics deriva en l'aparició d'opcions de desplaçament no regulades... Tots aquests quadres, comuns de maneres diferents arreu del món, estan associats a fenòmens de informalitat, precarització laboral i inseguretat. Aquest simposi pretén abordar aquest espectre de situacions de desbocament dels sistemes de mobilitat planificats i fer-ho des d'una perspectiva que compari la manera com es dona en països en procés d'incorporació a la modernitat urbana i en aquells altres que coneixen els de capitalisme avançat, posant de manifest analogies que desmenteixen o matisen la seva aparent distància.

Simposi

En els últims anys s'han multiplicat els treballs sobre infraestructures de mobilitat en antropologia (Graham i Marvin, 2001; Graham, 2010; Harvey i Knox, 2015; Harvey, Jensen i Morita, 2017), en el marc dels quals s'ha posat de manifest com, en concret, els sistemes de desplaçament urbà articulen narratives sobre la globalització i promeses de futur i connectivitat, però també materialitats específiques i tangibles en temps i espais particulars. Una antropologia dels desplaçaments en entorns urbanitzats, variable del que s'ha presentat com (nou) paradigma de les mobilitats (Urry, 2006; Sheller i Urry, 2006; Grieco i Urry, 2011; Augé, 2008; Salazar i Jayaram, 2016), ens permet situar infraestructures, institucions i planificacions específiques, i les relacions materials i socials que suposen, connectant àmbits i escales diferents –materialitat i subjectivitats; Estat i societat; capitalisme global i contextos locals; actuacions en matèria infraestructural i condicions quotidianes d'existència ... –, però ho fa sense deixar de banda la manera en què els plans i projectes d'ordenació dels desplaçaments urbans es veuen,

sovint, desbordats per usos, necessitats, apropiacions i alternatives no previstes.

És en aquest darrer sentit que, en les darreres dècades, les polítiques relatives a la mobilitat –tan a nivell de generació d'infraestructures com al dels discursos sobre “bones pràctiques”– s'han multiplicat en les urbs d'arreu del món. La paradoxa és que tal proliferació d'iniciatives de “millora i ordenació” han produït o s'ha vist acompanyades d'altres problemes inesperats. Les noves vies es col·lapsen ràpidament, els mitjans de transport col·lectiu resulten insuficients i insuficientment adaptats als usuaris, els nous espais públics veuen desmentida la seva presumpta naturalesa d'accessibles a tothom...

És així que veiem com les polítiques de peatonalització i pacificació de centres urbans d'arreu va acompanyada per campanyes de substitució de mitjans de transport contaminants per altres ecològics i versàtils. Això està implicant l'estímul de l'ús de vehicles de mobilitat personal que no depenen de la gasolina, com la bicicleta, els patinets, els skates o els patins clàssics, però també les seves versions elèctriques o d'altres amb motor elèctric com ara patinets, monocicles, bicis, segwaïs, citycocos... (Martin, 2010). La utilització massiva d'aquest tipus de vehicles “sostenibles” no apareix regulada i genera multitud de conflictes amb automòbils i vianants. Aquest desbordament es veu aguditzat en ciutats víctimes de la massificació turística, on han irromput el recurs massiu a vehicles no contaminants, però en extrem invasius dels espais per vianants, que impliquen sovint la seva privatització per part de tours turístics “ecològics”. Els tuk tuks, els velotaxis, els trixis o els seguicis massius de bicicletes o segwaïs en són exemple, sense comptar els gocars o els rickshaws de gasolina.

Alhora, l'emergència de noves tecnologies que permeten la compra o contractació en línia, genera arreu del món tota una flota de vehicles dedicats a traslladar persones o a lliurar mercaderies o menjar, usant tot tipus de mitjans, de furgonetes a bicicletes. Alguns d'aquests transportistes depenen d'empreses (Amazon, Glovo), el que no impedeix que es trobin en un espai legal ambigu (recordis com s'ha arribat a impugnat la legalitat d'aquests serveis, com és el cas d'Uber) (Hua / Ray, 2018). En altres casos, es tracta de conductors que posen els seus vehicles privats al servei del transport de compres o de mudances al marge de qualsevol regularització.

Una cosa similar passa amb aquelles conurbacions en que els serveis públics d'atenció a la mobilitat resulten insuficients, el que anima l'aparició d'ofertes complementàries “informals” (De Bruijn, Van Dijk i Foeken, 2001; Godard, 2002; Gewald, Luning i Van Walraven, 2009). Això esdevé als països “subdesenvolupats” de la mà de tota una gama de taxis, mototaxis i minibusos (Lombard i Ninot, 2012; Horta i Malet, 2014) –klandsos senegalesos, hiace caboverdians, jeepneys filipins, camellos cubans...– que fan la seva feina al marge de tota normativització, però també en les societats de capitalisme avançats on empreses com ara Uber, Cabify o FreeNow també es mouen en una situació administrativa poc definida. La

majoria d'aquests serveis circulen en àmbits indefinits de la legislació tant laboral com de transport, en els límits o ja dins de la precarietat i la informalitat (Silva, 2015). No oblidem les opcions de “mobilitat cooperativa” –rideshare, carpooling, carsharing, amb plataformes com Bluemove, Blablaba, Socialcar ...– que també primen l'ús del vehicle particular –per molt compartit que sigui– en detriment del transport públic (Ravalet, et. al., 2015).

Aquesta economia de plataformes també ha generat contradiccions als models i plans de mobilitat de les ciutats on apareixen implementats. Malgrat els intents de limitar l'ús de vehicles a motor, els nous serveis privats, tant per al transport de persones (Uber cabify) com de mercaderies (Uber menjar, Glovo, Amazon) estan fent una contribució important al trànsit de vehicles a la ciutat. Un aspecte interessant d'aquest procés és que es tradueix en un “immobilisme” creixent: a mesura que s'utilitza aquest servei per comprar, visita menys restaurants i botigues i es queda a casa. La multiplicació de vehicles a disposició d'aquestes noves formes de consum genera diversos problemes en termes de treball i comerç, sempre associats a la irregularitat i la precarització laboral, però també de mobilitat, generant un augment del col·lapse del tràfic rodats i un increment la sinistralitat.

Aquest és el tema a propòsit del qual proposem discutir en aquest simposi. En efecte, des del començament del segle XXI, les infraestructures i els mitjans de transport s'han multiplicat arreu del món, com ho han fet els dispositius tecno-polítics que planifiquen i implementen no només models de mobilitat, sinó també de socialitat en general. Aquests models de mobilitat i socialitat poden ser radicalment diferents, fins i tot contradictoris: des d'un model de “desenvolupament”, basat en la construcció de vies de comunicació per a l'ús d'automòbils a les ciutats africanes, per exemple, fins al model “sostenible” que limita la circulació de vehicles de benzina a favor de vehicles no contaminants. Tot i això, la nostra premissa és que la implementació d'aquests models aparentment diferents té alguna cosa en comú: es veuen desbordats ràpidament per formes i mitjans de mobilitat inesperats, que contradiuen i desborden aquests plans.

Aquests processos de desbordament són comparables i poden contribuir a proporcionar una imatge general dels problemes de la mobilització contemporània. Un enfocament convencional separaria els casos que es donen a ciutats de països en procés d'incorporació a la modernitat dels que coneixen les ciutats europees o nord americanes en termes de etapes de “desenvolupament”: les ciutats de països pobres assolint un model de motorització que les ciutats europees intenten superar, proposant un de més “sostenible”. Això recrearia un miratge de “progrés” que projectaria ideològicament els contextos no plenament modernitzats com el “passat” dels de capitalisme avançat. La nostra proposta de comparació radical, al contrari, proposa analitzar aquestes ciutats com a contemporànies i emparentades. Tot i que els models de mobilitat, les tecnologies i les infraestructures implementades semblen molt diferents, els inconvenients

que generen són tanmateix similars: generen mitjans de transport que es troben al límit de legalitat i desborden les infraestructures que utilitzen. En aquests termes, pensem que diferents casos, presos d'escenaris ben diferents, poden informar-se mútuament, per tal de proposar un marc general que permeti abordar aquestes qüestions des d'una perspectiva global.

Bibliografia

- Augé, M. (2008). *Por una antropología de la movilidad*. Barcelona: Gedisa.
- Behrendt, F. (2016). "Why cycling matters for Smart Cities. Internet of Bicycles for Intelligent Transport", *Journal of Transport Geography*, 56: 157-164.
- Dalakoglou, D. i Harvey, P. (2012). "Roads and Anthropology: Ethnographic Perspectives on Space, Time and (Im)mobility". *Mobilities*, 7 (4): 459-465.
- De Bruijn, M.; Van Dijk, R. i Foeken, D. (2001) [Eds.] *Mobile Africa. Changing patterns of movement in Africa and beyond*. Leiden-Boston: Brill.
- Gewald, J. B.; Luning, S. i Van Walraven, K. (2009) [Eds.] *The Speed of Change. Motor Vehicles and People in Africa, 1890-2000*. Boston: Brill.
- Godard, X. (2002). *Les transports et la ville en Afrique au sud du Sahara. Le temps de la débrouille et du désordre inventif*. Paris-Arcueil: Karthala-INRETS: 7-22.
- Graham, S. i Marvin, S. (2001). *Splintering urbanism. Networked infrastructures, technological mobilities and the urban condition*, London: Routledge.
- Graham, S. (2010) [Ed.] *Disrupted cities. When infrastructure fails*. New York: Routledge.
- Grieco, M. i Urry, J. (2011). [Eds.] *Mobilities: new perspectives on transport and society*. London-New York: Routledge.
- Harvey, P. i Knox, H. (2015). *Roads. An anthropology of infrastructure and expertise*. Ithaca: Cornell University Press.
- Harvey, P. Jensen, C. B. i Morita, A. (2017) [Eds.] *Infrastructures and social complexity: a companion*. Londres: Routledge.
- Horta, G. i Malet, D. (2014). *Hiace. Hacia una antropología de las carreteras de la Isla de Santiago*. Barcelona: Pol íen.
- Hua, J. i Ray, K. (2018). "Beyond the precariat: race, gender, and labor in the taxi and Uber economy", *Social Identities. Journal for the Study of Race, Nation and Culture*, 24 (2): 271-289.
- Salazar, N. i Jayaram, K., Eds. (2016). *Keywords of Mobility. Critical Engagements*, New York-Oxford: Bergham Books:

Lombard, J. i Ninot, O. (2012). "Des mobilités aux transports. Regards croisés en Afrique de l'Ouest". *EchoGéo*, 20. Disponible en: <http://journals.openedition.org/echogeo/13127>. Fecha de acceso: 23/7/2019.

Martin, D. (2010). "Mobilities-Based Urban Planning in the North of England", *Mobilities*, 5 (1): 61-81.

Ravalet, E. et al. (2015). *Grandes mobilités liées au travail. Perspective européenne*. Paris: Economica

Sheller, M. i Urry, J. (2006). "The new mobilities paradigm". *Environment and Planning*, 38 (2): 207-226.

Silva, S. (2015). "DataTaxi: Applied Ethnography for Connecting the Feeling of the Streets and Communication Messages". *Ethnographic Praxis in Industry Conference Proceedings*, 2015 (1).

Urry, J. (2006). *Mobilities*. Cambridge-Malden, M. A.: Polity Press.

COORDINACIÓ:
JOSÉ A. MANSILLA
JOAN URIBE
MARÍA GABRIELA NAVAS

joseamansilla@hotmail.com
joan.uribe@ub.edu
etnoproyecto@gmail.com

Ostelea – Universitat de
Lleida
Universitat de Barcelona
GRECS – OACU

SIMPOSIO 19

LA CUESTIÓN URBANA, HOY: CIUDAD Y CONFLICTO EN EL SIGLO XXI

La Escuela de Chicago fijó, a principios del siglo XX, el estudio de los procesos urbanos como reflejo y termómetro de las lógicas y las pulsiones que definían la sociedad del momento. A su vez, la condición crítica del conflicto en las ciudades, en tanto que categoría política (Lefebvre, 1969), se ha constituido como una de las principales arenas que definen y definirán, durante el siglo XXI, el devenir formal e informal de un mundo cada vez más urbano (Delgado, 2011).

Desde esta lectura, el simposio pretende abordar la proyección de diversos ámbitos del conflicto urbano, para, a partir de su vigencia presente, proyectar su importancia futura.

Simposio

A más de cuatro décadas de la publicación de la seminal obra de Manuel Castells (2004), La cuestión urbana, las ciudades siguen copando parte importante del protagonismo de la investigación desarrollada desde las ciencias sociales. El giro neoliberal que vivió el sistema capitalista mundial durante la década de los 70 del pasado siglo, convirtió las ciudades en elementos fundamentales de los procesos de acumulación del capital (Harvey, 1977). Autores como Henri Lefebvre (1969, 2013) ya venían advirtiendo de la importancia del urbanismo y lo urbano en esta dinámica, llegando a señalar que “mientras que baja el grado de plusvalía global formado y realizado en la industria, crece el grado de plusvalía formado y realizado en la especulación y mediante la construcción inmobiliaria. El segundo circuito suplanta al principal” (1972: 212). Ahora bien, más allá de la evidente relevancia sobre el puesto que ocupa el urbanismo en el sistema de producción capitalista, lo cierto y verdad es que el nuestro es, cada vez más, un mundo urbano (Davis, 2014) y nuestras relaciones sociales se encuentran enormemente determinadas por el capitalismo como modelo social y económico.

La antropología no obtuvo un reconocimiento inmediato como disciplina adecuada al estudio de los contextos urbanos (Hannerz, 1986). Sin embargo, en la actualidad se ha consolidado como un referente de primer orden, ampliando su base de acción a aspectos que van más allá de los elementales procesos de urbanización. Así, temas como la vivienda (Sabaté, 2009 y 2018), el barrio como espacio de conflicto (Mansilla, 2017 y 2019), el control del espacio público (Delgado, 2007 y 2011; Espinosa, 2017; Navas y Makhoul, 2018), la estigmatización y criminalización de las minorías (Lundsteen, 2017a y 2017b), la exclusión social (Uribe, 2016 y 2019), los proyectos urbanísticos

(Arico, 2014; Aricó y Stanchieri, 2013), la turistificación (Yanes, 2018), las dinámicas de gentrificación (Morell, 2013), etc., han entrado de lleno en la agenda de la antropología urbana. Sin embargo, y pese al conocimiento y los estudios acumulados durante las últimas décadas, el camino por recorrer es aun enorme.

El objetivo del presente Simposio es responder a una serie de preguntas que, como antropólogos interesados en la cuestión urbana, nos interpelan directamente. Cuestiones como ¿cuáles son los principales retos que afronta la antropología urbana en la actualidad?, ¿y de cara al futuro?, ¿qué límites presenta el método etnográfico a la hora de abordar los complejos aspectos de la realidad urbana?, ¿qué implicaciones tiene para la antropología y qué puede aportar en un mundo con un protagonismo eminentemente urbano?, ¿qué procesos copan actualmente el interés de los y las antropólogos urbanas?, ¿qué relación tiene la antropología con las instituciones públicas?

En definitiva, el I Congreso de Antropología Catalana nos permitirá conocer la realidad de la antropología urbana y los desafíos a los que este se enfrente en nuestro futuro más cercano.

Bibliografía

Aricó, B. (2014). La vida en “Venus”. Gentrificación, conflicto y reproducción social en el barrio de La Mina (Sant Adrià de Besòs, Barcelona). XIII Congreso de Antropología “Periferias, Fronteras y Diálogos”.

Aricó, B. y Stanchieri, M. L. (2013). La trampa urbanística de los “vacíos urbanos”: casos etnográficos en Barcelona. X Jornadas de Sociología de la UBA.

Aricó, B.; Mansilla, J.; Uribe, J.; (2017) “Towards a New Urban Agenda, ¿la ciudad sometida al valor de cambio?” *Marea Urbana*: 49-53

Castells, M. (2004). La cuestión urbana. Madrid. Ed. Siglo XXI.

David, M. (2014). Planeta de ciudades miseria. Madrid: Akal.

Delgado, M. (2007) Sociedades movedizas. Pasos hacia una antropología de las calles. Barcelona: Anagrama

Delgado, M. (2011). El espacio público como ideología. Madrid: Ed. La Catarata.

Espinosa, H. (2017). Les vertus de la violence. La légitimation d'un projet de rénovation urbaine par le néo-hygiénisme. *Espaces et sociétés* 170 (2017/3), 224.

Hannerz, U. (1986). Exploración de la ciudad. Hacia una antropología urbana. México: Fondo de Cultura Económica.

Harvey, D. (1977). Urbanismo y desigualdad social. Madrid: Ed. Siglo XXI.

Lefebvre, H. (1969). El derecho a la ciudad. Barcelona: Ed. Península.

- Lefebvre, H. (1972). La revolución urbana. Barcelona: Ed. Península.
- Lefebvre, H. (2013). La producción del espacio. Madrid: Capitán Swing.
- Lundsteen, M. (2017a). Super-diversity and the social production of space in a small Catalan town. IRiS Working Paper, 17.
- Lundsteen, M. (2017b). Espai, capital i cultura. El cas de la mesquita de Premià de Mar. Barcelona: Pol·len Edicions.
- Mansilla, J. A. (2017). El papel simbólico del “barrio” en los conflictos urbanos. Reflexiones sobre el caso del Poblenou, Barcelona. Ankulegi, Revista de Antropología Social, 21: 103-116.
- Mansilla, J. A. (2019). El barrio como frente de clases. Movimientos sociales y turismo urbano en el Poblenou, Barcelona. Revista Internacional de Sociología, vol. 77, 2.
- Morell, M. (2013). “De l’espai, no te’n refies mai”: el treball Urbà en la formació/lluita de classe. Quaderns-e, 18(2): 53-67.
- Navas, M. G. y Makhoul, M. (2018). Apropiaciones de la ciudad. Género y producción urbana. Barcelona: Pol·len Edicions.
- Sabaté, I. (2009). The right to proper housing in Berlin. Exclusion and precariousness in a field of blurred responsibilities. Quaderns-e, 14.
- Sabaté, I. To repay or not to repay: financial vulnerability among mortgage debtors in Spain. Etnográfica, vol. 22 (1): 5-26.
- Uribe, J., (2015) “Contra la sistematización de la desigualdad”. en: Crisis y valores emergentes, Labor Hospitalaria, núm. 313, 25-33.
- Uribe, J. (2016) “Derecho a habitar, derecho a vivienda (social)” Barcelona Societat. Revista de coneixement i anàlisi social, n. 20, Ajuntament de Barcelona, 78-97.
- Yanes, S. (2018). Recuperar el barrio. Maniobras de transformación urbana en la Ciudad Vieja de Montevideo. En Milano, C. y Mansilla, J. A., Ciudad de Vacaciones. Conflictos urbanos en espacios turísticos (págs. 439-471). Barcelona: Pol·len Edicions.
-

COORDINACIÓ:
RAÚL MÁRQUEZ PORRAS
SÍLVIA BOFILL POCH

raulmarquez@ub.edu
bofill@ub.edu

Universitat de Barcelona

SIMPOSI 20

ANTROPOLOGIA JURÍDICA: L'ETNOGRAFIA DE LES JUSTÍCIES ESTATALS

Aquest simposi aborda l'estudi dels fets jurídics (els procediments i formes d'ordenar la vida, de resoldre els conflictes i de concebre la justícia) des de l'antropologia, focalitzant-se en l'anàlisi de la justícia civil-penal (estatal) i en els enfocaments i metodologies que posem en pràctica els antropòlegs/gues per etnografiar les institucions i actors d'aquesta justícia. L'objectiu concret del simposi és donar a conèixer recerques en curs en aquest àmbit de l'antropologia jurídica, etnografies de la justícia estatal (jutjats, oficines de l'Administració, cossos policials, òrgans quasi-judicials, etc.), així com treballs que reflexionin sobre qüestions epistemològiques i metodològiques relacionades amb aquest tipus de recerques: què implica fer etnografia dins de institucions judicials, com es pot realitzar, en què consisteix l'anàlisi antropològica d'expedients, de jurisprudència i altra documentació, limitacions i possibilitats, maneres de reconstruir els casos i litigis, etc. Amb l'objectiu d'obtenir i oferir una panoràmica del que s'està fent dins aquest camp d'estudis, i de construir una reflexió conjunta al voltant de les línies temàtiques, les perspectives teòriques i metodològiques d'aquest àmbit d'estudi.

Simposi

Delimitació

El simposi vol interpellar tots aquells/es investigadors/es que realitzen anàlisis empíriques de la justícia civil-penal, de les seves institucions, des de qualsevol enfocament i aproximació, amb l'objectiu d'obtenir i oferir una panoràmica de la recerca actual en aquest camp de l'Antropologia Jurídica. Així mateix, el simposi pretén ésser un espai de reflexió conjunta sobre les metodologies que es poden fer servir en l'estudi de les justícies estatals, sobre les possibilitats, innovacions, límits, obstacles... amb què ens trobem a l'hora de realitzar etnografia d'aquest tipus d'institucions i dels seus actors, en relació (entre altres temes) a l'anàlisi antropològica dels expedients administratius, sentències i altra documentació, estudi etnogràfic dels casos i procediments, etc. Voldríem conèixer i oferir un espai per difondre les recerques que porten a terme investigadors/es interessats/des en la comprensió empírica dels fets jurídics des de l'antropologia però també des dels estudis socio-legals i d'altres; conèixer quins temes concrets s'estudien, com es fa, quins reptes s'enfronten, quines línies de desenvolupament teòric i metodològic es treballen i es volen continuar desenvolupant, quines expectatives hi ha en relació a l'estudi antropològic dels drets, etc.

Breu panoràmica

Tot i que l'Antropologia Jurídica constitueix una branca consolidada dels estudis antropològics –branca emparentada i estretament relacionada amb d'altres-, amb un desenvolupament important i un interès creixent, les recerques en el seu àmbit s'han focalitzat en alguns temes i línies teòriques concretes –la caracterització dels sistemes de justícia estatals (Hoebel, 1967; Bohannon, 1957) o l'estudi de les disputes i els mecanismes de resolució (Nader i Todd, 1978; Comaroff i Roberts, 1981), per exemple-, essent més secundària l'etnografia de les justícies civil-penals (estatals), de les seves institucions i actors. La reflexió i l'anàlisi empírica sobre les justícies estatals s'ha desenvolupat més, en canvi, des dels estudis sociolegals i algunes corrents del dret (Young, 2011; Santos, 2009).

Per altra banda, els marcs conceptuals i teòrics que semblen haver-se imposat en l'estudi de qüestions com la relació entre la població llegal i les institucions que apliquen el dret en nom de l'Estat (les cultures jurídiques populars, etc.), conceptes com el de legal consciousness (Ewick i Silbey, 1998; Silbey, 2005), tenen una aplicació controvertida i semblen oferir visions molt parcials del funcionament i efectes dels sistemes de justícia estatals (Piana, Schijman i Wagener, 2018). I les etnografies dedicades als tribunals i a la figura del jutge/essa, per exemple –no gaire nombroses, pel demés-, s'han centrat en temes molt concrets, com la ritualística dels judicis i el simbolisme dels diferents elements de la sala i les audiències (Garapon, 1999). Essent pocs els exemples d'etnografies que reconstrueixin, de manera aprofundida, el funcionament dels jutjats des d'altres perspectives i que, entre altres coses, abordin en detall el desenvolupament dels casos i expedients concrets, explorant de manera més global totes les fases dels procediments, les experiències i punts de vista dels diferents actors i institucions, les connexions entre aquests i els efectes immediats i a mitjà/llarg termini dels processos, etc.

Això contrasta, igualment, amb l'interès creixent per temes i camps com el de les burocràcies a-peu-de-carrer, on entraria l'anàlisi de les institucions judicials i quasi-judicials (Lipsky, 2010; Zacka, 2017). I amb la reflexió sobre l'anàlisi antropològica de la jurisprudència i (en general) de la documentació produïda per les agències i representants de l'Estat (Terradas et al, 2016; Márquez i Bofill, en premsa; Canyelles, 2019; Eilbaum, 2008; Mugarik Gabe, 2016). Tema, aquest últim, que ha suscitat una interessant reflexió metodològica i epistemològica: estatus i característiques del discurs registrat, límits i possibilitats de la seva anàlisi antropològica, tècniques d'anàlisi específiques i paper dins la recerca etnogràfica, etc. Amb aportacions molt interessants (Muzzopappa i Villalta, 2011), però també un llarg camí per recórrer.

De la confluència d'aquestes temàtiques i interessos –Antropologia Jurídica, etnografia de l'Administració de justícia i les institucions judicials i quasi-judicials de l'Estat, anàlisi i ús del discurs jurídic i dels documents estatals en

la recerca etnogràfica, etc.- neix aquesta proposta de simposi, que a més a més de difondre i donar a conèixer recerques en curs –entre d’altres, les desenvolupades pels membres del Grup de Recerca en Antropologia Jurídica–, vol esdevenir una oportunitat per reunir i compartir experiències, treballs i projectes d’investigadors/es dels diversos camps i disciplines que s’interessen per l’anàlisi empírica del dret.

Bibliografia

Bohannan, P. (1957) *Justice and Judgment among the Tiv*, Londres: Oxford University Press.

Canyelles, C. (2019) *Masclisme i cultura jurídica. Una etnografia del procés judicial de la violència de gènere*, Universitat de Barcelona. Comaroff, J.L. i Roberts, S.A. (1981) *Rules and Processes. The Cultural Logic of Dispute in an African Context*, Chicago: The University of Chicago Press.

Eilbaum, L. (2008) *Los casos de policía en la Justicia Federal Argentina en la Ciudad de Buenos Aires*, Tesis de maestría, Ed. Antropofagia.

Ewick, P. i Silbey, S. (1998) *The Common Place of Law. Stories from Everyday Life*, Chicago: The University of Chicago Press.

Garapon, A. (1999) *Bem julgar. Ensaio sobre o ritual judiciário*, Lisboa: Inst. Piaget.

Hoebel, A.E. (1967) *The Law of Primitive Man. A Study in Comparative Legal Dynamics*, Cambridge: Harvard University Press.

Lipsky, M. (2010) [1980] *Street-level Bureaucracy. Dilemmas of the Individual in Public Services*, New York: Russell Sage Foundation.

Márquez, R. i Bofill-Poch, S. (forthcoming) “Defenselessness, offense and vindication in legal disputes between employers and domestic workers”, a Terradas, I. Márquez, R. & R. Mazzola. *Vindictory Justice, beyond Revenge and Law*, Zurich: Springer.

Mugarik Gabe (2016) *Feminicidio en Euskadi y Navarra 2010-2015. Casos, tratamiento en prensa y análisis de sentencias*. Mugarik Gabe y Feminicidio.net. Bilbao
[<https://es.scribd.com/document/342795227/Feminicidio-en-Euskadi-y-Navarra-2010-2015-Casos-tratamiento-en-prensa-y-analisis-de-sentencias>].

Muzzopappa, E. i Villalta, C. (2011) “Los documentos como campo. Reflexiones teórico-metodológicas sobre un enfoque etnográfico de archivos y documentos estatales”, *Revista Colombiana de Antropología*, 47(1): 13-42.

Nader, L. i Todd, H. (1978) *The Disputing Process. Law in Ten Societies*, New York: Columbia University Press.

Piana, D.; Schijman, E. i Wagener, N. (2018) “Where is the Law Living? Juridicity and Methods of Research in the Works of Susan Silbey”, *Droit et Société*, 100: 1-11.

Santos, B. (2009) Sociología jurídica crítica. Para un nuevo sentido común en el derecho, Madrid: Trotta, ILSA.

Silbey, S. (2005) "After Legal Consciousness", Annual Review of Law and Social Science, 1: 323-368.

Terradas, I.; Aparicio, M.; Bullen, M.; Canyelles, C. y Esteban, ML. (2016) La violencia contra las mujeres en el contexto social y económico actual. Un estudio antropológico de los "condicionantes socioculturales" en la praxis judicial, Madrid, Instituto de la Mujer.

Young, I. M. (2011) Responsabilidad por la justicia, Madrid: Morata, Paideia.

Zacka, B. (2017) When the State Meets the Street. Public Service and Moral Agency, Cambridge: London.

COORDINACIÓ:
MIQUEL MARTORELL
ALÈXIA RUÉ

Miquel.martorell@uab.cat
Alexia.rue@ub.edu

Universitat Autònoma de
Barcelona
Universitat de Barcelona

SIMPOSI 2 I

SOM ACOLLIDA? CONCEPTUALITZACIONS I DEBATS DES DE L'ANTROPOLOGIA

Arrel de la mediatització de l'arribada d'un milió de persones en busca de refugi a Europa el concepte d'acollida ha adquirit una nova rellevància. Parlem de 'ciutat d'acollida', 'volem acollir', centres d'acollida de menors i d'aules d'acollida, però que significa l'acollida? Tot i l'imperatiu moral de l'hospitalitat incondicional, l'acollida és sempre, a la pràctica, condicional, i és precisament per les circumstàncies d'aquesta condicionalitat que s'interessa l'antropologia. Aquest simposi s'interessa, així, per aproximacions etnogràfiques a les diferents pràctiques, discursos i polítiques que defineixen l'acollida en diferents espais i àmbits, així com pels dispositius i institucions d'acollida i com aquests contrasten i s'enfronten amb pràctiques informals i comunitàries. Així mateix s'interessa també per la distinció entre l'acollida com a marc normatiu i teòric i la seva realitat en la pràctica diària, pensant, de manera crítica com aquesta es redefineix a tots els nivells, del barri i l'escola a la protecció internacional.

Simposi

El Gran Diccionari del a Llengua Catalana defineix acollir com "l'acte de rebre (a algú que es presenta), especialment admetre'l a casa, en la nostra companyia" (Acollir, s.d.). Així, segons aquesta definició, per acollir ens cal, d'una banda, algú que aculli i, de l'altra, a algú que sigui acollit/da. Aquell qui acull apareix de manera activa amb l'acció de rebre i exerceix l'agència en permetre que qui és acollit entri al seu espai, a casa seva. Qui és acollit, en canvi, tot i que "es presenta", es troba a la mercè de qui acull, que pot decidir cedir el seu espai (o no) i sota quines condicions fer-ho. Tot i l'imperatiu moral de l'hospitalitat incondicional que proposa Derrida (2014) l'acollida és sempre, a la pràctica, condicional, i és precisament per les circumstàncies d'aquesta condicionalitat que s'interessa l'antropologia (Agiar, 2018).

Arrel de la mediatització de l'arribada d'un milió de persones en busca de refugi a Europa, el 2015, unes 500.000 persones es van mobilitzar a Barcelona sota el lema "volem acollir" per denunciar les mancances en la resposta dels estats, la UE i les organitzacions internacionals a aquests fets i reclamar a les institucions un paper més actiu. Des d'aquell moment hem vist com, malgrat la gran mobilització ciutadana, aquesta acollida amb prou feines s'ha materialitzat. Poques institucions han pres un paper més actiu i molts dels esforços ciutadans s'han diluït amb el temps i la desmediatització del fenomen. D'altra banda, hem pogut assistir a un creixement dels moviments d'extrema dreta i a una radicalització i popularització dels

discursos xenòfobs i racistes, que relacionen migració amb inseguretat, fins al sorgiment de noves mobilitzacions ciutadanes, a voltes violentes, emparades en aquests discursos. Tanmateix, el debat de l'acollida no és nou, com tampoc ho és la seva condicionalitat. A nivell global, l'imperatiu moral de l'hospitalitat incondicional que reclamen moviments socials i organitzacions humanitàries topa amb el model imperant de ciutadania en l'estat-nació, com es fa palès amb la contradicció entre la llei del mar i les regulacions contra el tràfic de persones (Friese, 2010) i amb el cas de l'Open Arms. En aquesta mateixa línia, els debats sobre el "mereixement" (de l'anglès *deservingness*) han posat en qüestió les categories d'elegibilitat que condicionen l'accés a drets, documentació, recursos d'acollida, assistència social o solidaritat, especialment a través d'expectatives de "vulnerabilitat" i "rendiment" (de l'anglès *performance*) (Chauvin & Garcés-Masareñas, 2014). D'altra banda, aproximacions crítiques als límits de l'ajuda i els discursos humanitaris han posat de relleu les conseqüències dels processos de burocratització d'organitzacions internacionals i no-governamentals, i dels interessos que hi ha darrere de la reproducció del model humanitari (Harrell-Bond, 2001), així com de la l'activació de lògiques de dominació des de la victimització de les persones migrants, tant des de les institucions públiques i privades (Cabot, 2013; Freeman, 2019) com per part de moviments socials i individus.

Tanmateix, entenem que les diferents concepcions de l'acollida s'articulen a molts nivells i àmbits; parlem d'aules d'acollida, centres d'acollida de menors, de 'ciutat d'acollida' i 'volem acollir'. Quines pràctiques, discursos i polítiques defineixen l'acollida en tots aquests espais? Quins actors hi intervenen? Així, des d'aquest simposi ens interessem per els diferents dispositius i institucions d'acollida i com aquests contrasten i s'enfronten amb pràctiques informals i comunitàries, la distinció entre l'acollida com a marc normatiu i teòric i la seva realitat en la pràctica diària, pensant, de manera crítica com aquesta es redefeix a tots els nivells, del barri i l'escola a la protecció internacional. Ens preguntem, per exemple, com l'acollida es concep a nivell estatal en relació a la població sol·licitant d'asil i refugiada, com s'entén i es practica l'acollida de menors migrants en l'àmbit escolar, quin és el rol dels activismes migrants i moviments socials de solidaritat mútua o com s'articulen reivindicacions d'inhospitalitat envers 'expats' i 'turistes'.

Per tot això, des de l'organització d'aquest simposi es fa una crida a presentar comunicacions que abordin la qüestió de l'acollida des d'aquests diferents nivells i aspectes:

- Significats i pràctiques d'acollida en diferents espais i nivells: domèstic, rural, barri, escolar, urbà, estatal, sanitari, etc.
- Polítiques públiques d'acollida
- Moviments socials a favor o en contra de l'acollida
- Institucions d'acollida tant públiques com privades

- L'acollida com a concepte d'anàlisi
- Dimensions metodològiques etnogràfiques de treballar l'acollida
- L'acollida en relació a les diferents etiquetes de la mobilitat: 'migrants', 'turistes', 'menors no acompanyats', 'expats', 'refugiats'
- Temps i espais d'acollida
- Altres formes d'acollida.

Bibliografia

Acollir [Def. 1]. (s.d.). Gran diccionari de la llengua catalana. A Diccionari.cat. Consultat, 06 setembre, 2019 a <http://www.diccionari.cat/lexicx.jsp?GECART=0001760>.

Agier, M. [Rencontres Internationales de Genève] (3 October 2018) Hospitalité et cosmopolitique. [Video File] Accès (09/09/2019): <https://www.youtube.com/watch?v=wsK2q4M9jcl&t=2517s>

Cabot, H. (2013). The social aesthetics of eligibility: NGO aid and indeterminacy in the Greek asylum process. *American Ethnologist*, 40(3), 452-466.

Chauvin, S., & Garcés-Mascreñas, B. (2014). Becoming less illegal: Deservingness frames and undocumented migrant incorporation. *Sociology Compass*, 8(4), 422-432.

Derrida, J., & Dufourmantelle, A. (2014). De l'hospitalité: Anne Dufourmantelle invite Jacques Derrida à répondre. Calmann-Lévy.

Freedman, J. (2019). The uses and abuses of «vulnerability» in EU asylum and refugee protection: Protecting women or reducing autonomy?. *Papeles del CEIC, International Journal on Collective Identity Research*, (1), 3.

Friese, H. (2010). The limits of hospitality: Political philosophy, undocumented migration and the local arena. *European journal of social theory*, 13(3), 323-341.

Harrell-Bond, B. (2001). *Imposing aid: emergency assistance to refugees*. Oxford: Oxford University Press.

COORDINACIÓ:
GASPAR MAZA
XAVI CAMINO
RICARDO SÁNCHEZ

gaspar.maza@urv.cat
franciscojaviercvl@blanquerna.url.edu
ricardosm@blanquerna.url.edu

Universitat Rovira i Virgili
Universitat Ramon Llull-
Blanquerna

SIMPOSI 22

L'ESPORT A L'ESPAI PÚBLIC DEL SEGLE XXI. OPORTUNITATS I LIMITACIONS

En aquest simpòsium convoquem a investigadors interessats per les transformacions urbanes, socials i culturals produïdes i manifestades per l'esport en els espais públics, a Espanya o altres països, en els últims vint anys. En el cas de Barcelona'92 vam poder veure com espais esportius que en el seu moment van ser característics i originals, després de la seva aparició amb motiu dels Jocs Olímpics, es van anar transformant en espais de consum, patrocinats per marques, o bé, es van omplir de turistes i de negocis esportius vinculats a l'ús turístic, l'oci i el consum, com ara el Front marítim de la ciutat. Altres transformacions en espais esportius s'han vinculat a l'increment de l'ús de noves tecnologies, dispositius digitals i xarxes socials d'internet per compartir o comunicar la pràctica esportiva. Avui ens preguntem sobre com s'ha arribat a la situació actual i sobre les causes que expliquen el que ha passat. En aquest sentit, volem convocar estudis sobre casos similars que ens puguin ajudar a comprendre el funcionament de l'esport urbà i les seves complexes connexions.

Simposi

L'interès per l'Antropologia de l'esport a Espanya, més enllà dels necessaris estudis descriptius i folklòrics dels jocs tradicionals locals, es va perfilar a part dels anys 80 del segle passat. L'edició en espanyol d'una obra de referència al nostre territori com va ser Antropología del deporte de Kendall Blanchard i Alyde Chesca (1986), contribuï a emmarcar camps d'actuació i models teòrics d'aquest àmbit d'estudi, en certa manera avui ja superats.

És també a finals dels 80 del segle XX quan l'antropologia de l'esport es desenvolupa a Catalunya per l'interès despertat pels JJOO de Barcelona'92 i s'organitzen les primeres jornades i col·loquis. Entre altres, podem destacar al 1988 el primer col·loqui sobre antropologia de l'esport a Catalunya titulat: "Antropología del deporte. Hacia el estudio sociocultural de los Juegos Olímpicos".

Des de llavors fins ara la presència d'estudis i publicacions que poden situar-se en el marc de l'antropologia de l'esport no han deixat de créixer. La presència d'aquest tipus d'investigacions es pot trobar en els diferents congressos d'antropologia celebrats dins i fora del territori català, per exemple en l'organitzat per la FAAEE amb URV a Tarragona (2014). De fet, des de finals del segle passat s'han defensat i publicat diferents tesis sobre aquest camp des de perspectives i temàtiques molt diverses; s'han ofert cursos de doctorat, han augmentat les publicacions (vegeu per exemple els

monogràfics de la Revista d'Etnologia de Catalunya 1992, la revista Quaderns de l'ICA 1994) i, fins i tot, s'imparteix com a assignatura en alguna universitat catalana. Tot això sense oblidar la influència que està tenint l'antropologia en el context de les ciències socials aplicades a l'esport a tota Espanya. Podríem afirmar que la caixa d'eines teòriques i metodològiques de l'antropologia social fonamenta epistemològicament la base de moltes de les seves investigacions.

És en aquest context que hem considerat oportú obrir un simposi d'Antropologia de l'Esport al I. Congrés Català d'Antropologia i centrar-lo en específic en la temàtica de l'esport a l'espai públic urbà. Aquesta és una temàtica que compta ja amb una base d'investigacions, considerades pioneres a l'estat espanyol, que tenen el seu origen en la primera dècada del segle XXI, fruit de les iniciatives de diversos grups de recerca d'universitats catalanes, les investigacions dels quals no han deixat de revisar i actualitzar-se, i que fan de l'estudi de l'esport i l'activitat física un àmbit privilegiat per a l'anàlisi crítica de les dinàmiques de transformació social i urbana.

Després de Barcelona'92 vam poder veure com espais esportius que en el seu moment van ser característics i originals, després de la seva aparició amb motiu dels Jocs Olímpics, es van anar transformant en espais de consum, patrocinats per marques, o bé, es van omplir de turistes i de negocis esportius vinculats a l'ús turístic, l'oci i el consum, com ara el Front marítim de la ciutat. Altres transformacions en els espais esportius s'han vinculat a l'increment de l'ús de noves tecnologies, dispositius digitals i xarxes socials d'internet per compartir o comunicar la pràctica esportiva, també observable en el Front marítim.

Avui ens preguntem sobre com s'ha arribat a la situació actual i sobre les causes que expliquen el que ha passat. També volem convocar altres reflexions sobre casos similars que ens puguin ajudar a comprendre el funcionament de l'esport urbà i les seves complexes connexions, com vam poder observar a la celebració dels Jocs del Mediterrani a Tarragona (2018).

En aquesta convocatòria de simposi volem discutir sobre el paper jugat per l'esport a l'espai públic urbà en general. Per això convoquem a comunicacions que es puguin enfocar en:

- L'anàlisi del context, és a dir, anàlisi dels canvis en els models urbans i les seves conseqüències.
- L'anàlisi i la influència del desenvolupament del consum de masses en els espais públics d'esport.
- Les causes i conseqüències de les transformacions físiques, socials i culturals bàsiques aparegudes en els espais públics esportius.
- L'anàlisi de l'evolució dels models esportius en general.
- L'anàlisi simbòlica de l'esport a l'espai públic.

L'any 2003 Barcelona i Catalunya en general van ser pioneres promovent la pràctica esportiva en espais públics nascuts a l'emparedament dels Jocs Olímpics del 92. Quinze anys més tard, als inicis del segle XXI, l'aparició de nous usos emergents de l'esport a l'espai públic ens obre noves preguntes i qüestions que tractarem de respondre en aquest simposi.

Així per exemple convoquem a investigadors de diferents àmbits (antropòlegs, sociòlegs, educadors, arquitectes, artistes, dissenyadors ...) a discutir sobre:

- Quin sentit té avui el concepte de xarxes socials en l'esport?
- En l'actualitat, ¿estem parlant de xarxes socials d'esport o individus en xarxa?
- Com han canviat les xarxes socials, els espais i les comunitats d'esportistes vinculades als mateixos?

Davant els nous usos emergents de l'esport en l'espai públic, se'ns obren molts interrogants sobre els avantatges i límits de l'esport, que tractarem de respondre com:

- S'ha pogut convertir l'esport en una important font de sentit per a la ciutat en general?
- Com estan influïnt per exemple, les aplicacions digitals en les formes de practicar i compartir les experiències esportives a l'espai públic urbà?
- El que avui anomenem xarxes socials han fet a l'esport més social o, per contra, l'han individualitzat més?

En aquest simposi convoquem així a tots aquells investigadors espanyols o d'altres països interessats en aquest tipus de transformacions i canvis, a presentar comunicacions relacionades amb l'esport i la seva vinculació als debats sobre l'espai públic urbà en general.

Bibliografia

Bauman, Z. (2006). Comunidad. En busca de seguridad en un mundo hostil. Ed. Siglo XXI, Madrid.

Bauman Z (2006). Vida líquida. Ed Alianza. Madrid.

Baumann, Zygmunt (2016). "Las Redes sociales son una trampa", Entrevista realizada por El País el 9 Enero 2016.

Baudrillard, J. (2009). La Sociedad de consumo. Sus mitos, sus estructuras. Siglo XXI, Madrid.

Blanchot, M (2002). La comunidad inconfesable. Ed Arena Libros. Madrid

Beck, U. (2005). La sociedad del riesgo global. Ed. Siglo XXI. Pp.1-30.

Castells, M. (2003). La era de la información. Vol. I-3. Ed. Alianza, Madrid.

Camino, X. (2016). "Experiencias participativas y skateboarding en la Sociedad del siglo XXI", en el XIV Congreso AEISAD, Madrid.

Camino, X. (2015). "L'esport de temps lliure i el sentit de la vida". L'Esportiu. 2-09-2015.

Camino X, Maza G. (2018). "Deporte 2.0. Dispositivos deportivos y redes sociales en el siglo XXI", Congreso Aeisad. Granada.

Finn, Ed (2018). La búsqueda del algoritmo. Imaginación en la era de la información. Barcelona.

García-Fernández, J.; López, F.; Valcerce, M. (2018). Informe Gimnasios Low cost en España. www.valgo.es

Giddens, A. (1995). Modernidad e identidad del yo. Ed. 62, Barcelona.

Han, Byun-Chul (2014). En el enjambre. Barcelona: Ed. Herder

Lanier, J. (2014). ¿Quién controla el futuro?. Penguin Random House Grupo Ed., Barcelona.

Lipovetski, G (2007). La felicidad paradójica. Ed. Anagrama, Barcelona.

Lipovetsky, G.; Serroy (2015). La estetización del mundo. Ed. Anagrama, Barcelona

Maza Gaspar (2014). "Esport popular i noves tecnologies". L'Esportiu. Viernes 17-1-2014.

Maza, G. (2015). "Espai públic, xarxes socials i noves tecnologies a l'esport 2.0" L'Esportiu. Miércoles, 1-4-2015.

Maza G. Ramirez D (2016). "Turismo, espacio público y deporte: construyendo la ciudad zombie en el frente marítimo de Barcelona". I Congreso de sociología y antropología del turismo. Universidad de Granada

Monteys X. (2019). "Passeigs dissuasius". El País 14-3-2018.

Morozov, E. (2018). Capitalismo Big Tech. ¿Welfare o neofeudalismo digital?. Enclave libros, Madrid.

O'Neil, C. (2018). Armas de destrucción matemática. Ed. Capitán Swing, Madrid.

Puig, N.; Heinemann, K (1991). "El deporte en la perspectiva del año 2000", en Papers núm. 38.

Puig, N., Maza, (dir) (2007). Els espais públics urbans i l'esport com a generadors de xarxes socials. El cas de la ciutat de Barcelona. Ajuntament de Barcelona.

Puig, N., Vilanova A, Camino X, Maza G, Pasarello M., Juan D., Tarrago R. (2006). "Los espacios públicos urbanos y el deporte como generadores de redes sociales. El caso de la ciudad de Barcelona". Apunts Educación Física y deporte. Inefc. N° 84 pp: 76-87.

Sánchez, R. (2017). Antropología del deporte: lineamientos teóricos. CSIC, Madrid.

Sánchez, R.; Sánchez, J. (2016). "Márketing para héroes", en Revista española de educación física y deportes, núm. 418 Supl., año LXIX, 3er trimestre, 2017 (nº 16 Supl., VI Época).

Nancy, J. L. (2004). La comunidad desbordada. Madrid. Ed Arena Libros.

COORDINACIÓ:
ANDREA GARCÍA-
SANTESMASES
LAURA SANMIQUEL-
MOLINERO

agarcia_santesmases@uoc.edu
Laura.Sanmiquel@uab.cat

Universitat Oberta de
Catalunya
Universitat Autònoma de
Barcelona

SIMPOSIO 23

(DIS)CAPACITANDO EL CUERPO ANTROPOLÓGICO: DEBATES PENDIENTES ENTRE LA ANTROPOLOGÍA Y LOS ESTUDIOS CRÍTICOS DE LA DISCAPACIDAD

En nuestro contexto geográfico, la antropología del cuerpo ha ido fuertemente vinculada a la teorización feminista según la cual el cuerpo no es un fenómeno natural, sino un campo de relaciones de dominación y resistencia construido social y políticamente (Esteban, 2004). Sin embargo, más allá de algunas excepciones notables (Allué, 2003; López-González, 2007; lañez, 2009; García-Santesmases, 2017; García Grados, 2019), la antropología del cuerpo y feminista no ha participado activamente de los debates planteados por los llamados Estudios de la Discapacidad, inicialmente fundados sobre el revolucionario -a la par que “somatofóbico”- modelo social. Este campo de estudio ha generado en los últimos 20 años una corriente autodenominada crítica, especialmente abierta a la interdisciplinariedad, a la recuperación del cuerpo como campo de batalla y al estudio interseccional no solo de la discapacidad, sino del carácter generizado, racializado, etario y de clase de “lo capaz”. En este simposio queremos contribuir a abrir este diálogo entre la Antropología y los Estudios Críticos de la Discapacidad (ECD). Por eso, invitamos aquellos trabajos que:

- Constituyan aproximaciones etnográficas críticas que reflexionen acerca del binomio dis/capacidad.
- Analicen la relación entre el cuerpo y la dis/capacidad con las herramientas teóricas y metodológicas de la antropología y los ECD.
- Constituyan investigaciones del ámbito de la antropología médica o de la salud repensadas a partir de las lentes de los ECD.
- Analicen cómo las herramientas teóricas y metodológicas de la Antropología pueden complejizar los ECD, atendiendo especialmente a los factores que pueden facilitar o dificultar el contacto entre ambos campos.

Simposio

Las primeras aproximaciones antropológicas a la discapacidad datan del primer tercio del siglo XX, provienen del ámbito anglosajón (Staples & Mehrotra, 2016) y se centran en el estudio de la discapacidad en las “culturas otras” (Shuttleworth & Kasnitz, 2004). De hecho, varias autoras coinciden en que uno de los principales aportes de la antropología en este ámbito es la demostración de la relatividad cultural de la discapacidad

(Ginsburg & Rapp, 2013; Staples & Mehrotra, 2016). Es destacable que, como señalan Ginsburg & Rapp (2013), las obras que han abordado este fenómeno se han situado mayoritariamente dentro de la antropología médica y aplicada, al tiempo que, paradójicamente, han pretendido una crítica a la medicalización. Ahora bien, como apuntan Shuttleworth & Kasnitz (2004), dentro de esta subdisciplina, la investigación sobre discapacidad se ha centrado en la enfermedad y la curación, delatando su “fascinación con la transformación terapéutica, un futuro estado de resolución (o ausencia de esta)” (p. 142). Cabe decir, sin embargo, que obras como la de Joan Ablon o Robert Murphy (1987) rompen con esta tendencia, centrándose en la percepción social de las diferencias corporales y su relación con la perpetuación de la injusticia social (Shuttleworth & Kasnitz, 2004). En efecto, en las últimas tres décadas se ha producido el giro corporal en Antropología (Csordas, 1990), que se ve reflejado en investigaciones pioneras en el campo de la discapacidad como la de Frank (1986).

Por otra parte, durante los años setenta del siglo pasado, surgieron los llamados Estudios de la Discapacidad. Este campo interdisciplinar, inicialmente liderado desde la Sociología, nació con el llamado modelo social de la discapacidad, basado en el materialismo histórico. Este emuló la dicotomía sexo/género propuesta por el feminismo para establecer la dicotomía deficiencia (biológica)/discapacidad (opresión socialmente impuesta sobre las personas biológicamente deficientes por la organización capitalista de la actividad). Así pues, el principal mérito del modelo social fue la redefinición de la discapacidad: desde una característica del cuerpo del individuo naturalmente deficiente hasta una forma de opresión social (Oliver, 1990). En otras palabras, si la antropología consiguió relativizar culturalmente la discapacidad, la sociología consiguió relativizarla históricamente.

Sin embargo, este modelo estaba fuertemente basado en las dicotomías naturaleza (deficiencia)/sociedad (discapacidad/discapacitismo) y personal (malestares corporales y psicológicos) / políticosocial (discapacidad), y solo quería ocuparse del segundo polo de las mismas. Dada la tendencia de la ciencia médica hegemónica a patologizar los cuerpos como deficientes y la de la Psicología hegemónica a psicologizar los problemas sociales y a reproducir la tesis de la tragedia personal en torno a la discapacidad, no es extraño que los Estudios de la Discapacidad hayan huido durante años de la teorización sobre el cuerpo y la subjetividad. Sin embargo, esta renuncia supuso la cesión completa del cuerpo-sujeto discapacitado a la Medicina y a las disciplinas psy (Hughes & Paterson, 1997). Además, según Kasnitz & Shuttleworth (2001), esto ha provocado que “entre los académicos en la línea más dura dentro de los Estudios de la Discapacidad, incluso la aproximación crítica al estudio etnográfico de entornos clínicos, si bien no es considerada inapropiada, es sospechosa y, por tanto, rara” (pár. 13). La Antropología no ha participado de los debates terminológicos, teóricos y metodológicos surgidos dentro de los Estudios de la Discapacidad, y son

varias las voces que señalan la necesidad de iniciar este diálogo (Kasnitz & Shuttleworth, 2001; Staples & Mehrotra, 2016).

A partir de los años noventa, desde los propios Estudios de la Discapacidad y en línea con las teorías feministas, algunas voces críticas empezaron a reclamar la recuperación del cuerpo y la subjetividad como áreas de estudio necesarias. Así, surgieron los Estudios Críticos de la Discapacidad (ECD) que se diferencian del modelo social por ser críticos con las dicotomías de la modernidad que este mantiene y por intentar ir más allá de la discapacidad. Así, se cuestionan cómo la dicotomía capacidad/discapacidad (ser biológicamente deficiente/ser humano completo) ha llegado a ser como la conocemos y cómo se relaciona con otros sistemas de diferenciación social. Así, proponen la noción de capacitismo (Campbell, 2009) o “sistema de capacidad obligatoria” (McRuer, 2006) para referirse al conjunto de prácticas sociales, culturales, éticas, políticas y económicas que producen un determinado “cuerpo-mente” ideal como el “típico de la especie humana” y sus capacidades como “esenciales de la especie”, por lo que aquellos cuerpos-mentes que no las poseen quedan constituidos como “humanos deficientes” o “menos que humanos completos”. El capacitismo no solo legitima la opresión de los cuerpos-sujetos que actualmente denominamos deficientes, sino que está estrechamente relacionado con sistemas de diferenciación social como el heterosexismo, el racismo, el clasismo o el edadismo. Por un lado, al menos en parte, la alterización del sujeto marcado por estos sistemas se basa en sus supuestas capacidades inferiores al ejemplar típico de la especie (un cuerpo-sujeto masculino, blanco, heterosexual, adulto, de clase alta, autosuficiente, racional). Eso, por ejemplo, produce que los cuerpos-sujetos racializados en el contexto escolar sean más frecuentemente marcados como “niños con necesidades especiales” (Slater & Chapman, 2018). También, como muestran los trabajos etnográficos de García- Santesmases (2017) y Slater (2013), la generización y la sexualización de los cuerpos-sujetos es un proceso que requiere determinadas prácticas y praxis corporales, por lo que algunos sujetos marcados como discapacitados ven puesta en jaque su posición dentro del sistema sexo-género. Del mismo modo, aquellas performances corporales de género que no encajan en los mandatos heterosexistas quedan posicionadas como “patológicas” y necesitadas de tratamiento.

En nuestro contexto geográfico, la antropología del cuerpo y feminista tiene una amplia reflexión en torno al cuerpo como un campo de relaciones de dominación y resistencia construido social y políticamente (Esteban, 2004). Sin embargo, más allá de algunas excepciones notables (Allué, 2003; López-González, 2007; lañez, 2009; García- Santesmases, 2017; García Grados, 2019), estas disciplinas no han participado activamente de los debates planteados por los llamados Estudios de la Discapacidad, relegando el cuerpo discapacitado al ámbito de reflexión de la antropología médica o de la salud. Por ello, con este simposio, queremos contribuir a este diálogo entre los ECD y la antropología, particularmente con aquellas teorizaciones en torno

al cuerpo, el género, la subjetividad, la metodología feminista y el conocimiento encarnado. Por eso, invitamos trabajos que:

- Constituyan aproximaciones etnográficas críticas que reflexionen acerca del binomio dis/capacidad
- Analicen la relación entre el cuerpo y la dis/capacidad con las herramientas teóricas y metodológicas de la antropología y los ECD
- Constituyan investigaciones del ámbito de la antropología médica o de la salud repensadas a partir de las lentes de los ECD
- Analicen cómo las herramientas teóricas y metodológicas de la Antropología pueden complejizar los ECD, atendiendo especialmente a los factores que pueden facilitar o dificultar el contacto entre ambos campos.

Bibliografía

Allué, M. (2003). *DisCapacitados. La reivindicación de la igualdad en la diferencia*. Barcelona: Bellaterra.

Campbell, F. K. (2009). *Contours of ableism: The production of disability and abledness*. New York: Palgrave Macmillan.

Csordas, T. J. (1990). Embodiment as a Paradigm for Anthropology. *Ethos*, 18(1), 5-47.

Esteban, M. L. (2004). *Antropología del cuerpo. Género, itinerarios corporales, identidad y cambio*. Barcelona: Bellaterra.

Frank, G. (1986). On embodiment: A case study of congenital limb deficiency in American culture. *Culture, Medicine and Psychiatry*, 10(3), 189-219.

García Grados, C. (2019). *Las líneas del goalball: trazados para la (re)construcción de cuerpos sexuados con (dis)capacidad visual* (Tesis Doctoral, Universidad del País Vasco)

García-Santesmases Fernández, A. (2017). *Cuerpos (im)pertinentes: Un análisis queer-crip de las posibilidades de subversión desde la diversidad funcional* (Tesis Doctoral, Universitat de Barcelona). Recuperado de <http://hdl.handle.net/10803/402146>

Ginsburg, F., & Rapp, R. (2013). Disability Worlds. *Annual Review of Anthropology*, 42(1), 53-68.

Hughes, B., & Paterson, K. (1997). The Social Model of Disability and the Disappearing Body: Towards a sociology of impairment. *Disability & Society*, 12(3), 325-340.

Iañez dominguez, A. (2009). *Prisioneros del cuerpo. La construcción social de la diversidad funcional*. Madrid: Diversitas Ediciones.

Kasnitz, D., & Shuttleworth, R. (2001). Introduction: Anthropology in Disability Studies.

Disability Studies Quarterly, 21(3)

López-González, M. (2007). Discapacidad y Género. Estudio Etnográfico sobre Mujeres Discapacitadas. *Educacion y diversidad. Revista inter-universitaria de investigación sobre discapacidad e interculturalidad*, (1), 137-172.

McRuer, R. (2006). *Crip theory: Cultural signs of queerness and disability*. New York: New York University Press.

Murphy, R. (1987). *The body silent*. New York: Norton.

Oliver, M. (1990). Disability and the Rise of Capitalism. En M. Oliver (Ed.), *The Politics of Disablement* (pp. 25-42)

Shuttleworth, R. P., & Kasnitz, D. (2004). Stigma, Community, Ethnography: Joan Ablon's Contribution to the Anthropology of Impairment-Disability. *Medical Anthropology Quarterly*, 18(2), 139-161.

Slater, Jen, & Chapman, E. L. (2018). Normalcy, Intersectionality and Ableism: Teaching About and Around 'Inclusion' to Future Educators. En K. Runswick-Cole, T. Curran, & K. Liddiard (Eds.), *The Palgrave Handbook of Disabled Children's Childhood Studies* (pp. 333-349).

Slater, Jenny. (2013). *Constructions, perceptions and expectations of being disabled and young. A critical disability perspective*. Manchester Metropolitan University.

Staples, J., & Mehrotra, N. (2016). Disability Studies: Developments in Anthropology. En S. Grech & K. Soldatic (Eds.), *Disability in the Global South: The Critical Handbook*. (pp. 35-49). Switzerland: Springer International Publishing.

COORDINACIÓ:
CLAUDIO MILANO
ERNEST CAÑADA

claudiomilanouab@gmail.com
ernest@albasud.org

Ostelea – Universitat de
Lleida
Alba Sud

SIMPOSI 24

ANTROPOLOGÍAS, TURISMOS, ETNOGRAFÍAS Y ENFOQUES INTERDISCIPLINARIOS

La antropología ha experimentado un renovado interés por el análisis del turismo. Esto ha coincidido con un proceso de turistificación global, con la eclosión de sus externalidades, con la mezcla intencional con las sociedades anfitrionas, con la disolución de los propios mitos y el cuestionamiento creciente de la hegemonía ideológica del turismo como motor de desarrollo económico y, más recientemente, con la entrada del turismo en la agenda política de los movimientos sociales. Todo ello ha hecho mucho más compleja la comprensión del turismo y ha reavivado los estudios críticos. En este marco, las metodologías cualitativas, los enfoques etnográficos y las aproximaciones antropológicas han enriquecido el abanico interdisciplinar de los estudios turísticos. Este simposio pretende abrir la discusión sobre formas, metodologías y enfoques teóricos desde los que acercarse a las distintas expresiones del turismo desde la antropología, en diálogo con otros enfoques disciplinares.

Simposio

En el XIII Congreso de Antropología de la FAAEE que se celebró en Tarragona en el 2004 organizado por la Universitat Rovira i Virgili algunos antropólogos que se dedicaban al estudio del fenómeno turístico propusieron el panel “La antropologización del turismo y la turistificación de la antropología”. El panel proponía que el turismo y, la propia ciencia del turismo, no podía ser considerada como un área de conocimiento independiente debido a su complejidad y transversalidad. Hasta hoy en día, el llamado a la pluralidad de enfoques disciplinares para el análisis y el estudio de la propia naturaleza del turismo, sigue en pie.

Con respecto al propio interés antropológico por el turismo, el artículo de Theron Nunez, de la Universidad de California de Berkeley en 1963, sobre turismo, tradiciones y aculturación, ha sido considerado habitualmente como el estudio pionero. La investigación proponía el acercamiento a las teorías de aculturación en un escenario turístico como el del weekendismo en Cajitlán en Jalisco de los residentes de Guadalajara, la segunda ciudad más populosa de México. Desde entonces, enfoques sociológicos y antropológicos en las academias anglófonas han producido diversas aproximaciones teóricas al fenómeno turístico (Smith 1977; Graburn, 1983; Nash, 1996; Burns, 1999). Por otro lado, en las antropologías del turismo desde el Sur (Hernández Ramírez, Pereiro & Pinto, 2015) y las antropologías iberoamericanas interesadas al estudio del turismo (Milano, 2017), creció el interés para el estudio del turismo a medida que éste iba irrumpiendo en los escenarios y

campos de investigación causando una cierta turistificación de la antropología. Un ejemplo emblemático ha sido la especialización de la mirada antropológica hacia la polémica relación entre el turismo y el desarrollo (Gascón & Cañada, 2005; Gascón, 2009) y la propia turistificación de la antropología del desarrollo (Martínez Mauri, 2015).

En este marco, las antropologías iberoamericanas dedicadas al estudio del turismo han ido comunicándose más allá de las barreras lingüísticas del castellano y del portugués. A modo de ejemplo, el libro del antropólogo español Agustín Santana Talavera “Antropología y turismo: ¿nuevas hordas, viejas culturas”, publicado en 1997, fue traducido al portugués una década después. Mientras que la traducción en español y/o portugués de textos clásicos de antropología del turismo en lengua inglesa ha tardado muchas más décadas (Nogués-Pedregal, 2009). Si, por un lado, en las últimas décadas, se ha vivido un diálogo productivo entre antropólogos del turismo iberoamericanos a partir de investigaciones conjuntas, números especiales en revistas especializadas y cooperación interuniversitaria, por el otro, antes del año 2010 la producción académica y bibliográfica de antropólogos iberoamericanos en revistas anglófonas había sido casi ausente (Hernández Ramírez, 2015).

Si bajamos un escalón más, en el ámbito español y catalán, a pesar de haber publicado sobre todo en inglés, Oriol Pi-Sunyer podría ser considerado uno de los precursores del estudio antropológico del turismo. En uno de sus primeros estudios, Pi-Sunyer examinó las controversias turísticas en una destinación catalana que denominó ficticiamente Cap Lloc y, que por las similitudes en las descripciones podría haber sido Lloret de Mar (Yanes, 2015). El estudio fue publicado en la obra clásica de la antropología del turismo “Hosts and guests: The anthropology of tourism”, editada por la antropóloga estadounidense Valene L. Smith en 1977. Más recientemente, los antropólogos catalanes Jordi Gascón y Llorenç Prats han dedicado buena parte de su producción académica al estudio del turismo respectivamente a partir de etnografías clásicas en los países andinos latinoamericanos tales como Perú y Ecuador y del estudio de la relación entre patrimonio y turismo en Catalunya.

Ahora bien, durante décadas hemos asistido al rechazo y la resistencia de los antropólogos en analizar y observar el turismo como un digno fenómeno social debido también a las similitudes entre antropólogos, etnógrafos y turistas (Crick, 1985; 1995; Bruner, 1989; 1995) y la hegemonía de las perspectivas económicas en los estudios y las investigaciones turísticas (Nogués-Pedregal, 2019). Más recientemente, la antropología ha experimentado un renovado interés hacia el análisis del turismo. Esto también ha coincidido con la eclosión de las externalidades económicas del turismo, la disolución de los propios mitos y de la hegemonía ideológica del turismo como motor de desarrollo económico y, más recientemente, a la entrada del turismo en la agenda política de los movimientos sociales que han reavivado el desarrollo de estudios críticos acerca del fenómeno

turístico. En este marco, las metodologías cualitativas, los enfoques etnográficos y las aproximaciones antropológicas han enriquecido el abanico interdisciplinar de los estudios turísticos (tourism studies).

Actualmente, si por un lado la antropología del turismo en el mundo anglófono ha influido en la teorización de las antropologías iberoamericanas del turismo, sobre todo respecto al excesivo interés en el impacto de turismo en las sociedades de acogida (Cohen y Cohen 2012; Stronza 2001), por otro lado, el reciente interés antropológico del turismo en el Estado español y en las instituciones académicas catalanas se ha hecho eco de la interdisciplinaridad y ha podido enriquecerse de contribuciones de otras disciplinas como la geografía, la historia, la sociología y la economía. En este marco, el dialogo entre disciplinas en torno a un objeto de estudio tan complejo como el turismo resulta indispensable. Por ello, el debate del simposio intentará dar respuestas a preguntas tales como ¿Por el análisis del turismo necesita el concurso de diferentes disciplinas en diálogo? ¿Qué puede aportar en este espacio la antropología? Y, sobre todo, cómo las metodologías cualitativas, propias de la antropología, y en especial la etnografía, enriquecen el acercamiento a una realidad tan plural y cambiante como el turismo.

En este marco, la importancia que adquiere la mirada antropológica en el análisis del turismo en un contexto de turistificación global, en el que el turismo ha sobrepasado sus

espacios físicos tradicionales y se mezcla voluntariamente con las sociedades anfitrionas, haciendo mucho más compleja su comprensión. Además, en este contexto se hace necesario un mayor diálogo entre las tradiciones de estudio antropológicos en España y Latinoamérica. El turismo como objeto de estudio, requiere este espacio de dialogo entre tradiciones académicas y diferentes disciplinas. Haciendo un paso hacia el terreno de las metodologías, la propia etnografía, abre un espacio de discusión donde la antropología, como lugar de encuentro y espacio de contacto entre investigadores y científicos sociales, puede ofrecer herramientas cualitativas de análisis. Por último, el simposio pretende ser también un punto de partida para debatir y hacer red entre investigadores e investigadoras que aplican métodos etnográficos y cualitativos al análisis de los fenómenos turísticos y discutir sobre los retos actuales de las aproximaciones antropológicas en turismo.

Bibliografía

Bruner, E. M. (1989). "Review: Of Cannibals, Tourists, and Ethnographers", *Cultural Anthropology*, 4 (4), 438 -445.

Bruner, E. M. (1995). "The Ethnographer/Tourist in Indonesia". En Lanfant, M. F., Allcock, J. B. y Bruner E. M. (eds.), *International Tourism: Identity and Change*. (pp. 224-241). Londres: Sage Publications.

Burns, P. (1999). An introduction to tourism and anthropology. London and New York: Routledge.

Cohen, E., & Cohen, S. A. (2012). Current sociological theories and issues in tourism. *Annals of Tourism Research*, 39(4), 2177-2202.

Crick, M. (1985). "'Tracing' the Anthropological Self: Quizzical Reflections on Field Work, Tourism and the Ludic", *Social Analysis*, 17, 71 -92.

Crick, M. (1995). The anthropologist as tourist: an identity in question. En Lanfant, M. F., Allcock, J. B., y Bruner, E. M. (Eds.) *International Tourism: Identity and Change*. (pp. 203 -223). Londres: Sage Publications.

Gascón, J. & Cañada, E. (2005). *Viajar a todo tren: turismo, desarrollo y sostenibilidad*. Barcelona: Icaria.

Gascón, J. (2009). El turismo en la cooperación internacional: De las brigadas internacionalistas al turismo solidario. Barcelona: Icaria.

Graburn, N. H. (1983). The anthropology of tourism. *Annals of Tourism Research*, 10(1), 9-33.

Hernández Ramírez, J., Pereiro, X., & Pinto, R. (2015). Panorama de la Antropología del Turismo desde el Sur. *Pasos. Revista de Turismo y Patrimonio Cultural*, 13 (2), 277-281.

COORDINACIÓ:
JORDI MORERAS
YOLANDA AIXELÀ

jordi.moreras@urv.cat
yaixela@imf.csic.es

Universitat Rovira i Virgili
IMF-CSIC

SIMPOSI 25

EL MARROC I L'ISLAM. ENTRE LES REINVENCIIONS DEL PASSAT I LES REAPROPIACIONS DEL PRESENT

Per a l'antropologia de l'Estat espanyol, el Marroc sempre ha estat absent en la seva agenda etnogràfica. No ha estat fins a dècades recents en que l'interès per l'estudi de la societat marroquina s'ha vist impulsat per la feina d'investigadores i investigadors que, des dels estudis subalterns, postcolonials i decolonials, estan redefinint la mirada respecte una societat que segueix sent vista com a paradigma d'exotisme en l'imaginari de la societat espanyola. Una dimensió gens negligible en aquesta construcció té a veure amb l'islam, com a referent que s'està imposant per a identificar una marcada alteritat en relació a la significativa i nombrosa colònia de marroquins a Espanya. De nou es posen en joc velles categoritzacions de l'època colonial per a identificar els marroquins i el Marroc, únicament com a "musulmans" i com a "societat musulmana", respectivament.

Des de ja fa un temps s'estan proposant nous enfocaments que elaboren anàlisis alternatius: plantejant una reformulació de la interpretació del domini colonial i els seus llegats contemporanis; interpretant les dinàmiques culturals que protagonitza aquesta societat més enllà de la reduccionista polarització entre tradició i modernitat; donant sentit a les mobilitzacions socials i polítiques que són activades a favor i en contra de la referència islàmica; contextualitzant la construcció d'identitats transnacionals en relació a la diàspora marroquina a Europa i el rol de l'islam com a inspirador d'aquestes pertinences. Les ponències que es reuneixen en aquest panel comparteixen aquest enfocament analític renovat.

Simposi

El treball coordinat per Ramírez i López García (2002) posava en evidència la poca atenció prestada per l'antropologia de l'Estat espanyol a l'estudi de la societat colonial. Alhora aquest treball volia reivindicar la projecció d'una nova fornada d'investigadors que començaven a dirigir la seva mirada analítica en relació a aspectes propis d'aquest univers cultural. Si bé seria impossible retallar la distància recorreguda per l'antropologia francesa o nord-americana, les noves iniciatives de recerca que s'han obert des de la dècada dels noranta del segle passat venen a ressituar de nou l'interès per una realitat social amb la qual mantenim constants relacions de veïnatge.

El passat colonial de la llarga i difícil relació mantinguda entre els dos veïns separats per l'estret de Gibraltar, ha actuat com una referència implícita en totes les iniciatives de desenvolupar una mirada antropològica sobre el Marroc. Els enfocaments actuals no han ignorat el ric i abundant material que va ser acumulat per l'administració colonial, a través dels informes dels

interventors regionals, per tal de saber el paper que tenien les confraries religioses, o les dimensions socials de pràctiques religioses col·lectives (com la festa del sacrifici o els pelegrinatges a les tombes de persones venerades). La represa d'aquesta documentació administrativa (localitzada principalment a l'Arxiu General de l'Administració, a més d'altres arxius) ha estat clau per tal de poder recomposar la manera en que s'ha construït en l'imaginari de la societat espanyola la imatge del Marroc i dels marroquins. Aportacions des de la història, com els treballs de Martín Corrales (2002) i Villanova (2003) són compartides, respectivament, amb enfocaments que tenen a veure amb la construcció alteritzada del marroquí (Mateo Dieste, 1997, 2017; González Alcantud, 2002) i amb les dimensions estructurals i simbòliques sobre el que reposava el domini colonial (Morera, 2015). Com també, la dimensió de gènere on la deconstrucció del paradigma exotitzant colonial, és el punt de partida per a etnografies en context marroquí (Aixelà-Cabrè, 2000; González Vázquez, 2015), o en la diàspora migratòria (Ramírez, 2011). Igualment, les memòries històriques també són un terreny fèrtil per tal d'analitzar com s'elaboren les projeccions identitàries actuals (Morera, 2017; Aixelà-Cabrè, 2018).

El que tenen en comú tot aquests treballs és la revisió crítica de l'islam com a referència en els diferents contextos, ja sigui revisant la mateixa categoria de musulmà/musulmana (Morera, 2017), com donant un repàs crític al concepte d'"islam popular" o "ortodòxia" (González Vázquez, 2018), que tant èxit ha tingut en els enfocaments clàssics de l'antropologia de l'islam, així com respecte a la seva capacitat mobilitzadora contrastada amb els nous contextos polítics i socials (Feliu-Mateo Dieste-Izquierdo, 2019).

És una bona notícia per la consolidació d'aquest panorama d'estudis, que aquesta producció sigui resultat de recerques competitives a nivell nacional o europeu, el que afavoreix la seva difusió internacional.

Estem oberts a rebre propostes de comunicacions que participin d'aquest enfocament, i que proposin lectures alternatives sobre les aproximacions etnogràfiques a l'estudi de l'islam en el si de la societat marroquina.

Bibliografia

AIXELÀ-CABRÉ, Yolanda (2000), *Mujeres en Marruecos. Un análisis desde el parentesco y el genero*. Barcelona: Edicions Bellaterra.

AIXELÀ-CABRÉ, Yolanda (2015), *Tras las huellas del colonialismo español en Marruecos y Guinea*, Madrid: CSIC (Consejo Superior de Investigaciones Científicas).

AIXELÀ-CABRÉ, Yolanda (2018), "Colonial Memories and Contemporary Narratives from the Rif. Spanishness, Amazighness, and Moroccaness seen from Al-Hoceima and Spain", *Interventions: International journal of postcolonial studies*, DOI: 10.1080/1369801X.2018.1558093.

FELIU, Laura- MATEO DIESTE, Josep Lluís- IZQUIERDO, Ferran Brichs(eds.)(2019), Un siglo de la movilizacion social en Marruecos. Barcelona: Edicions Bellaterra.

GONZÁLEZ ALCANTUD, José Antonio (2002), Lo moro. Las lógicas de la derrota y la formación del estereotipo islámico, Barcelona: Anthropos.

GONZÁLEZ VÁZQUEZ, Araceli (2015), Mujeres, Islam y alteridades en el norte de Marruecos, Barcelona: Edicions Bellaterra.

GONZÁLEZ VÁZQUEZ, Araceli (2018), “¿Qué es el islam popular? Hacia una genealogía crítica del concepto y de su relación con las distinciones ortodoxia/heterodoxia y ortopraxis/ heteropraxis. Siwó’ Revista de Teología, vol. 11(1): 107-132.

MARTÍN CORRALES, Eloy (2002), La imagen del magrebí en España: una perspectiva histórica, siglos XVI-XX. Barcelona : Bellaterra.

MATEO DIESTE, Josep Lluís (1997), El "moro" entre los primitivos: el caso del Protectorado Español en Marruecos, Barcelona: Fundación “la Caixa”, IX Premi Rogeli Duocastella.

MATEO DIESTE, Josep Lluís (2003), “La “hermandad” hispano-marroquí. Política y religión bajo el Protectorado español en Marruecos (1912-1956), Barcelona: Edicions Bellaterra.

MATEO DIESTE, Josep Lluís (2017), “Moros vienen”. Historia y política de un estereotipo. Melilla: Instituto de Culturas.

MORERAS, Jordi (2015), “Herencias de la dominación. Una comparación sobre el control de los rituales islámicos durante el Protectorado español en Marruecos y en la configuración de un islam español”, a Yolanda Aixelà (ed.), Tras las huellas del colonialismo español en Marruecos y Guinea, Madrid: CSIC (Consejo Superior de Investigaciones Científicas), pp. 221 – 251.

MORERAS, Jordi (2017), Exposició “Del Marroc i de Catalunya. Memòria viva entre emigració i arrelament”. Museu d’Història de Catalunya

(http://www.mhcat.cat/exposicions/exposicions_realitzades/del_marroc_i_de_catalunya).

RAMÍREZ, A.-LÓPEZ GARCÍA, B. (coords.)(2002), Antropología y antropólogos en Marruecos. Homenaje a David H. Hart. Barcelona: Bellaterra.

TELLEZ, Virtudes – RAMÍREZ, Ángeles (2018), “La antropología de los contextos musulmanes desde España: inmigración, islamización e islamofobia”, Revista de Dialectología y Tradiciones Populares, vol. LXXIII, n.2, pp. 295-324, juliol-diciembre.

VILLANOVA, José Luis (2006), Los interventores. La piedra angular del Protectorado español en Marruecos. Barcelona: Bellaterra.

RAMÍREZ, Ángeles (2011), La trampa del velo. El debate sobre el uso del pañuelo musulmán. Madrid: Los libros de la Catarata.

COORDINACIÓ:
FRANCESC ALEMANY
MARC MORELL

antropilles@gmail.com

Institut d'Antropologia de
les Illes – IAI

SIMPOSI 26

L'ANTROPOLOGIA EN EL CONTEXT DE LES ILLES BALEARS I PITIÜSES

Amb l'objectiu de contribuir al procés de visibilització de l'antropologia que ha significat l'aparició i la consolidació recent de l'Institut d'Antropologia de les Illes (IAI), en aquest simposi pretenem donar cabuda a aquelles comunicacions que prenen com a punt de partida la pràctica etnogràfica contemporània a Eivissa, Formentera, Mallorca i Menorca, així com l'anàlisi crític del recorregut històric de l'antropologia social que tenim a dia d'avui a l'arxipèlag. Si bé és cert que fins a finals del segle XX bona part de la producció antropològica que prengué interès en l'estudi de les societats de les Illes ho feu a partir de la comprensió de llurs múltiples realitats insulars com a objecte d'estudi unitari i reificat, principalment entorn de la qüestió del pas de la tradició a la modernitat, no podem obviar que més d'un segle de mirades envers les Illes ens han deixat multitud de relats etnogràfics, d'actituds antropològiques i de contextos acadèmics canviants que ens permeten explorar les problemàtiques més fonamentals de l'antropologia mediterrània, europea i del món. A més, des dels anys noranta la disciplina ha viscut un procés de diversificació temàtica i de renovació teòrica i metodològica que ens permet pensar en les oportunitats científiques i transformadores que l'antropologia pot generar a partir de l'estudi compromès i la denúncia dels conflictes polítics i les urgències socioeconòmiques del present immediat. D'una manera o altra, aquestes emergències mantenen relació, entre d'altres qüestions, amb la dependència turística, la depredació ecològica, la discriminació cultural, l'opressió per raó de gènere d'origen i l'explotació laboral.

Simposi

Més que d'un simposi temàtic o monogràfic, amb la proposta L'antropologia en el context de les Illes Balears i Pitiüses voldríem generar un espai de debat entre les especialistes que han produït material etnogràfic i reflexió antropològica envers l'arxipèlag. De fet, el concepte de context és la clau del simposi que volem tirar endavant, ja que permet pensar les dinàmiques i els processos humans passats i presents de les Illes (entre elles, per separat i en relació a qualsevol altre territori) d'una manera molt més polièdrica i defuig la comprensió tradicional de l'espai balear com a objecte d'estudi construït entorn i a partir d'arbitrarietats polítiques i mediàtiques, així com d'un grapat de temes esdevinguts generalistes amb el pas del temps (per exemple, els tòpics clàssics de l'impacte turístic, el parentiu i la qüestió xueta). Així, el simposi, més que acotar un territori, s'obre a tota la gent que practica o que ha practicat l'antropologia a les Illes i, alhora, a aquells que es vulguin

endinsar a l'anàlisi històrica de la disciplina des d'una perspectiva crítica que permeti superar les meres cronologies descriptives. Tot plegat, l'objectiu és el de posar de relleu la vocació heurística de tota etnografia, els marcs epistemològics de l'antropologia social i els corrents de pensament hegemònics propis de cada època.

Baldament els esforços més recents per reescriure de bell nou una història de l'antropologia de les Illes des d'una perspectiva crítica alhora que global (Alemany i Morell, en preparació), la història de l'antropologia a les Illes que s'ha publicat majoritàriament fins ara es circumscriu, bàsicament, als treballs de l'antropologia filosòfica de Sebastià Trias Mercant (pe. 1992) i a l'obra d'Andreu Ramis Puiggròs (pe. 2002), que trobam a cavall entre l'etnologia i l'estudi de la cultura tradicional. Amb tot, el simposi ha de servir per ampliar i per complicar des de l'antropologia social les conclusions que fins ara s'han extret sobre els camins de l'antropologia balear i pitiüsa, així com també per posar-la en valor a partir de qüestions que afecten el dia a dia de les menorquines, les eivissenques, les formenterenques i les mallorquines, i que necessàriament s'obren a nous temes i a noves metodologies (veieu-ne una petita mostra a la bibliografia). Animam, doncs, a la participació activa en aquest simposi amb comunicacions i discussions fresques i variades que copsin i palesin el present històric d'aquest context que les Illes són per a l'antropologia social.

Bibliografia

Alemany, F. (2017) La domesticació del dimoni gros: la recreació d'una comunitat pagesa perduda al context urbà de la vila mallorquina de Manacor a les festes de Sant Antoni. Quaderns-e de l'Institut Català d'Antropologia, 22, 2, 214-231.

Alemany, F.; Morell, M. (en preparació) «Apunts per a una història crítica de l'antropologia a les Illes Balears i Pitiüses».

Bestard, J.; Porqueres, E. (2016) "Fugas en Mallorca: una perspectiva històrica de llevarse a la novia". Dins del Mármol (ed.), Compromisos etnográficos: un homenaje a Joan Frigolé. Barcelona: Publicacions UB.

Canyelles, C. (2018) La influència soterrada de la ideologia masclista en la cultura jurídica. Una etnografia del procés judicial de la violència de gènere (memòria d'ajuts a la investigació). Barcelona: Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada.

Cifre, M. (2014) "Paraíso, realidad y conservacionismo: diálogos entre la antropología ambiental y la etnobotánica en la isla de Mallorca". Actas del XIII Congreso de Antropología de la FAAEE, Universitat Rovira i Virgili, 2859-2879.

Franquesa, J. (2010) Sa Calatrava mon amour. Etnografia d'un barri atrapat en la geografia del capital. Palma: Documenta Balear.

Gomila, M. A. (2005) Las relaciones intergeneracionales en el marco de la familia contemporánea: cambios y continuidades en transición hacia una nueva concepción de la familia. *Historia Contemporánea*, 31, 505-542.

Miquel, A. (2000) El campo en la cabeza: pervivencia del agrarismo en la construcción de la identidad. Madrid: La Catarata.

Mascaró, J. (2005) "Menorca en los ritos de paso tradicionales". *Narria*, 109-112, 41-50.

Morell, M. (2013) "De l'espai no te'n refies mai": el treball urbà en la formació/lluita de classes. *Quaderns-e de l'Institut Català d'Antropologia*, 18, 2, 53-67.

Ramis, A. (2002) El folklore i l'etnografia a les Illes Balears (segles XIX i XX). Palma: Documenta Balear.

Trias, S. (1992) Una historia de la antropologia balear. Barcelona: Boixareu Universitaria.

Waldren, J. (2001[1996]) Mallorquins, estrangers i forasters. Paradís i realitat a Mallorca: el cas de Deià. Palma: Editorial Moll.

— (2007) "Bosnian Women in Mallorca: Migration as a Precarious Balancing Act". Dins Stacul, Moutsou i Kopnina (eds.), *Crossing European Boundaries. Beyond Conventional Geographical Categories*. New York & Oxford: Berhahn Books.

COORDINACIÓ:
MARIA OFFENHENDEN
PACO ABRIL MORALES

mariaoffenhenden@gmail.com
francisco.abril@udg.edu

HES.SO Valais
Universitat de Girona

SIMPOSI 27

HOMES I CURA: UNA TRANS/FORMACIÓ EN MARXA?

En aquest simposi ens proposem analitzar la participació dels homes en el treball de cura, tant pel que fa a la cura de persones adultes dependents com en la infància, en la forma remunerada i no remunerada, i en l'entorn domèstic, institucional i comunitari.

La proposta del nostre simposi parteix de la consideració que la redistribució més justa i equitativa entre gèneres dels treballs de cura és un pilar fonamental per reduir les desigualtats socials. Per això, esperem contribucions teòriques i /o etnogràfiques que aprofundeixin en aquests temes o en temes propers:

- qui són els homes que actualment estan implicats en els treballs remunerats i no remunerats de cura de nens/es i persones adultes dependents (amb atenció a edat, classe social, origen i altres variables d'estratificació social);
- com entenen les cures els homes cuidadors, com les organitzen i en quines tasques s'impliquen;
- les possibles transformacions que s'activen en les cultures de cura en construcció segons els espais en què els homes participen (domèstic, institucional i comunitari);
- les accions transformatives i formatives que es deriven de la cura per a les subjectivitats i sociabilitats masculines.

Simposi

En aquest simposi ens proposem analitzar la participació dels homes en el treball de cura, tant pel que fa a la cura de persones adultes dependents com en la infància, en la forma remunerada i no remunerada, i en l'entorn domèstic, institucional i comunitari.

El model de cura basat en el treball reproductiu no remunerat de les dones actualment resulta obsolet, evidenciant els límits del pacte social de benestar vigent. Ens trobem davant d'una "crisi de la cura" que expressa el col·lapse de la capacitat de les llars per afrontar les seves necessitats de cura i la repercussió que això té en la societat. S'ha subratllat l'impacte que les transformacions demogràfiques, socials i polítiques han tingut en la vida de les dones, que sovint han d'afrontar una doble jornada de treball. També, s'ha verificat com la major participació de les dones en el mercat laboral ha tingut l'efecte de modificar les seves expectatives vitals i professionals, donant lloc a una menor disponibilitat i capacitat per cuidar (Conlon et al., 2014). En canvi, és menor l'atenció que

s'ha prestat als efectes d'aquestes transformacions en la vida dels homes i la seva implicació en les cures, qüestions en les que ens proposem aprofundir en aquest simposi.

La participació dels homes en el treball de cura és un àmbit d'estudis que ha començat a ser objecte d'interès acadèmic, però que encara constitueix un camp obert i poc sistematitzat. Les investigacions realitzades apunten l'emergència de nous models de cura que inclouen una major implicació dels homes, tant pel que fa a la cura de la infància com a la de les persones adultes dependents. Aquest canvi és molt significatiu ja que comporta un potencial transformador (Elliot, 2015) perquè una de les característiques fonamentals i transversals de la masculinitat és la seva definició com "care free" en oposició a allò femení (Hanlon, 2012). Per tant, la participació dels homes en les cures ha de ser visibilitzada, així com també analitzada perquè constitueix un aspecte clau per tal de promoure la democratització de la cura, és a dir, el reconeixement i redistribució social de les cures (Williams, 2010).

Quan els homes participen en treball de cures això indica una reconfiguració de les relacions intergeneracionals i de gènere a partir de les quals es negocien i gestionen les cures en diferents espais. Les recerques realitzades fins el moment sobre homes i cura s'han centrat fonamentalment en la paternitat, donant peu no sols a noves formes de relació intrafamiliar i de gènere sinó també a mesures públiques (Abril, 2016). No obstant això, en aquest simposi volem analitzar la cura i la seva capacitat transformadora des d'una posició més àmplia i no restringida a la paternitat responsable.

Pel que fa a la cura de persones adultes dependents, distintes recerques assenyalen una tendència de canvi en les solidaritats familiars, que estan adoptant un patró més lineal -cada generació té cura de la següent- en comptes de circular com succeïa en el passat, la qual cosa estaria afavorint la incorporació dels homes en el treball de cures (Comas d'Argemir i Soronellas, 2018).

Cal destacar que els homes cuidadors en l'àmbit familiar majoritàriament no han estat socialitzats com a cuidadors, la qual cosa indica que mitjançant la cura estan traspasant les barreres de gènere i incorporant noves obligacions als seus rols de parentiu. Però també s'ha de tenir en compte que molts dels homes cuidadors no estan actius en el mercat laboral, el que podria qüestionar el potencial transformador d'aquestes pràctiques i més perquè en un context de crisi econòmica, es prioritza la continuïtat laboral dels que tenen una feina. Per tant, hem de considerar conjuntament el context socioeconòmic i el gènere i les seves interseccions amb classe, estatus i origen.

Els homes també estan traspasant les barreres de gènere en l'àmbit de la cura remunerada. Es tracta d'homes que sovint han hagut de reconduir els seus itineraris laborals com a conseqüència de la crisi econòmica i la pèrdua de les seves ocupacions en sectors tradicionalment masculins (Bodoque et al., 2016). Pel que fa a la cura de persones adultes, els homes treballen sobretot en residències, centres de dia i serveis d'atenció domiciliària. Aquesta masculinització també afecta al treball de la llar, on també ha crescut la

presència dels homes, especialment la d'aquells d'origen estranger als qui un racisme generitzat fa aptes per a aquest treball tot i el "desajust" de gènere que suposa dedicar-se a la cura d'altres (Bodoque et al., 2019).

El reclutament dels homes en el treball de cura remunerada apareix associat a la valorització positiva de certs trets típicament masculins, com son la força física i l'autoritat. De manera similar, els "mannies" (masculinització plural del terme anglès "nanny", cangur), han crescut en els últims anys per a la cura de nens i nenes (Srinzi, 2010); són representats com a persones divertides i actives, la qual cosa comporta implícitament (però de vegades també de manera explícita) judicis negatius sobre les dones cangurs "tradicionals" en la mesura que ells serien treballadors més qualificats i eficients. De tota manera, els homes cuidadors han de fer front a algunes barreres de gènere, marcades principalment per les persones receptores de cura i els espais en que treballen.

És important conèixer què possibles transformacions estan activant aquests homes mitjançant el treball de cures i si la seva participació pot afavorir un major reconeixement social d'aquestes ocupacions. Cal també analitzar si, per contra, l'escàs prestigi social d'aquestes ocupacions junt amb les poques possibilitats de promoció els dissuadiran de romandre en aquest sector ocupacional de manera duradora en contextos socioeconòmics més favorables.

Així mateix, també cal prestar atenció a les iniciatives de cura en l'àmbit comunitari; són cada vegada més nombroses, per exemple, en la forma de grups de criança compartida o "senior co-housing". Cal analitzar si els homes participen en aquestes iniciatives i en cas afirmatiu, com ho fan. Es tracta d'experiències que neixen de la concepció de les cures com un bé comú, amb el suport mutu i l'autogestió com elements centrals que garanteixen l'autonomia de les iniciatives i de les persones implicades. Tanmateix, algunes investigacions han posat de manifest que els grups de criança compartida i els "senior cohousing" son estratègies comunitàries a les que no solen accedir els sectors més vulnerables de la població i en les que, a més a més, pot romandre inalterada la dimensió de gènere en relació amb les cures (Keller, 2017; Rodríguez i Comas d'Argemir, 2017). Aquestes iniciatives són transformadores en la seva cerca d'alternatives tot i que l'alternativa trobada no sempre ho és respecte la redistribució social de la cura en termes de gènere, classe o origen.

La proposta del nostre simposi parteix de la consideració que la redistribució més justa i equitativa entre gèneres dels treballs de cura és un pilar fonamental per reduir les desigualtats socials. Per això, esperem contribucions teòriques i/o etnogràfiques que aprofundeixin en aquests temes:

- qui són els homes que actualment estan implicats en els treballs remunerats i no remunerats de cura de nens/es i persones adultes dependents (amb atenció a edat, classe social, origen i altres variables d'estratificació social);
- com entenen les cures els homes cuidadors, com les organitzen i en quines tasques s'impliquen;

- les possibles transformacions que s'activen en les cultures de cura en construcció segons els espais (domèstic, institucional i comunitari);
- les accions transformatives i formatives que es deriven de la cura per a les subjectivitats i sociabilitats masculines.

Bibliografia

Abril, P. (2015) Los hombres entre la esfera productiva y reproductiva: Padres comprometidos (2011-2013). Tesis de Doctorado. Universitat Oberta de Catalunya.

Bodoque, Y., Soronellas, M., Offenhenden, M. (2019)“ ‘Igual esto de cuidar es algo que tiene futuro’. Trayectorias laborales de hombres extranjeros en los cuidados de larga duración”, Revista AIBR 14(1), 299-321.

Bodoque, Y., Roca, M., Comas d'Argemir, D. (2016). Hombres en trabajos remunerados de cuidado: género, identidad laboral y cultura del trabajo. Revista Andaluza de Antropología, 11, 67-91.

Comas D'Argemir, D., Soronellas, M. (2018) "Men as Carers in Long-Term Caring. Doing Gender and Doing Kinship", Journal of Family Issues, 14, 1-15

Conlon, C., Timonen, V., Carney, G., Scharf, T. (2014) Women (re)Negotiating Care Across Family Generations. Intersections of Gender and Socioeconomic Status, Gender & Society, 8(5), 729-51.

Elliott, K. (2015). Caring Masculinities: Theorizing an Emerging Concept, Men and Masculinities, 19(3), 240-259.

Hanlon, N. (2012). Masculinities, Care, and Equality. Identity and Nurture in Men's Lives. London: Palgrave MacMillan.

Keller, C. (2017), “Grupos de Crianza Compartida: una alternativa comunitaria en la organización del cuidado en la primera infancia”, Quaderns-e, 22 (2), 167-182

Rodríguez, N., Comas d'Argemir, D. (2017) “La construcción social del cuidado comunitario en La Muralleta, una cooperativa autogestionada para gente mayor”, Quaderns-e, 22 (2), 183-198.

Scrinzi, F. (2010). Masculinities and the International Division of Care: Migrant Male Domestic Workers in Italy and France. Men and Masculinities, 13(1), 44-64.

Williams, F. (2010). Claiming and Framing in the Making of Care Policies : the Recognition and Redistribution of Care. Programme Paper Number 13. United Nations Research Institute for Social Development.

COORDINACIÓ:
GEMMA OROBITG
GEMMA CELIGUETA
GABRIEL IZARD

orobitg@ub.edu
gceligueta@ub.edu
gabrielizard@ub.edu

Universitat de Barcelona

SIMPOSI 28

COMUNICACIÓ INDÍGENA, PATRIMONIALITZACIÓ, ACTIVISME POLÍTIC I NOVES FORMES DE GOVERNABILITAT

Aquest simposi vol reunir recerques sobre cultures indígenes, afroamericanes o altres minories socials que permetin debatre sobre la forma en que la cultura es comunicada, tant “cap a dins” com “cap a fora”, a través de mitjans diversos (i.e. mitjans de comunicació propis, museus, festivals de cinema, xarxes socials, etc...). L'objectiu és reunir exemples diversos a Amèrica Llatina, però també de minories d'altres regions del món, que permetin reconstruir les temàtiques (i.e. territori, llengua, canvi climàtic, sabers tradicionals, cultura material, etc...), els llenguatges, els sentits i els efectes socials, desitjats i reeixits, d'aquesta comunicació de la pròpia cultura. En particular, i pel que fa als processos que endeguen i refermen aquestes iniciatives de comunicació, proposem d'inici analitzar-ne: la patrimonialització, l'activisme polític i l'emergència de noves formes de governabilitat.

Simposi

Delimitació del tema

A les tres últimes dècades, les poblacions indígenes han adquirit un paper protagonista en la redefinició de nombroses societats i estats llatinoamericans. Cultures considerades com vestigis i condemnades a la desaparició com a resultat de l'expansió de la modernitat occidental, s'han convertit, però, en actors rellevants en l'articulació d'una nova modernitat social i culturalment plural. En aquest nou context, l'emergència de formes i mitjans de comunicació indígenes -ja siguin convencionals (ràdio, televisió, vídeo, etc.) o les anomenades "xarxes socials" -, així com noves formes d'expressió pública, constitueixen, en general, un dels principals escenaris de redefinició política, social i cultural de la pluralitat llatinoamericana, així com, en particular, un dels principals promotors del "patrimoni" cultural amerindi: una manera de reivindicació de la pròpia identitat, de resistència política i de difusió dels propis projectes de societat.

Allò que permet considerar la comunicació com un aspecte essencial del patrimoni cultural en general, i indígena americà en particular és una concepció de la comunicació on, a diferència de la teoria més convencional dels mitjans, no hi ha un emissor ni un receptor absolut: tot emissor és alhora receptor, i qualsevol receptor té la possibilitat de ser emissor (Martin Barbero 1997). Prenguem per exemple una petita ràdio indígena. Aquestes ràdios no es limiten a difondre el que succeeix en un lloc concret o petit

territori. Pel contrari, funcionen – o tenen l'objectiu de funcionar – com un domini d'interacció entre gent del lloc i d'aquesta gent amb gentes d'altres llocs de la nació i, sovint, d'altres llocs del món. Així doncs, una senzilla radioemissora indígena no només funciona, per exemple, reproduint les tradicions locals -contes, successos, cuina, pràctiques comunitàries, etc.- sinó que projecta aquestes formes a un públic molt més ampli i serveix, inversament, com a mitjà de coneixement i interacció amb altres públics i mitjans heterogenis, dels quals pot adoptar estètiques i pràctiques alternatives. Dit d'una altra manera, els mitjans indígenes es connecten i intercanvien amb la resta del món. En aquest sentit són molt rellevants les xarxes internacionals de comunicadors indígenes: les relacions entre ràdios al nivell continental per compartir programes o la itinerància dels festivals de cinema indígena que, cada any, és celebren a diferents ciutats d'Amèrica Llatina i del món, en serien les de major trajectòria i implementació.

Des d'aquesta perspectiva, la comunicació no representa un sector qualsevol del patrimoni cultural, sinó un aspecte constitutiu de la cultura i el patrimoni. Si la cultura existeix és perquè es comunica, i en cert sentit parlar de cultura i comunicació és parlar d'una mateixa cosa. La cultura no és una essència sinó un relat (Appadurai 1991; Ginzburg 1991). En el cas del patrimoni això és especialment rellevant: per poder ser reconeguda com a tal, la cultura s'ha de narrar, mostrar-se, comunicar-se; no només narrar entre els seus membres, sinó també a altres interlocutors (com passa, per exemple, en un museu). Una de les hipòtesis és que els pobles indígenes utilitzen avui els mitjans propis per donar a conèixer el seu patrimoni doncs, a diferència dels museus, els mitjans els hi ofereixen uns llenguatges que s'adapten millor a la seva forma d'entendre el món i el patrimoni, una forma que no contempla la cultura com quelcom a inventariar sinó com quelcom a ser elaborat. La memòria d'un ritual o d'una tècnica per l'elaboració d'un teixit, per exemple, es preserva practicant-los, és a dir actualitzant-los i recreant-los.

Panoràmica del camp

És un fet ben assentat que els actuals mitjans de comunicació ocupen un lloc crucial en la representació i autorepresentació de les minories socioculturals, i en particular de les poblacions indígenes (Jakubowicz et al. 2010). És en part a través d'aquests mitjans que els membres de l'audiència són convidats a construir el sentit de "qui som" en relació a qui "no som" i per tant produir tendències de diferenciació i potencialment de discriminació, però els mitjans de comunicació serveixen també per afirmar la diversitat cultural, proporcionar espais de discussió sobre la diferència i reptar la imposició de identitats (Greenberg et al. 1994).

Una discussió de la teoria de la representació inclou almenys tres dimensions en relació amb el tractament i activitat dels grups indígenes i altres minories en els mitjans de comunicació (Gross 2008): 1) La mateixa existència d'aquesta minoria cultural, ja que pot succeir que els grups més febles no siguin distingits en els propis mitjans i es tornin invisibles 2) La manera en què aquestes minories són tractades en els mitjans: en quines

circumstàncies i associades a quins valors i estereotips; i 3) Les relacions recíproques -de interlocució, confrontació, cooperació, etc.- entre el grup minoritari, altres grups culturals i en general la societat nacional. La majoria dels mitjans de comunicació reflecteixen els interessos i experiències culturals dels grups dominants en cada societat nacional o regional. No obstant això, en les últimes dècades han emergit entre grups minoritaris del món, entre ells els grups indígenes d'Amèrica Llatina, esferes de mitjans propis que conversen tant amb els membres d'aquest grup com amb les societats nacionals i fins i tot sectors de l'audiència internacional. Aquests nous entorns de mitjans constitueixen una plataforma de consciència compartida, el ferment d'agendes polítiques per al futur i una nova manera de mobilització social (Gitlin 1998).

El nombre d'estudis sobre aquesta emergència dels mitjans indígenes a Amèrica Llatina ha experimentat un notable increment, potser només comparable al món als d'Amèrica del Nord i Austràlia (Shrinivisan 2010; Wilson i Stewart 2008). L'enfoc majoritari és l'estudi dels mitjans indígenes des d'un punt polític, és a dir, com a acte de "resistència" i "empoderament" (Córdova, 2011; McSherry 1999; Monasterio 2003; Salazar y Córdova, 2008). Una via poc explorada ha estat la d'aquest mitjans com a plataformes de comunicació, d'actualització i recreació de la pròpia cultura tal com es proposa en aquest simposium. Es tracta d'avançar en el anàlisi de la comunicació pròpia debatin sobre les interseccions entre patrimonialització, activisme i noves formes de governabilitat.

Bibliografia

APPADURAI, A. 1991. "Global ethnoscapas: Notes and queries for a transnational anthropology". En R.G. Fox, compilador, *Recapturing Anthropology : Working in the Present*. Santa Fe, Nuevo México: School of American Research Press.

CÓRDOVA, A. (2011). "Estéticas enraizadas: aproximaciones al vídeo indígena en América Latina". *Comunicación y medios* 24: 81-107

GINSBURG, F. 1991. "Indigenous media: Faustian contract or global village?". *Cultural Anthropology* 6 (1): págs. 92-112.

MARTIN BARBERO (1997). *De los Medios a las Mediaciones*. Mexico: Gustavo Gili.

McSHERRY, CECILE (1999) "Todas las voces: Indigenous language radio, state culturalism and everyday forms of public sphere formation", *Journal of Iberian and Latin American Research*. Volumen 5

MONASTERIO, GLORIA (2003) "Abya Yala en Internet políticas comunicativas y representaciones de identidad de organizaciones indígenas en el ciberespacio". En Daniel Mato (coord.), *Políticas de identidades y diferencias sociales en tiempos de globalización*. Caracas: FACES - UCV, pp: 303 -330.

ROY, Lorientne (2015) "Indigenous cultural heritage preservation: A review essay with ideas for the future", IFAL, 41(3): 192-203.

SALAZAR, J. y CÓRDOVA, A. (2008). "Imperfect Media and the Poetics of Indigenous Video in Latin America". En P. Wilson y M. Stewart (eds.). Global Indigenous Media: Cultures, Poetics, and Politics. Durham, N.C. y Londres: Duke University Press, pp. 39-57

SRINIVISAN, RAMESHS (2006) 'Indigenous, Ethnic And Cultural Articulations of New Media' International Journal of Cultural Studies 9/4: 497-518

WILSON, PAMELA Y MICHELE STEWART (EDS.) (2008) Global Indigenous Media: Cultures, Poetics, and Politics, Duke University Press, Durham.

COORDINACIÓ:
JOAN J. PUJADAS
BALINT ABEL BEREMENYI

Joanjosep.pujadas@urv.cat
abel.beremenyi@uab.cat

Universitat Rovira i Virgili
ITA
Universitat Autònoma de
Barcelona

SIMPOSI 29

RÈGIMS DE (IM)MOBILITAT, SISTEMES DE CONTROL I NOVES FORMES D'EXCLUSIÓ SOCIAL I DE PRECARITZACIÓ

Sota l'etiqueta de règims de mobilitat hi ha una creixent literatura que intenta abordar des d'una perspectiva crítica diferents camps d'estudi i anàlisi en què els processos de mobilitat (i immobilitat) ocupen un lloc protagonista. La premissa que orienta la nostra proposta de simposi és doble: d'una banda explorar comparativament dos o més camps d'estudi de la mobilitat i, també, emfatitzar aquelles aproximacions etnogràfiques que ens mostrin com la immobilitat, creixent i induïda per la globalització i els sistemes normatius, conviu amb una mobilitat de mitjana i llarga distància, incrementada per les noves tecnologies i l'abaratiment dels sistemes de transport.

En un món presidit pels desplaçaments massius i les aerolínies low cost, l'exemple més colpidor de la immobilitat contemporània el trobem en els dispositius de control i de rebuig als països del Nord de la població expulsada dels seus països del Sud per guerres, conflictes i fam. Als naufragis que malauradament assolien la fugida d'aquests éssers humans prescindibles pel sistema neoliberal, s'hi suma el naufragi de la democràcia i la solidaritat de l'opulent bloc "occidental".

Els camps d'anàlisi que proposem són bàsicament cinc: migracions forçades, exilis, expatriacions, mobilitat quotidiana metropolitana i turisme. Juntament amb les aportacions substantives de caràcter etnogràfic que il·lustrin aquests camps, animem als participants a fer aportacions de caràcter teòric i metodològic.

Simposi

Certs enfocaments crítics en antropologia i altres ciències socials han plantejat el caràcter desigual de l'accés ciutadà a la mobilitat. Des de les narratives canòniques de la globalització s'ha insistit de manera indiscriminada en els processos que han portat a la compressió de l'espai-temps, gràcies a les noves tecnologies, com si es tractés d'un avenç absolut i indiscutible per a tota la humanitat. Certament, avui dia es pot estar present (física o virtualment) en temps real en qualsevol esdeveniment que es desenvolupi en qualsevol punt del planeta. No obstant això, l'accés a una mobilitat eficient, accessible, ràpida i sense limitacions està desigualment repartit entre els diferents estrats i grups de la societat (Shamir, 2005; Glick Schiller i Salazar, 2013).

Al costat d'una mobilitat creixent, el treball de l'etnografia registra l'existència d'un augment de la immobilitat per a molts sectors socials, des de les persones demandants d'asil a tercers països o les famílies amb projectes migratoris que no poden realitzar-se per manca de recursos, fins la ciutadania metropolitana, exclosa del mercat de treball per no poder assumir els costos de desplaçament que implica la mobilitat (Hannam, Sheller i Urry, 2006). D'altra banda, a nivell epistemològic, el "gir cap a la mobilitat" (Urry 2000), o bé l'anomenat "paradigma de les noves mobilitats" (Sheller, Urry 2004), s'ha presentat com la millor manera de superar els enfocaments metodològics basats en categories fixes i estables, inviablès en un món que és cada vegada més mòbil, descuidant l'anàlisi de la immobilitat, així com l'enfocament de la interacció dialèctica permanent que es produeix entre mobilitat i immobilitat (Franquesa, 2011; Salazar, 2011).

L'objectiu d'aquest simposi és impulsar la confluència de les reflexions teòrico-metodològiques sobre la (im)mobilitat humana, sustentades en experiències etnogràfiques dins d'una pluralitat de camps temàtics, que fins ara es perceben com separats i sense connexions mútues, com són l'anàlisi de les diàspores i els exilis, les migracions transnacionals, l'antropologia del turisme, els estudis sobre mobilitat quotidiana metropolitana (Jirón, 2007; Pujadas, 2012), la mobilitat escolar d'estudiants (Breményi, Carrasco 2018), o bé la mobilitat de tècnics i directius empresarials (expatriats) en un marc global (Nowicka, 2007; Czarniawska, 2007; Gaggiotti, 2011). Tot aquest conjunt de mobilitats ens mostra l'existència de processos paral·lels i de mecanismes similars pel que fa a la imposició de fronteres, sistemes de control, precarització de recursos de mobilitat, implementació de sistemes d'exclusió en termes normatius i simbòlics cap a determinades categories de ciutadania que solquen especialment les divisòries de classe social, ètniques i de gènere.

L'any 2006 es va editar el primer volum de la revista *Mobilities*, que des d'aleshores ofereix recerques innovadores en aquest camp. Dins d'una perspectiva teòrica i analítica més crítica, va tenir lloc el setembre de 2015 a l'Institut de Ciències Socials de Lisboa un taller organitzat pel *Anthropology and Mobility Network* (AnthropoMob, EASA), sota el títol *Grounding (im) mobilities: embodiment, ephemera, Ecologies*. La mateixa xarxa havia organitzat un altre taller a Oxford (2013), orientat al debat del mètode i les tècniques de l'etnografia mòbil: *Fielding challenges, Challenging the field: The methodologies of mobility*. Paral·lelament, a la reunió anual de l'AAA de l'any 2014 va tenir lloc una sessió sobre *On migration and mobility: an epistemological toolkit for thinking through human movement and anthropology*. D'altra banda, el volum 43 d'*American Ethnologist* (2016) es dedica, monogràficament, a la crisi europea dels refugiats. Tant en l'àmbit europeu (EASA), com nord-americà (AAA) observem el desenvolupament d'un paradigma alternatiu a l'unilateralisme epistemològic sobre la mobilitat, així com l'adopció d'un posicionament crític en termes polítics i d'ètica professional.

Alguns dels grans treballs que inspiren la proposta d'aquest simposi triangulen entre els debats dins de la nostra disciplina, liderats essencialment per Ronen Shamir, Jaume Franquesa, Rei Koslowski, Nina Glick Schiller i Noel Salazar, sota la perspectiva analítica dels règims de mobilitat, que incorporen les aportacions etnogràfiques realitzades en el camp del transnacionalisme, el control i encreuament de fronteres, els fenòmens de suburbanització i les dificultats d'accés a la ciutat, d'una banda, al costat de les aportacions realitzades per urbanistes i sociòlegs en el camp de la planificació urbana i de la mobilitat, els estudis de turisme, el mestissatge cultural o els usos canviants del temps en les societats contemporànies (Gershuny, 2000). Sens dubte, els termes del debat segueixen una agenda marcada per diversos autors pioners en l'anàlisi de la globalització i del postindustrialisme, com Hannerz (1998) i Beck (1998, 2006) en l'àmbit de la creolització, del cosmopolitisme i del risc, Appadurai (1990, 2001) i Castells (1996) en la seva crítica al model de centre-perifèria i les seves respectives propostes dels cinc fluxos culturals globals i d'una societat-xarxa. En l'àmbit de la comprensió de la mobilitat urbana i metropolitana, cal destacar les aportacions de la sociologia nord-americana i el seu model del spatial mismatch (Kain, 1968; Gobillon et al, 2003) i, sobretot, la tradició europea, iniciada per Lefebvre (1972, 1974) amb la defensa del dret a la ciutat i seguida per Harvey, especialment en la seva investigació sobre els orígens del canvi cultural i l'experiència de l'espai i el temps en la societat postmoderna (Harvey, 1998, 2007).

Ronen Shamir (2005) en el seu treball pioner sobre mobilitat, fronteres i sistemes de control argumenta que la globalització, a més de ser generadora de nous i diferents tipus de mobilitat, porta aparellats els seus propis principis de tancament. Postula l'existència d'un nou principi cultural-normatiu de tipus global que serveix de contrapès a les doctrines de drets humans, fent prevaler els criteris de seguretat (a nivell global, nacional i local), instaurant el que s'anomena el paradigma de la sospita, mitjançant el que s'exerceixen diferents formes de biopolítica orientades a estigmatitzar i barrar el pas a determinades categories de persones.

Glick Schiller i Salazar (2013) s'alineen al costat de Shamir pel que fa a la crítica cap als posicionaments una mica naïf d'alguns acadèmics que celebren tant la "mort de la distància" (Cairncross 1997), com el brindis al "gir cap a la mobilitat", entesa com a llibertat indiscriminada (Urry 2007). En la mateixa línia d'argumentació, Franquesa (2011) afirma que l'enfocament del "gir cap a la mobilitat", reïfica els marcs contextuais en què aquesta es produeix, com si es tractés d'espais neutres (i exempts de control i de pràctiques de poder segregacionistes) on es produeix una nova mobilitat generalitzada. Davant d'aquesta visió positivista, Franquesa planteja la necessitat d'un enfocament dialèctic que posi en relleu en contextos específics la doble dinàmica de mobilitat i immobilitat (continuitat i canvi), prenent com a referència empírica la seva anàlisi dels canviants patrons de acumulació de la indústria

turística sobre el territori, en aquest cas al barri de Sa Calatrava a Palma de Mallorca (Franquesa, 2013).

La constitució del lloc en un determinat espai pot ser el resultat de la conjunció del que és pròxim i el remot, és a dir, d'un joc d'escalas, on interactuen instàncies globals, regionals i locals. El local no s'explica per si mateix. El global i el local són elements constitutius de la dialèctica del territori. No es tracta, en tot cas, de territoris neutres, sinó de llocs on s'exerceixen i projecten sistemes normatius i de control, imaginaris i pràctiques socials i de poder. Transitar pel territori pot ser molt fàcil o molt difícil, en funció de les circumstàncies locals que caracteritzen cada cas. Dins d'aquest marc conceptual convidem a participar amb comunicacions que mostrin, qualsevol que sigui l'escala d'anàlisi i l'àmbit temàtic específic, aquests contextos concrets, aquests règims de mobilitat que regulen i emmarquen les situacions socials i trajectòries individuals i grupals mòbils i / o immòbils.

Bibliografia

Appadurai, Arjun (1990), "Disjuncture and difference in the global cultural economy", *Theory, culture and society*, 7: 295-310.

____ (2001), *La modernidad desbordada*. México, FCE.

Beck, Ulrich (1998), *La sociedad del riesgo. Hacia una nueva modernidad*. Barcelona, Paidós.

____ (2006), *Cosmopolitan Vision*. Cambridge: Polity Press.

Bereményi, Bálint Ábel y Silvia Carrasco. (2018). «Caught in the triangle of mobility: social, residential and pupil mobility». *British Journal of Sociology of Education* 39(1):32-46.

Cairncross, Frances (1997) *The Death of Distance: How the Communications Revolution will Change our Lives*. Cambridge: Harvard Business School Press.

Castells, Manuel (1996), *La sociedad red*. Madrid, Alianza [primer volumen de la trilogía *La era de la información*].

Czarniawska, Barbara (2007). *Shadowing: and other techniques for doing fieldwork in modern societies*. Copenhagen: Copenhagen Business School Press.

Franquesa, J. (2011) "We've lost our bearings": place, tourism, and the limits of the "mobility turn", *Antipode*, 43(4): 1012_33.

____ (2013), *Urbanismo neoliberal. Negocio inmobiliario y vida familiar*. Barcelona, Icària.

Gaggiotti, H. (2011). Narrating expatriation and making sense of the globalization experience. in: Bonet, E., Czarniawska, B., McCloskey, D.,

Jensen, H., Rhetoric and Narratives in Management Research. ESADE Business School, pp. 293-306.

Jirón, Paola (2007), "Unravelling invisible inequalities in the city through urban daily mobility. The case of Santiago de Chile", *Swiss Journal of Sociology*, vol. 33, núm. 1, pp. 45-68.

Gershuny, Jonathan (2000), *Changing times. Work and Leisure in Postindustrial Society*. Oxford, Oxford University Press.

Glick Schiller, N.; Salazar, N. (2013), "Regimes of mobility across the globe", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 39 (2): 183-200.

Gobillon, L.; Selod, H.; Zenou, Y. (2003), "Spatial mismatch: from the hypothesis to theories". *IZA Discussion Papers (Bonn)*, vol. 693.

Hannam, K.; Sheller, M.; Urry, J. (2006), "Editorial: Mobilities, Immobilities and Moorings", *Mobilities*, 1 (1): 1-22.

Hannerz, Ulf (1998), *Conexiones transnacionales*. Valencia, Cátedra.

Harvey, David (1998), *La condición de la posmodernidad. Investigación sobre los orígenes del cambio cultural*. Buenos Aires, Amorrortu.

____ (2007), *Espacios del capital: hacia una geografía crítica*. Madrid, Akal.

Kain, John (1968), "Housing segregation, negro employment, and metropolitan decentralization", *Quarterly Journal of Economics*, 82 (2): 175-197.

Koslowski, Rey (2011), *Global Mobility Regimes*. New York, Palgrave-Macmillan.

Lefebvre, Henry (1972), *La revolución urbana*, Madrid: Alianza.

____ (1974), *La production de l'espace*. Paris, Anthropos.

Nowicka, Magdalena (2007), "Mobile Locations. Construction of Home in the Group of Transnational Professionals". *Global Networks* 7(1): 69-86.

Pujadas, Joan J (2012). "Itinerarios metropolitanos: policentrismo, movilidad y trayectorias personales en la ciudad porosa". *Biblio 3w: revista bibliográfica de geografía y ciencias sociales*, Vol. XVII, nº 968.

Shamir, Ronen (2005), "Without Borders? Notes on Globalization as a Mobility Regime", *Sociological Theory*, 23 (2): 197-217.

Salazar, Noel (2011), "Grounding mobilities: Rethinking border-crossing tourism and migration", in Judd, E.; Zhang, J. (Comps.), *Labour Migration and Social Mobility in Asia and Pacific Region.*, Beijing: Intellectual Property Publishing House, pp. 8-25.

Sheller, M. y Urry, J., ed. (2004), *Tourism Mobilities: Places to Play, Places in Play*. London: Routledge

Urry, John. (2000), *Sociology beyond Societies. Mobilities for the Twenty-First Century*. London - New York: Routledge

____ (2007), *Mobilities*. Cambridge, Polity Press.

COORDINACIÓ:
XAVIER ROIGÉ VENTURA
ALEJANDRA CANALS
MIREIA GUIL EGEA

roige@ub.edu
alejandra_canals@ub.edu
mguil@ub.edu

Universitat de Barcelona

SIMPOSI 30

ELS MUSEUS ETNOLÒGICS A CATALUNYA. REPTES I INTERRELACIONS AMB L'ANTROPOLOGIA SOCIAL

El simposi vol reflexionar sobre els reptes dels museus etnològics a Catalunya i la seva interrelació amb l'antropologia acadèmica. Es proposa una reflexió d'aquests equipaments des de la perspectiva dels diferents tipus de museus, tot analitzant tant els seus aspectes relacionats amb la seva gestió com amb els seus continguts i museografia. Un dels principals reptes que es proposen, i d'acord amb la temàtica general del Congrés, consisteix en analitzar la seva tradició i influència amb la disciplina antropològica, així com la seva influència mútua. Es vol parlar també de les perspectives de futur d'aquests museus. S'acceptaran propostes en quatre eixos temàtics: 1) els museus etnològics en l'àmbit local; 2) les interrelacions entre els museus etnològics i l'antropologia social acadèmica; 3) els museus etnològics i la visió d'altres cultures; 4) els discursos dels museus etnològics.

Simposi

Aquest simposi pretén una reflexió sobre la situació dels museus etnològics a Catalunya, assenyalant-ne les principals tendències i debats, i la seva interrelació amb l'antropologia.

Una ràpida mirada als museus etnològics de Catalunya en l'actualitat ens porta ràpidament a dues constatacions inicials. A nivell general català, la situació dels museus etnològics és feble (sense haver estat possible crear fins ara museus etnològics de caràcter nacional), mentre que per contra hi ha un bon nombre de petits museus etnològics de caràcter comarcal i local, molts dels quals tenen un gran interès. Resulta paradoxal, per tant, la inexistència de museus nacionals etnològics en contraposició al dinamisme dels museus locals (amb iniciatives i exemples molt destacables), que des dels anys vuitanta han conegut una forta expansió i que han tingut un impacte important en la renovació museològica.

Quines són les causes d'aquesta situació? Quin és el paper de la disciplina antropològica respecte a aquests museus? Hi ha hagut una bona complementarietat entre la disciplina, la universitat i els museus? Com a tot arreu, el desenvolupament dels museus es pot explicar en funció de les relacions complexes entre el poder polític, els especialistes i la comunitat que els sosté (Pomian, 1990) i l'evolució dels museus etnològics catalans no n'és aliena. Així, mentre que en l'àmbit local, els museus etnològics han estat considerats ben sovint com elements prioritaris de la identitat local, en l'àmbit català el patrimoni etnològic ha tingut sempre un paper secundari.

Davant de l'opció clara pels museus d'art o fins i tot d'història com a elements explicatius de la identitat, la història recent dels museus etnològics catalans pot escriure's com una successió fallida d'intents per crear un gran museu de caràcter nacional.

El simposi es vol centrar sobre tot en quatre eixos, sobre els quals s'acceptaran comunicacions:

- 1) Els museus etnològics en l'àmbit local. En l'àmbit local, el patrimoni etnològic ha tingut des dels anys vuitanta un fort caràcter social per a la reivindicació de les identitats locals (Alcalde i Rueda, 2012) i també ha estat vist i utilitzat com un recurs per al desenvolupament o al sosteniment econòmic local (Prats, 2014: 155). Això ha permès l'activació de nombroses petites iniciatives, en un context d'afirmació de la localitat davant de la globalització, i fins i tot d'afirmació de la ruralitat o del passat industrial (Roigé i Frigolé, 2010). Per què s'ha desenvolupat una interessant museologia local i per contra una molt escassa museologia a nivell nacional català? Quines influències teòriques ha tingut la museologia etnològica catalana? Des dels anys 1990, i fins el moment actual, són diversos els reptes dels museus locals. D'una banda, hi ha la necessitat de contribuir a la generació de recursos i a la transformació del patrimoni, fins i tot en alguna cosa rendible. Tots aquests museus estan sotmesos a tensions diverses com són l'equilibri entre el servei a la comunitat local i el seu ús turístic, la construcció de la identitat local en base a les formes del passat i unes comunitats actuals molt diferents, la tensió entre el local i el global, i la il·lusió del seu personal pel projecte local enfrontat a una freqüent manca de mitjans (Rasse, 2000). La reorientació d'aquests museus és, al nostre entendre, un dels principals reptes de la reordenació museística a nivell local, ja que no sempre -ni abans de la crisi- aquests museus aconseguïen l'atracció de públic ni els objectius de desenvolupament econòmic que es van proposar (Prats, 2014: 159). Mentre que la museologia etnològica local, malgrat les seves limitacions, té una certa presència, resulta paradoxal l'escàs desenvolupament dels museus etnològics de caràcter nacional català. En diverses autonomies s'han creat museus amb l'objectiu de presentar els elements de la identitat nacional o regional, però a Catalunya no s'ha desenvolupat fins al present.
- 2) L'interès de l'Antropologia social acadèmica respecte als museus etnològics. El simposi pretén també desvetllar l'interès de la disciplina antropològica per aquests museus i establir ponts d'interrelació i col·laboració. Es tracta de revisar aquesta interrelació i fer propostes d'una major col·laboració.
- 3) Els museus etnològics i la visió de les altres cultures. Una altra paradoxa dels museus etnològics catalans, és l'escàs desenvolupament dels museus dedicats a altres cultures. L'escàs desenvolupament d'aquests museus, de manera similar al que passa a tot l'Estat Espanyol (Ortiz, 1995), es deu en gran part al fet que Espanya fos una potència colonial en declivi en el moment del desenvolupament dels grans museus etnològics a finals del XIX, i al poc desenvolupament de la disciplina antropològica fins als anys

1970 (Romero de Tejada, 2004). És simptomàtic, en el mateix sentit, que no hi hagi tampoc molts projectes de museus que fomentin el diàleg intercultural, quan és un dels temes que més preocupa la societat catalana. Es poden desenvolupar més iniciatives d'aquest tipus? Quin paper ha de jugar la disciplina antropològica en el desenvolupament d'aquests museus? Es pot desenvolupar per part d'aquests museus una imatge crítica sobre el passat colonial i posar aquests museus al servei de la comprensió de les societats pluriculturals?

4) Els discursos dels museus etnològics. Com assenyala Bergeron per al cas del Canadà (2014: 136), les relacions entre els discursos dels museus de societat i els governs són sovint turbulentes per la influència dels museus sobre el públic i per les dificultats de controlar els seus discursos. Resulta evident, per tant, que no ha existit un interès polític ni social en la creació de grans museus etnològics a Catalunya per les seves dificultats polítiques i perquè d'altres museus ja compleixen les funcions narratives de la identitat nacional. Com representen i exposen la societat catalana i la societat local? Quin paper juguen quant a les identitats locals i nacionals? Quins són els reptes que es plantegen conceptualment i teòricament davant les transformacions de la societat, la globalització i les reivindicacions polítiques catalanes?

Bibliografia

ALCALDE, Gabriel; BOYA, Jusep y ROIGÉ, Xavier (2011). *Museums of Today: The New Museums of Society*. Girona: Documenta Universitaria.

ALCALDE, Gabriel y RUEDA, Manuel (2012) "Ecomuseology and local museums in Catalonia (Spain). Influences and coincidences during the 1975-1985 period". En S. Lira, R. Amôeda, C. Pinhero, P. Davis, M. Stefano y G. Corsane (eds.) *Ecomuseums 2012*. Barcelos: Green Lines Institute, pp.1-8.

ANDREU, Agustí (2007) "Más allá del museo. Las actividades económicas del patrimonio: de los parques naturales a las fiestas temáticas". En I. Arrieta (ed.) *Patrimonios culturales y museos*. Bilbao, pp. 61-88

BERGERON, Yves (2009) "Los museos y la crisis. Tendencias en los museos norteamericanos". *Museos.es*, 3, pp. 59-67.

BERGERON, Yves (2014) "Les liaisons dangereuses ou les relations troubles entre le politique et les musées canadiens". *THEMA. La revue des Musées de la civilisation*, 1, pp. 127-153.

CROCHET, Alexandre (2013) "La collection Barbier-Mueller, une vente test". *Le Quotidien de l'Art*, 18 de marzo de 2013, http://lequotidiendelart.com/quotidien_articles_detail.php?idarticle=2235

DAVALLON, Jean (2002) "Les objets ethnologiques peuvent-ils devenir des objets de patrimoine?". En M-O. Gonseth, J. Hainard y R. Kaehr (dirs.) *Le musée canibale*. Neuchatel: Musée d'Ethnographie, pp. 169-187.

DESVALLÉES, André (1995) "Les musées d'ethnographie ont-ils encore un sens?". *Anales del Museo Nacional de Antropología*, 1, pp. 51-84.

DESVALLÉES, André y MAIRESSE, François (2002) *L'écomusée: rêve ou réalité* Lyon: Presses Universitaires.

FERNÁNDEZ DE PAZ, Esther (2008) "El futuro Museo Nacional de Etnografía. Una balanza descompensada entre ciencia y política". En X. Roigé, E. Fernández de Paz e I. Arrieta (coords.) *El futuro de los museos etnológicos*. San Sebastián: Ankulegi Antropologia Elkarte, pp. 147-162.

GENERALITAT DE CATALUNYA (2017) *Pla de museus de Catalunya. Museus 2030*. Departament de Cultura.

GENIOLA, Andrea (2014) "El nacionalismo regionalizado y la región franquista: dogma universal, particularismo espiritual, erudición folklórica (1939-1959)". En F. Archiles, e I. Sanz (coords.) *Naciones y estado: la cuestión española*. Valencia: Universitat de València, pp. 189-224.

GOB, André (2007) *Des musées au-dessus de tout soupçon*. Paris: Armand Colin.

GREFFE, Xavier (2003) *La valorisation économique du patrimoine*. Paris: Gallimard.

INIESTA, Montserrat (1994) *Els gabinets del món. Antropologia, museus i museologies*. Lleida: Pagès.

JEAN, Yves (1997) "Analyse comparative des deux modèles explicatifs des évolutions des espaces ruraux français". *Annales de Géographie*, 106 (59), pp. 631-646.

JUAN I NEBOT, Antònia (1998) "Ramon Violant, etnògraf, entre el Museu de Ripoll i el del Poble Espanyol". *Revista de Girona*, 186, pp. 46-52.

MAZÉ, Camille; POULARD, Frédéric y VENTURA, Christelle, Dirs. (2013) *Les Musées d'ethnologie. Culture, politique et changement institutionnel*. Paris: Éditions du Comité des Travaux Historiques et Scientifiques.

MOUTINHO, Mario (1986) "Mouvement international pour une nouvelle muséologie", *L'Homme*, 26, pp. 129-129.

MONTAÑÉS, José Ángel (2012) "Museus com bolets", *El País*, 13 de diciembre de 2012, http://ccaa.elpais.com/ccaa/2012/12/12/quadern/1355349226_411885.html

ORTÍZ, Carmen (1995) "Els museus d'ultramar i colonials a Espanya. *Revista d'etnologia de Catalunya*, 7, pp. 20-29.

ORTÍZ, Carmen (1997) "Folklore y franquismo". En R. Huertas y C. Ortiz (eds.) *Ciencia y fascismo*. Madrid: Ediciones Doce Calles, pp. 161-180.

POMIAN, Krzysztof (1990) "Musée et patrimoine". En H-P. Jeudy (ed.) *Patrimoines en folie*. Paris: Éditions de la MSH, pp. 177-198.

PRATS, Llorenç (1995) "Què és el patrimoni etnològic?". En L. Calvo y J. Mañà (eds.) De l'ahir i de l'avui. El patrimoni etnològic de Catalunya. Barcelona: Generalitat de Catalunya, pp. 18-25.

PRATS, Llorenç (2007) "La gestió del Patrimoni Etnològic en el Pla de Museus de Catalunya (2007-2010)". Mnemòsine: Revista catalana de museologia, 4, pp. 167-175.

PRATS, Llorenç (2014) "El caràcter magmàtic del patrimoni etnològic". Revista d'Etnologia de Catalunya, 39, pp. 152-159.

PRICE, Sally (2007) Paris primitive: Jacques Chirac's museum on the Quai Branly. Chicago: University of Chicago Press.

RASSE, Paul (2000) "Processus de mondialisation et médiation des identités locales". En M. Gelarau (ed.) Médiation des cultures. Lille: Presses Universitaires, pp. 39-50.

RIVIÈRE, Georges Henri, y otros (1989) La muséologie selon Georges Henri Rivière: cours de muséologie: textes et témoignages. Paris: Dunod.

RUEDA, Josep Manuel (1992) "El Museu Etnològic del Montseny". Revista d'Etnologia de Catalunya, 1, pp. 115-119.

RUEDA, Josep Manuel (2007) "Els orígens i evolució dels museus etnogràfics a Catalunya". Mnemòsine. Revista Catalana de Museologia, 4, pp. 121-139.

SERRA DE MANRESA, Fra Valentí (1997) "Aproximació històrica al Museu Etnogràfic Andinoamazònic dels Caputxins de Catalunya". Revista d'Etnologia de Catalunya, 10, pp. 148-149.

SERRA, Maria de LLuc (2010) "Etnologia i museologia: els museus etnològics als anys quaranta". Revista d'Etnologia de Catalunya, 37, pp. 142-144.

VAN GEERT, Fabien (2014) Du musée colonial au musée des diversités. Intégrations et effets du multiculturalisme sur les musées ethnologiques. Barcelona: Universitat de Barcelona, Tesis Doctoral.
<http://hdl.handle.net/10803/286827>

VENTOSA, Sílvia (1994) "El rol dels museus etnogràfics en la societat actual". Revista d'Etnologia de Catalunya, 6, pp. 54-61.

COORDINACIÓ:
WILSON MUÑOZ
JOSÉ JULIÁN SOTO

wilsonsocio@gmail.com
jose.julian.soto@gmail.com

Universitat Autònoma de
Barcelona

SIMPOSI 3 I

ANTROPOLOGÍA E HISTORIA CULTURAL DE LAS FRONTERAS EN AMÉRICA LATINA: LAS ZONAS DE CONTACTO COMO LABORATORIOS EPISTEMOLÓGICOS

En América Latina, las fronteras constituyen áreas geográficas y socioculturales de gran dinamismo y peculiaridades, lo que las convierte en excelentes laboratorios sociales, históricos y culturales. Las particularidades de estas áreas siguen forzando a las ciencias sociales a replantearse y reflexionar de modo constante lo que entienden por nociones epistemológicas clave como cultura, identidad, nación y frontera, cuando intentan no sólo comprender la especificidad y complejidad de esas áreas socioculturales; sino también para nutrir y tensar los debates más globales producidos sobre esos tópicos. El objetivo de este simposio es reunir a investigadores y estudiantes para que expongan trabajos de investigación y/o reflexiones teóricas, en cualquiera de sus fases de desarrollo, que permitan pensar y dialogar de manera crítica y constructiva sobre los tópicos anteriormente mencionados.

Simposi

Las fronteras que constituyen el vasto territorio de América Latina son áreas geográficas, socioculturales y económicas de gran dinamismo y peculiaridad en la macro-región. La presencia de una diversidad de ecosistemas cortados por esas líneas imaginarias, la milenaria coexistencia y articulación de poblaciones indígenas en torno a ellas, su importancia en el desarrollo de la historia colonial, los roles estratégicos que jugaron posteriormente en los conflictos bélicos internacionales y diplomáticos enfrentados por las nacientes repúblicas independizadas a comienzos del siglo XIX de España, así como su relativamente reciente devenir en zonas transfronterizas y de alta movilidad poblacional; son sólo algunos de los ejes que han vertebrado la experiencia histórica, social y cultural de las fronteras en esa parte del mundo.

En América del Sur, y solo para citar un ejemplo paradigmático, el denominado Norte de Chile marca una zona fronteriza con Perú y Bolivia, reuniendo un conjunto de las características antes descritas. Conocido también por conformar con esos países una “triple frontera”, el Norte de Chile contiene una diversidad de pisos ecológicos, dominados por el desierto extremo (Murra, 1975; Chacama, 2003), habitado milenariamente por poblaciones quechuas y aimaras, entre otras (Condarco y Murra, 1987), las que sufrieron importantes transformaciones durante la época colonial

(Hidalgo, 2005) y, posteriormente, en la época republicana, cuando la Guerra del Pacífico modificó las adscripciones soberanas de sus parajes (Díaz, 2006; 2013), presentándose actualmente como uno de los principales confines latinoamericanos de alta migración (Contreras et al, 2017; Tapia, 2017).

Estamos convencidos que las fronteras en América Latina deben ser vistas como un excelente laboratorio social, histórico y cultural. Al día de hoy, se tratan de áreas liminares o de entradas y salidas de grupos humanos, como por ejemplo las fronteras “vivas” o “calientes” de Colombia-Venezuela, México-Estados Unidos, México-Guatemala, Brasil-Paraguay, Chile-Perú. Estas situaciones suponen un contacto fluido entre los miembros de esas comunidades, constituidas por sus propias idiosincrasias, fenómeno que, considerado en su amplitud geográfica y comparativa, amplía el marco analítico, espacial y temporal de los estudios de las fronteras. Consideramos que los elementos comunes y específicos de estas áreas de contacto siguen forzando a las ciencias sociales a replantearse y reflexionar de modo constante lo que entiende por nociones epistemológicas clave como cultura, identidad, nación y frontera, entre otras, cuando intenta no sólo comprender la complejidad de esas áreas socioculturales, sino también nutrir y tensar los debates más globales producidos en torno a esos tópicos.

Este simposio se mueve por este espíritu. Y para ello bebe de dos tradiciones disciplinarias y epistemológicas complementarias de la Antropología. Por un lado, sigue la tradición antropológica interesada en las áreas culturales acotadas y específicas, con el fin de lograr un conocimiento en profundidad del fenómeno estudiado y concretamente circunscrito. Pero al mismo tiempo, hace eco de la porosidad disciplinar, temática, teórica y metodológica que recientemente ha acompañado a las ciencias sociales contemporáneas que buscan abordar fenómenos emergentes, globales o que simplemente requieren ser visitados con una nueva mirada.

Esta doble perspectiva estará en directo diálogo con los recientes desarrollos de la Historia Cultural en la academia latinoamericana. Sabemos que este campo de la historiografía contemporánea tiene una clara cercanía epistemológica y temática con la Antropología Cultural, nacida de la influencia que alcanzaron un conjunto de trabajos de Historia Cultural a nivel global (Burke, 2005; Darnton, 2010; Chartier, 1996).

Por ejemplo, en el área chilena de la “triple frontera” antes aludida, los investigadores decantaron por circunscribir sus hallazgos dentro de una Etnohistoria Andina –evitando clasificarlos como Historia Cultural o Antropología Histórica– centrada en develar, entre otras cosas, los patrones de ocupación espacial en la zona (Álvarez, 1991), pasando por los estudios de la colonización y descolonización de los imaginarios (Díaz, Martínez y Choque, 2016), hasta los recientes aportes de la historia de los afrodescendientes (Cortés y Rivera, 2019). Así mismo, otro campo prolífico, aún innominado e incipiente para la investigación de esta zona, está surgiendo del cruce de la Historia Cultural de la Comunicación (Gracia,

2012; Maronna, 2012; Soto, 2015) con la Antropología de la Comunicación (Duch y Chillón, 2012; Peterson, 2003), ofreciendo innovaciones de cara al debate interdisciplinar. En este ámbito, la performance de los sujetos andinos y afrodescendientes, cede terreno a los discursos socio-políticos tejidos por los escritores y periodistas de la prensa quienes construyeron una opinión pública desde comienzos del siglo XIX hasta la actualidad. Adicionalmente, la copiosa documentación hemerográfica custodiada en los archivos de las principales ciudades del norte, así como en la Biblioteca Nacional de Chile, favorece la formulación de interrogantes “culturalistas” sobre las representaciones e imaginarios sociales, políticos y étnicos de esos grupos de poder hacia los conflictos emergidos a raíz de la “chilenización” de los territorios peruanos y bolivianos (Ibarra, 2015; Ruz, Meza y Galdames, 2018).

Considerando estos antecedentes, el objetivo de este simposio es reunir a investigadores y estudiantes para que expongan trabajos de investigación y/o reflexiones teóricas, en cualquiera de sus fases de desarrollo, que permitan pensar y dialogar de manera crítica y constructiva desde la Antropología y la Historia Cultural sobre las fronteras de América Latina y los tópicos que se desprenden de ese abordaje. Serán bienvenidos todos los trabajos elaborados por investigadores centrados en cualquiera de las fronteras que constituyen la macro-región latinoamericana, con el objetivo de enriquecer el conocimiento de las dinámicas socio-históricas de sus construcciones particulares, pero también para avanzar en la formulación de teorías interdisciplinarias de mayor rango que controlen el riesgo de la clausura de los debates científicos de los fenómenos fronterizos como consecuencia imprevista de las producciones científicas de sello nacional.

Bibliografía

- Álvarez, Luis (1991), “Etnopercepción andina: valles dulces y valles salados en la vertiente occidental de los Andes”, *Diálogo Andino*, n. 10, pp. 9-20.
- Burke, Peter (2005), *¿Qué es la Historia Cultural?*, Barcelona, Paidós.
- Chartier, Roger (1996), *El mundo como representación. Historia Cultural: entre práctica y representación*, Barcelona, Gedisa.
- Cortes, Carolina y Rivera, Camila (2019), *Desde las ancestras a la actualidad: mujeres negras en Arica y sus resistencias*, Arica, FONDART.
- Darnton, Robert (2010), *El beso de Lamourette. Reflexiones sobre Historia Cultural*, Buenos Aires, Fondo de Cultura Económica.
- Díaz, Alberto; Martínez, Paula y Choque, Carlos (2016), “Etnohistoria, colonización, descolonización e imaginarios”, *Diálogo Andino*, n. 49, pp. 5-6.
- Duch, Lluís y Chillón, Albert (2012), *Un ser de mediaciones. Antropología de la comunicación*, vol. I, Barcelona, Herder.

Gracia, Juan (2012), "Historia de la comunicación: perspectivas metodológicas y teórico historiográficas desde la historia cultural", *Historia Contemporánea*, n. 45, pp. 639-668.

Ibarra, Patricio (2015), "El Perú y Bolivia ante el general Pílo. Los enemigos de Chile en las caricaturas de la Guerra del Pacífico", *Diálogo Andino*, n. 48, pp. 85-95.

Maronna, Mónica (comp.) (2012), "Historia, cultura y medios de comunicación. Enfoques y perspectivas", *Cuaderno de Historia*, n. 9, pp. 7-149.

Peterson, Mark (2005), *Anthropology & mass communication. Media and myth in the New Millenium*, New York-Oxford, Berghahn Books.

Ruz, Rodrigo; Meza, Michel y Galdames, Luis (2018), La comisión plebiscitaria Tacna-Arica a través de las caricaturas de la revista *Sucesos*, *Historia* 396, n. 1, pp. 193-223.

Soto, José Julián (2015), "La guerra y posguerra del Pacífico en la prensa de España: desde las conferencias de Arica hasta el arbitraje de la reina María Cristina (1880-1901)", *Actas del I Congreso Internacional América-Europa, Europa-América*, Universidad Politécnica de Valencia, pp. 249-270.

Murra, J. V. (1975). *Formaciones económicas y políticas del mundo andino*. Lima: Instituto de Estudios Peruanos.

Chacama, J. (2003). Identidad espiritual y organización social en los Andes centrales. *Revista de historia indígena*(7), 139-158.

Condarco, R., & Murra, J. (1987). *La teoría de la complementariedad vertical ecosimbiótica*. La Paz: HISBOL.

Contreras, Y., Tapia, M., & Liberona, N., (2017) "Movilidades y prácticas socioespaciales fronterizas entre Arica y Tacna. Del sentido de frontera a la transfrontericidad entre ciudades. *Diálogo Andino. Revista de Historia, Geografía y Cultura Andina* (54), 127-141.

Tapia, M., (2017) Las fronteras, la movilidad y lo transfronterizo: Reflexiones para un debate. *Estudios Fronterizos*, 18 (37), 61-80.

